

Вардан ТОГАНЯН: «Армяне России должны быть уверены в поддержке посольства»

Чрезвычайный и полномочный посол Республики Армения в Российской Федерации Вардан ТОГАНЯН в эксклюзивном интервью информационному центру газеты армян России «Еркрамас» рассказал о первоочередных планах диппредставительства и уверил в том, что проживающие в России армяне будут получать поддержку посольства в любых начинаниях.

– Работа посольства РА в РФ до вашего назначения неоднократно подвергалась критике в армянских СМИ. Считаете ли Вы эту критику объективной и намерены ли учитывать ее в своей деятельности?

– Было бы неэтично рассуждать о работе моих предшественников: оценивать её вправе только Министерство иностранных дел и глава государства. Сегодня нас нередко критикуют представители общественных организаций, мы к этому прислушиваемся, стараемся учитывать пожелания, иногда спорим.

– Какое место в работе посольства будут занимать армянские общественные организации, действующие в России? Планируется ли сотрудничество с печатными и электронными СМИ армянской общины?

– Мы готовы взаимодействовать со всеми общественными организациями, как общероссийскими, так и региональными. Если мы кого-то еще не охватили – это исключительно вопрос времени.

Средства массовой информации занимают важное место в нашей работе. Мы открыты и готовы к совместным проектам.

– В российской прессе нередко можно встретить материалы казачьего характера, направленные на создание негативного имиджа Армении и армян. Намерено ли посольство отслеживать подобные публикации и соответствующе реагировать на них?

– Мы не то что намерены, мы обязаны реагировать, делали и будем делать это. Но, к сожалению, СМИ – это часть большой политики, в них проходят пропагандистские кампании. Иногда мы становимся мишенью в этой борьбе. Реагировать необходимо жестко. Порой требуются чрезвычайные меры, «информационная скорая помощь». Но важнее всего комплексно заниматься информационным продвижением Армении.

– Премьер-министр РА поставил задачу перед дипломатическими представительствами – активнее заниматься привлечением инвестиций в Армению. Какие пути выполнения этого поручения рассматривают в посольстве?

– Действительно, такая задача стоит. Наше представительство в этом плане активнее других. Россия – один из крупных инвесторов. Мы планируем привлекать к совместной работе не только крупный, но и средний бизнес.

– В одном из интервью Вы сказали, что будет развиваться институт почетных консулов Армении. По каким критериям пред-

полагается выбирать почетных консулов и в чем заключается смысл их деятельности?

– Да, действительно, мы будем развивать этот институт. Сейчас у нас два почетных консула в России. Смысл в том, чтобы охватить те регионы, где по многим причинам нет возможности открыть генеральное консульство. В этом случае назначается почетный консул – он налаживает связи с соотечественниками, привлекает инвестиции, продвигает наши товары и услуги и занимается культурной работой. Критерии очень просты: консул должен знать нашу страну, а также регион, где он будет представлять наши интересы, иметь безупречную биографию.

– Армянин в России может быть уверен, что посольство ему поможет?

– Армянин, проживающий в России, должен быть уверен, что посольство ему поможет и поддержит в любых начинаниях. Там, где есть консульство, мы стараемся помочь, там, где нет, иногда мы можем не успеть помочь, но стараемся успеть везде. Есть электронная связь, так что мы оперативно отвечаем нашим соотечественникам.

– Сегодня одна из главных проблем в Армении – это то, что граждане покидают свою страну в поисках работы и лучшего будущего. Как помочь развитию Армении, чтобы люди не уезжали, а оставались для создания будущего?

– Это выбор каждого человека. Люди уезжают либо на временные заработки, либо ради карьерного роста, либо во имя соединения с семьями. Поэтому, на мой взгляд, мы не должны создавать препятствия. Надо думать, как сделать нашу страну более привлекательной, более продвинутой, чтобы, наоборот, стало престижно жить в Армении.

Есть ведь и обратный процесс – очень многие возвращаются, в том числе из России. Многие сирийские армяне обустроились и прекрасно проживают в Армении. Но некоторые действительно уезжают в Западную Европу, в США и другие страны, особенно те, у кого там проживают родственники.

– Армянская община в России недостаточно сплоченная. Как изменить ситуацию к лучшему?

– То, что не удавалось сделать в течение нескольких тысяч лет, вряд ли удастся сделать сегодня. Не думаю, что можно сплотить всех, поскольку люди весьма разные. Сейчас многие участвуют в различных общенациональных проектах, спортивных и других мероприятиях, проводимых Министерством иностранных дел, Министерством диаспоры. Наша задача – помочь воплощению самых интересных замыслов.

– Как Вы считаете, почему разные организации не могут найти общий язык?

– Объективных и субъективных причин очень много. В случае с Россией важную роль играют огромные территории, физическая разобщенность. Кроме того, организации создаются на различных основаниях. Например, молодежная организация объединяет людей по возрасту, она не всегда найдет общий язык с организацией, созданной по принципу региональному. Но мы, повторяю, склонны сотрудничать со всеми.

– Сегодня мы являемся свидетелями того, как во всем мире идут гонения на христиан. Неужели спустя сто лет после Геноцида армян ничего не изменилось?

– Если бы до Второй мировой войны был признан Геноцид армян, мы могли бы избежать многие чудовищные явления. Сейчас встает вопрос об исчезновении христианских общин на Ближнем Востоке, в Африке (например, в Руанде). Происходит истребление целых народов. Наша дипломатия добивается, чтобы данные факты были признаны международным сообществом. Международная

конференция «Взаимное уважение и мирное сосуществование как условие межрелигиозного мира и стабильности: защита христиан и представителей других религий» проходила в Женеве 7 марта 2017 г. на полях 34-й сессии Совета ООН по правам человека, в том числе по инициативе Министерства иностранных дел Армении.

– Какие меры надо принять, чтобы Геноцид армян в Османской Турции был признан мировым сообществом?

– Ключевые страны, члены Совета безопасности ООН – Россия и Франция, признают Геноцид армян. В некоторых странах, таких как Кипр, Греция и Швейцария, факт отрицания Геноцида армян считается преступлением. Но нам надо еще очень многое сделать для полномасштабного международного признания. Нашей дипломатии всего лишь 25 лет. За это время немало сделано, но многое еще предстоит. Я думаю, что результаты будут. Рано или поздно международное сообщество признает факт геноцида, чтобы, осуждая такие явления, предотвратить их в будущем. Я настроен оптимистично.

– Господин посол, расскажите, пожалуйста, об идеях и проектах, которые будет осуществлять посольство.

– Идет реконструкция и ремонт в консульском отделе, скоро открытие. В мае 2017 г. начнет работу информационный центр. И самый важный проект нашего посольства – строительство культурного центра, открытие которого должно состояться в следующем году. Здесь будет воскресная школа, театр, курсы по изучению армянского языка, будут организованы занятия танцами, различными ремеслами и так далее.

– Есть ли часы приема граждан в посольстве?

– Есть приемные дни, я тоже веду прием. У нас планируются дни открытых дверей. Мы заранее сообщим, когда будем принимать

всех желающих.

– В студенческие годы у Вас была мысль в будущем стать послом?

– Такие мысли были. Собственно, я изучал историю международных отношений. Но я не думал, что стану именно послом Армении в России.

– В истории армянского народа кто Ваш любимый дипломат?

– Интересный и очень сложный вопрос. Могу назвать несколько имен, трудно выбрать одно. Пожалуй, для меня это Католикос Хримян Айрик, он не был дипломатом по профессии, но, будучи религиозным деятелем, представлял армянский народ, не имевший тогда государственности, на Берлинском конгрессе в 1878 году. Я считаю, что настоящий дипломат – это не тот, у кого есть соответствующий документ, а тот, кто продвигает интересы своего народа, строит мосты между культурами.

– Послом какой страны, если не России, Вы бы хотели быть?

– Не знаю, дай Бог выполнить те задачи, которые поставлены передо мной в России, а потом подумаем.

– Какие трудности есть в Вашей работе?

– Кроме того что работы очень много, других трудностей не вижу.

– Вы любите путешествовать? В какие страны хотели бы вернуться?

– Я бывал в очень многих странах. Люблю Италию, Францию, Грецию, Испанию. К сожалению, у меня сейчас нет возможности путешествовать: велика занятость на работе. Я надеюсь, что лучше узнаю Россию.

– Расскажите, пожалуйста, о Ваших детях. Они тоже будут дипломатами?

– Не знаю, я не ставлю цели выбрать будущее за них. Но если не определяться, готов помочь советами. На мой взгляд, они больше любят творчество. Дочка через несколько лет будет поступать в университет, она увлекается дизайном. Не думаю, что они выберут дорогу дипломатии.

– Если Вы за рубежом встречаете армянина, на каком языке общаетесь с ним?

– Это зависит от того, на каком языке он может общаться. Для меня предпочтительнее всегда говорить на армянском.

– Ваши пожелания армянской общине России?

– Трудиться во благо России, но не забывать и о своей исторической Родине, не терять родной язык, религию, традиции, культуру.

Беседовала Лусине ГРИГОРЯН, специально для ИЦ «Еркрамас».

Израиль выпустит марки в честь родителей Шарля Азнавура в знак благодарности за спасение евреев

В Израиле в ближайшее время будет введена в обращение специальная памятная марка с изображением родителей Шарля Азнавура, передает агентство Rusarminfo. Таким образом организация Международного фонда Рауля Валленберга (IRWF) решила отблагодарить музыканта и его семью за помощь жертвам нацистов в годы Холокоста. Ранее на встрече с представителями фонда Азнавур рассказал о том, как его родители приютили у себя сбежавших от нацистов евреев. Также IRWF наградит самого шансонье и его сестру медалью Рауля Валленберга за помощь родителям в деле спасения жизни людей.

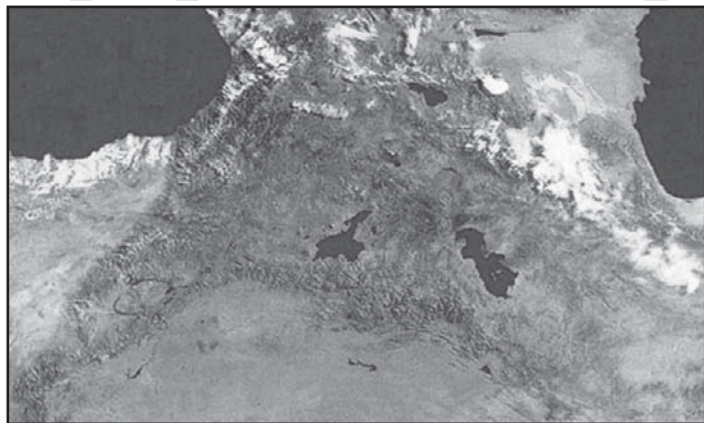
Желающие
приобрести

**«Русско-армянский
разговорник»**

могут обращаться
в редакцию журнала
«Горцарар»
и Издательский Дом
«Шаганэ».

Наш адрес: 248001,
г. Калуга,
ул. Суворова, 160,
тел.: (4842) 56-59-29,
тел. факс.: (4842) 565-929.
Электронная почта:
gortsarar@list.ru
gortsarar@yandex.ru

Древние письменные источники народов Европы о своей прародине – Армении и армянах

Армянское нагорье.

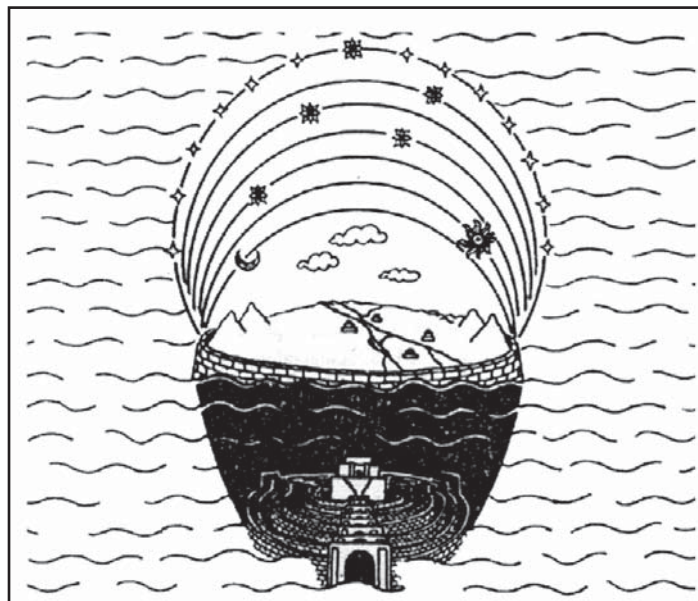
Предисловие

Армения – одна из древнейших стран мира. Коренные жители Армянского нагорья – армяне (**hay-armeniy**). Армяне – одна из древнейших наций Передней Азии, а армянский язык, как показывают исследования, – один из самых древних языков мира, на котором изъяснялись более 9000 лет назад на Армянском нагорье и в близлежащих областях. Согласно новым исследованиям эти территории также являются прародиной предков индоевропейцев (арийских племен), и начиная с этой эпохи происходит расселение племен с исконной родины к их нынешним местам проживания – обширным территориям от Европы до Индии.

Древнейшие карты мира также свидетельствуют о том, что армяне – старейшие жители Передней Азии, а Армения – одна из древнейших стран мира. Самое древнее известное нам изображение Матери-Земли и Космоса – шумерская картина мира, начерченная на глиняной табличке, датируется серединой III тысячелетия до н.э.¹ На табличке изображены горы (Армянское нагорье), берущие начало в этих горах реки Тигр и Евфрат и Междуречье.

Известное нам древнее изображение Космоса и Матери-Земли (Междуречье и Армянское нагорье) — шумерская карта, которая датируется серединой III тысячелетия до н.э. На глиняной плитке изображен Космос, Мировой океан и плавающая в нем Мать-Земля – яйцеобразная, с гладким дном и подводной частью – и семь небосводов. В подводной части Земли

виден проём (ворота), куда вливается Мировая, или Подземная, река, в области выхода которой на поверхность Земли берут начало реки Тигр и Евфрат. В этой области видны также горы. Можно предполагать, что изображено Армянское нагорье и Междуречье. Мать-Земля окружена семью небосводами, которые символизируют орбиты Луны, Солнца и пяти других известных на то время планет.

Древняя шумерская карта Космоса и Матери-Земли, середина III тысячелетия до н.э.

Известные шумерам эти древнейшие территории были заселены hay-армянами еще до появления в Междуречье семитских племен² (аккадцы, позже вавилоняне, ассирийцы; середина III тысячелетия до н.э.). Известно, что первоначальные места расселения шумеров – южные части Армянского нагорья³, и отсюда они, совершив небольшое перемещение, появились в Южном, или Нижнем, Междуречье⁴.

Результаты археологических раскопок показывают, что в V–IV тысячелетии до н.э. шумеры уже жили в Нижнем Междуречье⁵. В поэмах – шумерском героическом эпосе «Гильгамеш» («Гиль-

гуриями и мидянами» (от озера Урмия до Кавказских гор) (Страбон, XI, 14). Согласно этим древнейшим сведениям страна Тракия /Фракия/ лежит на Армянском нагорье. Между тем сегодня Тракия находится в восточной части Балканского полуострова.

³ Г. Чайлд, Древнейший Восток в свете новых раскопок, Москва, 1956; И. Канева, Энмеркар и верховный жрец Аратты, Вестник Древней истории, 1964, 4; История Древнего Востока, ч. I, 1983, с. 92.

⁴ Исследования показывают, что многие древние культуры /Халаф-хасунская, куро-аракская или шенгавитская, культура бронзового века, .../ были созданы представителями европейской расы арменоидного типа. В обнаруженных древних скульптурах и изображениях лица богов и царей представляют арменоидов /шумерские скульптуры, царь города Лагаша Гудеа, жрецы.../. Исключение составляют изображения египетских фараонов и царей Аккада. Отметим, что в обнаруженных письменных источниках этих правителей наблюдается враждебное отношение к арменоидному типу. Можно предположить, что причина в следующем: изучение человеческой истории показывает, что начиная с неолита /10-й век до н.э./ представители арменоидов были активными участниками в создании и развитии человеческого общества. Можно сказать, что их постоянное присутствие и участие во всех важных земных делах и событиях стало причиной недружеского отношения к арменоидам.

⁵ Дж. Мелларт, Древнейшие цивилизации Ближнего Востока, М., 1982; Л. Вулпи, Забытое царство, М., 1986.

¹ История Древнего Востока, часть 1, М., 1983.

² Малая Азия была населена тракийцами, лидийцами, фригийцами, пеласгами, троянцами, этрусками и другими племенами, которые согласно английскому исследователю Р. Эллису были армянскими племенами и говорили на армянском (диалекты) (Robert Ellis, The Armenian Origin of the Etruscans, 1861: (www.hayagitaran.info). Вспомним, что в «Илиаде» Гомера (XII–IX вв. до н.э.) царю Трои Приаму помогали тракийцы, лидийцы, фригийцы и другие соседи, которые, как видим, в виду опасности объединились. Мовсес Хоренаци свидетельствует, что троянцам помогали и армянские храбрецы под предводительством храброго воина и патриарха Зармайра, который в Троянской войне был ранен и скончался от ран (Мовсес Хоренаци, История Армении, Ереван, 1981, с. 107, LP /на арм. яз./). По Р. Эллису, цепочка племен от Италии, говорящих на армянском языке (диалекты), прервалась в то время, когда сирийский (или ассирийский) народ, поднимаясь с юга, обосновался между Фригией и Арменией, разорвав их связи (надо полагать, Р. Эллис имел в виду семитские племена, о которых говорилось выше). Далее эти армянские племена в западной части Малой Азии стали развиваться самостоятельно, впоследствии распространившись на запад – в Грецию, на Апеннинский полуостров и Балканы и в Европу.

О размещении Тракии и о тракийцах есть также и другие сведения. Так, историограф Ованес Драсханакертци (IX в.) свидетельствует, что дед патриарха Айка – Тирас был праотцем тракийцев (Ованес Драсханакертци, История Армении, Тифлис, 1912, с. 11). А Страбон сообщает, «по рассказам, какие-то фракийцы..., поселились над Арменией по соседству с

гамеш и страна бессмертных»), сказаниях «Энмеркар и главный жрец Аратты», «Лугалбанда и гора Хурум» и других есть свидетельства о «стране высоких гор», «стране богов», «стране бессмертных», «стране святых законов» и «священных обрядов» – о стране Аратта⁶. Аратта – одно из древнейших названий Армении. Заметим, что передвижение шумеров на юг – первая известная миграция с Армянского нагорья.

Армения представлена также на Вавилонской звездобразной карте (VI в. до н.э.), на карте Гекатея Милетского (517 г. до н.э.), на карте, составленной на основе труда Геродота «История» (V в. до н.э.), и др.

С Армянского нагорья и близлежащих территорий происходили перемещения также к востоку, западу и северу. Известно, что в середине II тысячелетия до н.э. с запада в Индию проникли племена, которые называли себя **ari** или **arya**, а также **ayu** и (**h**) **ayu**⁷. Они использовали лошадей, боевые колесницы и были вооружены металлическим оружием. Об этом свидетельствуют древние индийские письменные источники «Ригведа» и «Махабхарата».

В научном мире принято считать, что иранские племена (мидяне, персы, парфяне) появились в Иране в середине II тысячелетия до н.э.⁸ Иранские племена покинули прародину, унося с собой распространенные там культы богов, обычаи, традиции, быт, а также сознание принадлежности к племени **ари** и само название **ари**. Об этом свидетельствует написанная в VII в. до н.э. святая книга «Авеста» (позже, в раннем Средневековье, на основе устных традиций была написана «Зенд-Авеста» – перевод «Авесты» на среднеперсидский и комментарии к тексту). Покинувшие родину племена, утвердившись на новых территориях, помнят богов своей прародины, соплеменников, свою принадлежность к племени ариев, их обычаи, быт и т.д. С особенной любовью и почтением помнят они оставшихся на родине сородичей и стараются беречь воспоминания как о них, так и о прародине. Сохранившиеся письменные источники дают важные сведения об истории древнейшей Армении и армянских/арийских племенах. Заметим, что это история не только ушедших племен, но и оставшегося там «материнского» племени **hay-арменов**.

Переместившиеся на восток племена пошли и на север. Часть из них через Кавказ, другая часть – в обход Каспийского моря, достигают северо-западного района Прикаспья и северных районов Причерноморья. Затем предки индоевропейцев (арийские племена) двигаются на запад – в Европу, о чём свидетельствуют археологические раскопки.

В ходе этих передвижений часть племён оказалась на Балканах. Они появились и в западных частях Малой Азии, откуда также перешли в Европу. Как мы видим, предки индоевропейцев – арийские племена – со своей прародины – Армянского нагорья и близких к нему областей – пришли в Европу с востока, через Кавказ и с юго-запада Малой Азии.

Римские письменные источники (Тацит) содержат сведения о древней истории европейских народов, особенно о галлах (кельты), о германских, британских и других племенах. Более поздние (IX–XV вв., даже XVIII в.) письменные источники европейских народов (английские, германские: The Anglo-Saxon Chronicle, Das Annolied, Kaiserchronik, Das Rolandslied des Pfaffen Konrad, Chronica Baioariorum) излагают историю своего народа, многократно свидетельствуя, что их предки (бритты-уэльш, баварцы, а также баски, славяне) пришли из Армении. В этих письменных источниках постоянно упоминается о «храброй и гордой Армении», о «священной горе Арарат и Ноевом ковчеге», о «реке Аракс» и т.д. Названия Армения и Арарат упоминаются с любовью и гордостью.

То же отмечается со стороны средневековых путешественников, географов и картографов.

ՀԱՅՈՑ ԲՆԱՇԱՆՈՐԸ ARMENIAN NATURAL ENVIRONMENT

На всех картах, как древнейших, так и средневековых, авторы, ссылаясь на сведения греческих, римских, европейских (а также арабских и других) историографов и географов, постоянно изображают Армению, располагающийся там земной рай, гору Арарат с Ноевым ковчегом и т.д. Однако ко второй половине XIX в. ситуация резко меняется.

Армения в древние и средние века.

После падения царского дома Багратуни (1045 г.) и Киликийской Армении (1375 г.) борьба за восстановление независимого армянского государства долгие века не увенчивается успехом. Если в средневековых письменных источниках народов Европы «свободолюбивая», «преданная», «гордая», «страна храбрых войнов» Армения упоминалась как их прародина, то со второй половины XIX в. в управляющих кругах ряда европейских стран отмечается иное отношение к Армении, обусловленное новой геополитической обстановкой, создавшейся в Передней Азии: стремлением не допустить расчленения «большой» Османской империи для использования этой страны против России, не дать возможности создать армянское государство на территории Армении. На картах и в книгах даже топонимы **Армения** (Западная Армения, Айастан) и **Армянское нагорье** заменяются вымышленными названиями Анатолия⁹ и Курдистан¹⁰.

С конца XIX в. при попустительстве правящих кругов Англии и Германии, а также с молчаливого согласия России, проявившей

⁶ Kramer S. N. The Sumerians, Chicago, 1963; И. Канева, Вестник Древней истории, 1964, 4, с. 208.

⁷ Ригведа, М., 1972, 1, 31, 10, 1, 130, 6; II, 20, 24, III, 59, 5; Литература Древнего Востока, 1984, Махабхарата (63, 65), с. 58, 318.

⁸ История Ирана, М., 1977, с. 37.

⁹ Известно, что название Анатолия (от греческого слова «восток») на самом деле относится к Малой Азии, находящейся к западу от Армянского нагорья.

¹⁰ Курды проникли в Армению в XII–XIII вв., во время правления турок-сельджуков, и заселились в южной части Армении, в провинциях Ахдзник (современный Диарбекирский район) и Корчайк. С поощрения турок в начале XVI в. курды проникли также и в другие районы Армении. Провинция Корчайк называлось и Кордук, от имени своего большого уезда. В древних армянских письменных источниках Кордук известен и другими именами: дом Кадмеа, дом Кадмоса. Хоренаци пишет, что эти названия происходят от имени Кадмоса-внука Патриарха Айка / Наука / и сына Арамаяна, которого Айка поселил в своем первом доме-Корчайке. Мовсес Хоренаци, История Армении, гл. жб. ԺԲ/.

НАЗВАНИЕ АРМЕНИИ И АРМЯН В РАЗНОЕ ВРЕМЯ

Разные народы в разное время использовали разные названия для Армении и армян. Шумеры примерно в 2800 г. до н.э. называли Армению Аратта, а бога армян – Хайя, а аккадцы, сменившие шумеров во второй половине третьего тысячелетия до нашей эры, – Армини или Арманум.

Хетты, появившиеся во втором тысячелетии до нашей эры, применяли для обозначения Армении название Хайаса и Арматана, а ассирийцы, возникшие во второй половине второго тысячелетия до нашей эры, – Уруатри или Урарту и Арми (Арарат в Библии). Персы называли Арминия, а Эламита – Харминуня, египтяне – Эрменен.

Хай

Хеттские надписи, расшифрованные в 1920 году швейцарским ученым Эмилем Форером, немецким археологом и историком Гуго Винклером и чешским востоковедом и лингвистом Бедржихом Грозным, свидетельствуют о существовании горной страны Хайаса (Hayasa), раскинувшейся вокруг озера Ван на Армянском нагорье.

Частичка СА в названии Хайа-са является суффиксом и соответствует окончанию СТАН современного названия Армении Хайастан (Hayastan). Греки знали об этой стране (Хайаса), и их авторы писали об армянах или hayen...

Армянский народ связывает свое самоназвание с именем Божества ХАЙ(а) /НАУ(а), который почитался как Творец Космоса.

По мнению ряда ученых, имя ХАЙ (НАУ) происходит от изначального корня АЙ (АУ) или АЙА (АУА), восходящего к эпохе неолита и раннего почитания культа Богини-Матери, которая передала свое имя более позднему мужскому Божеству ХАЙ(а)/НАУ (а).

Бог ХАЙА-ЕА почитался также по всей Месопотамии. Самые ранние письменные упоминания Бога ХАЙ(А)/НАУ(А), именуемого также «Богом Мудрости» и «Богом Космической воды», можно найти в шумерских надписях, датированных ок. 2800 до н.э.

Бог ЭА-ХАЙ(А) позднее почитался также аккадцами, которые знали его под именем ЭНКИ. В надписях города Эблаик (древний город в Сирии), датированных ок. 2600 до н.э., также отмечены как Божество, так и люди по имени «АЙ», жившие на Армянском

нагорье.

Название «Ай» использовалось также хеттами для обозначения Армении и армянского народа.

Хеттские надписи, датированные примерно 1500 годом до н.э., представляют в записях историю царства Хайаса (с корнем Хайа и хеттским окончанием «са», означающим место), расположенным на Армянском нагорье.

Название Хай/Нау заключено также в имени Аик, традиционно считающемся патриархом армянского народа, что было отражено в записях ряда средневековых историков. Аик рассматривался армянским народом как божественный потомок изначального Бога всего сущего ХАЙ(А)/НАУ(А).

Армянин – Armenian

Название Армянин – Armenian содержит священный корень «Ар» (Арарич/Создатель/Солнце) с добавлением корня «мен» (что в прото-индо-европейском означает просто человек или лю-

60

уклончивость и безразличие к судьбе Армении, в армянской истории наступают самые тяжёлые, трагические времена. В Западной Армении, в Киликийской Армении и на других территориях, находящихся в составе Османской империи, периодически организовываются армянские погромы, которые заканчиваются Геноцидом армян 1915-1923 гг. Многие европейские ученые (Арнольд Тойнби, граф Август фон Гагстаузен, Генрих Хьюшман, Иоганнес Лепsius), ссылаясь на сведения из древних письменных источников, пишут труды и статьи о древней истории Армении и о большой роли армянского народа в развитии современной цивилизации. Однако появляются и другие исследователи, которые пытаются отрицать свидетельства древних источников об Армении и армянах, игнорируя исторические факты, свидетельствующие об армянской прародине¹¹.

В XX и в начале XXI в. учёные вновь обращаются к армянам и Армении. Основываясь на результатах новых антропологических,

¹¹ «The Anglo-Saxon Chronicle», издание 1861 г. и 1953 г.; E.A. Quitzmann, Die heidnische Religion der Baiwaren, Leipzig, 1860 & E.A. Quitzmann, Die älteste Geschichte des Baiern bis zum Jahre 911, Braunschweig, 1873; Hans F. Nohbauer, Die Bajuwaren. Weltbild Verlag, Augsburg, 1990.

¹² Luigi Luca Cavalli-Sforza, Genes, Peoples and Languages, (NY: North Point Press, 2000) 159-165; Russell D. Gray & Quentin D. Atkinson, Language-tree divergence times support the Anatolian Theory of Indo-European Origin, Nature, vol. 426 (Nov. 26, 2003) 435-439; Bouckaert R. et al., Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language Family. Science, vol. 337, № 6097 (2012), p. 957-960; Merritt Ruhlen, The Origin of Language, 1994.

лингвистических и археологических исследований¹², ученые приходят к мнению, согласно которому Армянское нагорье является колыбелью цивилизации (David Marshall Lang, Armenia: Cradle of Civilization, London, 1970), армяне с их языком – одной из древнейших наций мира, а Армянское нагорье и близлежащие территории – прародиной индоевропейцев (арийских племён). Особое значение при этом придаётся лингвистическим исследованиям, подтверждающим древность армянского языка, на котором говорили более чем 9000 лет назад.

Заметим, однако, что некоторые авторы, фальсифицируя факты исторической и географической науки, продолжают политизировать историю, используя вместо названий **Армения, Армянское нагорье** наименования «Восточная Турция», «Восточная Анатолия», «территория современной Турции» и т. д.

Многочисленные археологические, лингвистические, антропологические и другие данные позволяют утверждать, что **Армения является прародиной нау-арменов и произошедших от них арийских племён. Армения также колыбель современной цивилизации.**

Сегодня, в начале XXI в., приходится принимать как факт то, что большая часть прародины арийских племён – **Армянское нагорье и близлежащие территории – находится в чужих руках. Это великая боль для армян и большой позор для индоевропейцев – потомков арийских племён.** На них, в особенности на сегодняшних англичанах и немцах, лежит значительная доля вины, ибо, действуя в чужих интересах, они забыли свою прародину и «оставшихся там соплеменников».

Анжела ТЕРЯН.

ди) и окончание «ян» – «ian», что обозначает «из/от».

По мнению ряда ученых, Ар было сокращенным вариантом Ара или Арар (ич), Творца. Поклонение Ар было широко распространено среди древних армян, которые поклонялись этому божеству и просто называли его Творцом (Ара или Арарич).

Многие географические названия, такие как Эребан-Эреван (Ереван)-Ариван, содержат священный корень Ар, который является корнем многих других слов, таких, например, как Ари (мужественный).

Слово Man – Человек – по-прежнему используется в английском языке для обозначения людей, народов. Например, Turkmen – Turkmen используется для обозначения тюркских племен Центральной Азии, современных жителей Туркменистана.

Есть много и других примеров, где Man/Мен (Человек) используется в английском для обозначения различных народов, таких как Frenchman – Француз, Chinaman – Китаец, Englishman – Англичанин и т. д.

У нас есть еще армянское архаичное слово Ман (ук) [младенец], которое несет первоначальный смысл – Человек (множественное число которого, конечно, Люди).

Окончание «ян» в слове Armenian означает «потомство» или просто «из/от».

Это окончание «ян» (которое в английском передается двояко – как an или ian) сохранилось во многих индоевропейских языках и может быть обнаружено в терминах, описывающих нации и даже понятия с той же смысловой нагрузкой «из». Например, мы видим это в окончаниях названий различных народов, таких как

Норвежцы – Norweg(ian)S, Румыны – Roman(ian)S, Бельгийцы – Belg(ian)S etc.

В английском мы также используем окончание «ян» для обозначения смысла принадлежности, происхождения «из/от». Например, Jefferson[ian] (of Jefferson) America – Америка Джефферсона, или Clinton[ian] (of Clinton) faction – фракция Клинтона и т.д.

Армянские фамилии по-прежнему сохраняют архаическое окончание Ян / Ян, (yan/ian) которое означает «из/от» (например, Араян, что означает «от Ара», или «потомок Ара», или Наапетян – «от Наапета» или «потомок Наапета» и т.д.).

Таким образом, если мы «расшифруем» слово – наше название, то получим: Армянин – Armenian – Человек (men) От (ian) Ар (Ar) = Люди / Народ Создателя / Бога / Солнца ...

Армянский феномен

ОСНОВАНИЕ АРМЕНИИ

I. БОГИ

1. Ар (Ար) – Верховный Бог древних армян.
2. Mihr (Միհր) – Бог духовного огня;
3. Тир (Տիր) – Бог письменности и интеллекта;
4. Vahagn (Վահագն) – Огнебог, Бог войны;
5. Богиня материнства и плодородия Анаит (Անահիտ).
6. Богиня любви и красоты Астхик (Աստղիկ).
7. Главный в наше время – Иисус (Զիսու).

Я назвал лишь «ключевых» богов. Армянский Бог духовного огня Mihr (Միհր) формировал дух нашего народа за тысячи лет до персидского Бога физического огня Mitr. Их часто отождествляют, но это разные боги. Например, тестя Тиграна Великого, царя Малой Армении и Понтийской империи, армяне называли Mihrdat (Միհրդատ), а не Mitridat (Митридат).

Kihr dat – Միհրի դատ – Суд Бога духовного огня (арм.).

Култ Бога Тира (Տիր) существовал у армян с незапамятных времён. Чтобы был Бог письменности, должна была быть письменность. Не свадебным же богом был Тир?!

Иисус не отрицание древних богов, а продолжатель их дела в новых условиях. Христианство не противовес ведической религии, а её «краткий курс» для «чайников». Ни армяне, ни славяне к так называемым «языческим богам» не имеют никакого отношения! У древних славян и армян были веды, под натиском радикальных христиан перекочевавшие в Индию. Славянам повезло: священник-грек спрятал «Книгу Велеса» от погромов в Великом Новгороде, и эта уникальная, сокровенная книга дошла до нас! Армянам не повезло: Григор «Просветитель» всё предал огню. Осталось лишь название армянского городка Веди... То ли топоним веды происходит от русского слова «ведать», то ли наоборот. В любом случае это древнее священное слово говорит о древнем священном единстве арменов и руссов, которое ныне мы лишь туманно ощущаем. Армяне и руссы не знали рабовладельческого общества, принесли богам в жертву животных, а не людей. Они любили человека! Эта любовь восходила к древнеарийским религиозно-философским представлениям, а не к полудиким «языческим богам», как нас уже два

тысячелетия убеждают слабоумные и бездушные люди или просто провокаторы-безбожники!

II. ЭТНОС

Арийская гаплогруппа состоит из трёх близких кодов: R1b – западные европейцы, кельты, германцы, романцы и армяне.

Армянский этнос в антропологии составляет отдельный расовый тип – арменоидную расу.

Арменоидная раса характеризуется круглым высоким черепом с плоским затылком, средней ширины лицом, прямым или орлиным носом, прямыми или слегка волнистыми волосами, с обильной растительностью на теле, обычно ростом выше среднего и с большими красивыми и осмысленными глазами.

Цвет волос и глаз в основном тёмный. Но цвет – признак не первичный, он зависит от климатических условий. Круглая голова – признак большого объема головы. Из геометрии известно, что замкнутое тело при постоянной площади своей поверхности достигает максимального объема, если оно – шар. Круглоглобность говорит о большой ёмкости головы. Достоинство головы, разумеется, не в её объёме, а в содержании: у слона тоже большая голова. Всё же приятно, что мозгов у нас много! Правда, они у многих засорены дезинформацией или побрякушками или спят летаргическим сном... Но поверим, проснутся, очистятся, осознают себя когда-нибудь! Суть человека не в форме черепа, а в генах Любви и Созидания (форма черепа – форма человека). У армян исконными качествами являются ищущий творческий дух, любовь к родному очагу, к детям, родителям, к женщине, к Солнцу, к берегу морскому... будто кто-то должен выйти из моря...

Археологические исследования показывают, что арменоиды являются древнейшей коренной расой Передней Азии. Арменоидный тип «известен с самых ранних времен и имеет широкое распространение во всех областях Двуречья

80

начиная с его южной части до верховьев Тигра и Евфрата и далее, до конца Анатолийского полуострова, с одной стороны, и до внутренних областей Ирана – с другой стороны. Никаких других расовых элементов в древнейшем населении Передней Азии констатировать нельзя. Образование этого типа завершилось уже до появления в Передней Азии европейских и азиатских племен – фракийцев, эллинов, турок, которые, по-видимому, не оказали существенного влияния на антропологический тип населения, растворившись в устойчиво сформировавшейся арменоидной расе» (1, с. 263).

Даже значительно позже, в Византии, расовый состав населения практически не отошёл от арменоидной расы. «Найденные при раскопках черепа доказывают, что народности нагорий принадлежали большей частью к арменоидному типу: ширококостные, с плоскими затылками. Разумеется, смешение рас в результате миграции и завоеваний началось задолго до христианской эры, особенно в легко доступных районах... всё же древние арменойды выжили, потому что их расовый тип всё время оказывался доминирующим» (8, с. 12-13).

Располагаем двумя фактами:

- 1) Армяне являются коренным народом Передней Азии;
- 2) Армяне являются индоевропейским народом.

Из этих двух теорем следует:

ПРАРОДИНА ИНДООЕРОПЕЙЦЕВ НАХОДИТСЯ В ПЕРЕДНЕЙ АЗИИ, НА ТЕРРИТОРИИ ИСТОРИЧЕСКОГО ОБИТАНИЯ АРМЯН.

Поскольку кроме арменойдов никаких других элементов в древнейшем населении Передней Азии констатировать нельзя, а Передняя Азия является Прародиной индоевропейцев (2), то:

АРМЕНОИДЫ ЯВЛЯЮТСЯ ИСХОДНЫМ ИНДООЕРОПЕЙСКИМ ЭТНОСОМ, ВОКРУГ КОТОРОГО СФОРМИРОВАЛИСЬ ИНДООЕРОПЕЙСКИЕ НАРОДЫ.

Фальсификаторы истории Армении проявляют невероятное усердие по уничтожению или умалчиванию всего армянского. Вместо научно определенвшегося понятия «арменоидная раса» вводят в употребление не имеющие в антропологии никакого смысла выражения «переднеазиатская раса», или «кавказская раса», «бедными родственниками» которых должны быть армяне. Под никогда не существовавшую «переднеазиатскую расу» попадают арменоидная раса плюс семиты, но это не раса, поскольку армяне и семиты принадлежат к разным семействам народов и антропологически не идентичны. Армянофобы не успокаиваются на термине «переднеазиатская раса». Эту глупую подлянку незаметно заменяют «еврейской» расой. Подключился грабитель армянскую антропологию даже такой авторитет, как Лев Гумилёв (3, с. 357). Поистине авторитет. Жулики от науки применяют любой трюк, лгут без стыда и совести, лишь бы умалить роль армян в истории человечества или вовсе её свести к нулю. Вы с ними, господин Гумилёв?! Понятно, что живём в таком мире, где денежные мешки по своему усмотрению могут назначать и отменять целые народы и расы... Пытливый израильский исследователь Борис Мойшезон установил, что арменойды – аристократия древности (5).

Светлая душа Борис Гершевич! Вечная память!

Разумеется, есть вопросы и уточнения к работе Мойшезона (5). Но одно дело, когда мы себе дифирамбы поём, другое дело, когда это делают другие. Немцы и евреи крупно переругались, кто из них избранный. Наконец немцам наши отцы и деды врезали, и они прекратили воображать. С евреями немцы жестоко обошлись, но евреи продолжают считать себя избранным народом. Один из евреев, искусный в науках Мойшезон, выяснил, что избранные, язык не поворачивается сказать, армяне. Господь, упаси нас от такой чести! А что делать разочарованным евреям? Ответ известен: арменойдов назначить евреями. А куда деть армян? Мы, армяне, народ как народ. Нас никто не избирал, потому что некому было избирать. Мы не страдаем манией величия, но себя мы обязаны знать. Только охламоны и лоботрясы себя не знают. Но когда другие доказывают, что «армяне – аристократия древности», то прислушиваемся, хотя подсознательно или сознательно мы об этом знаем. Но кто позволит армянам быть правящей элитой даже в прошлом?! Вот почему замешкались гумилоиды! Но воровать

физиономию армян при живых армянах – сверхнаглость! Давно не видать вавилонян, египтян, финикийцев... Продолжайте их грабить! Они протестовать не смогут... Мы-то не мёртвый народ! Ах, должны были быть мёртвым народом... Нам была назначена дата смерти – 1915 год. А мы, видите ли, живём после смерти... А под «кавказскую расу» (сугубо кавказскую, а не общеевропейскую) попадают арменоидная раса плюс иберийско-кавказские народы, но это тоже не раса, поскольку армяне и иберийско-кавказские народы принадлежат к разным семействам народов и антропологически не идентичны. Антропология не география: центральным объектом исследования антропологии являются расовые и этнические характеристики человека, а не местность (Передняя Азия, Кавказ). Эти терминологические манипуляции связаны с проблемами больных ксенофобией. Таким «учёным» заниматься надо не наукой, а собой. Бесспорно, с Кавказа и Юга мигрировали не только армяне, но антропологическую основу европейцев составляла именно арменоидная раса (7, с. 46-47).

Офтальмогеометрический метод проф. Э.Р. Мулдашева

Согласно исследованиям великого офтальмолога Эрнста Рафгатовича Мулдашева армяне «являлись родоначальниками динарской расы, к которой учёные относят прежде всего южных славян – украинцев, югославов и других. Кроме того, арменоидная раса породила в виде слепого ответвления средиземноморскую расу, включающую в себя, как я думаю, итальянцев, греков, испанцев, румын, грузин, евреев, арабов и частично турок. Динарская раса явилась прародителем альпийской (французы, частично испанцы и итальянцы) и северной (немцы, англичане, голландцы, норвежцы, исландцы, шведы) рас... Арменоидная раса по офтальмогеометрической схеме породила, кроме чистых европейцев (динарская, северная и альпийская расы), также средиземноморскую расу. Последняя, расселившись вокруг Средиземного моря, дала начало... самым разным народам, среди которых такие вроде бы несопоставимые народы, как итальянцы и арабы» (7, с. 46-47).

Профессор Э. Р. Мулдашев неожиданным путём пришел к выводу, к которому учёные приходят через другие науки. Он, в частности, доказал, что армяне являются прародителями европейцев и этим определил место прародины европейцев – историческая Армения. Мулдашев пишет: «Для нас, жителей Европы, наверное, странно то, что, по данным офтальмогеометрии, к одному из наших истоков относится... арменоидная раса; слишком сильно современные армяне отличаются от других европейских народов. Но среди армян бытует поверье, что древние предшественники этого народа были светлокожими и голубоглазыми, а современный облик сформировался в результате смешения с другими кавказскими народами» (7, с. 46). Поскольку свой антропологический тип армяне сохранили, то изменение внешности (почернение) произошло не столько от смешения с кавказцами, сколько от существенного изменения климата. Это могло произойти в результате Всемирного потопа и переселения в «доисторические» времена светловолосых и голубоглазых армян с Арктики на Араратское нагорье. В системе своей интересной концепции о Тибетском исходе человечества Эрнст Рафгатович только в одном месте получил нестыковку. Согласно изначальному предположению, персы должны были произойти от тибетцев, а армяне – от персов. Офтальмогеометрический метод не подтвердил происхождение армян от персов: большие глаза армян не вписались в схему. Профессор Мулдашев на этот «сбой» поставил вопросительный знак (7, с. 45). Армяне никак не могли произойти от персов (скорее наоборот), потому что: 1) древнейший антропологический тип в Передней Азии, даже в Иране, – арменоидный (1); 2) систематическая история армян (в лицах его патриархов, предводителей и царей) прослеживается с допотопных времен (11, 12), а история персов – с VIII в. до н.э.; 3) Библия и другие древнейшие книги утверждают об Араратском исходе человечества.

Сопоставляя эти факты с выводами профессора Мулдашева, можно сказать, что человечество «исходило» из разных мест: с

Тибета, Араратского нагорья и других высокогорных мест (не из-за Всемирного потопа ли человечество взобралось на горы?). А где ещё жили наши пращурь до потопа? В Арктике – Стране Богов. А до того?

Я имел счастье несколько раз читать статью Бориса Мойшезона «Арменоиды – аристократия древности» (5). Рекомендую. В этом авторе гармонично сплетаются ум, профессионализм и честь!!! Мойшезон, конечно, не само совершенство, но от людей большего не дождешься. И на том спасибо! Отрывки из работы Мойшезона (5):

«...Самые увлекательные и загадочные факты относятся к «арменоидам» – этносу, расе или касте, без понимания которых обойтись в интерпретации предыстории (и, на-верное, истории) невозможно».

«...Арменоиды тысячелетия назад составляли аристократический класс, сыгравший центральную роль в формировании древних цивилизаций».

«...почти все изображения людей, относящиеся к бронзовому веку (т.е. к периоду приблизительно от 4000 до 1000 г. до н.э.) — это изображения людей арменоидного типа. Вместе с тем это изображения главным образом богов и царей и их приближённых».

«...свидетельства древней скульптуры, деформации черепов уже с неолитического времени, антропологические корреляции металлургических очагов дают простое и ясное указание в одном только направлении: стабильной частью процесса культурной эволюции в неолитическую и последующие эпохи, определившей его преемственность и связанность, были люди, антропологически относимые к арменоидному типу. Более того, арменоидные изображения царей и богов, связь деформированных «под арменоидов» голов с представлением о знатности делают весьма вероятным и более сильное предположение. В очень давние эпохи (приблизительно с 10 тыс. лет до н.э.) арменоиды были тождественны высшему классу по крайней мере в центральной части Ближневосточного культурного очага».

(Не потому ли римский высший класс ходил с самоназванием армян Гай на лбах, что означало «господин»? – В.В.).

«...первые главы Библии в той или иной мере отражают устные предания определённой арменоидной группы».

То бишь первые главы Библии в той или иной мере отражают устные предания определённой армянской группы...

«...начальную часть Ветхого Завета можно рассматривать как «арменоидный» эпос, который сохранился в памяти древних евреев».

То бишь начальную часть Ветхого Завета можно рассматривать как армянский эпос, который сохранился в памяти древних евреев...

– Почему армянский эпос сохранился в памяти евреев?

Ответ следует из утверждения Мойшезона, что арменоиды (армяне) – аристократия древности. В частности, армяне составляли аристократию еврейского этноса, которому внушили свои предания и который их сохранил и передал из поколения в поколения вместе с именами армянских аристократов и долей их генетики. Разумеется, евреи что-то добавляли, но начальная часть Ветхого Завета, согласно Мойшезону, отражает устные предания армян.

Этимологическое отступление

Становится ясным, почему большинство имён древнееврейской элиты – Адам, Ева, или Эва, Ной, Сем, или Шем, Аарон, Абраам, Давид, Моисей, Исаак... Мариам, или Майрам, – имеют армянское происхождение.

На древнеармянском языке:

Ад (ադ) – рай; ам (ամ) – все, всё, всех, верховный, сын, год; ав (ավ) – святой; ной (նոյ) – новый; сем (սեմ), или шем (շեմ), – порог; дав (դավ) – религия, заговор, мятеж: мов (մով) – синий; сис (սիս) – гора, гора Сис; мари (մարի), или майр (մայր), – мать; мис (միս) – красивый, мистичный; ак (ակ) – око, исток...

Я привёл основные армянские частицы, из которых состоят вышеуказанные имена:

Ад ам – Ադ ամ – Сын рая;

Адам – сын рая. Что правда, то правда.

По ближневосточной привычке имя Ева, или Эва, может быть результатом чтения справа налево. Прочтём слева направо: Аве (Ավե) – Святая. Ав э (Ավ է) – Является Святой.

Ева святая. Конечно, святая! Ведь кроме Адама других мужчин не видела.

Ной (Նոյ) – новый;

Сем (Սեմ) и Шем (Շեմ) – порог;

семит (սեմիտ), или шемит (շեմիտ), – сосед;

Ar→Aron→Aharon

Ar (Ար) – Бог. Aron (Արոն) – Божественный.

Aharon – семитизированный вариант имени Aron.

Ав Арам – Ավ Արամ – Святой Арам. Святой Верховный Бог.

Слово «ам» (ամ) многозначно: а) все, всё, всего, вся, верховный;

б) год, сын... Поэтому имя Арам означает:

а) Ар ам – Ար ամ – Верховный Бог;

б) Ар ам – Ար ամ – Божий сын. Сын Бога...

Av Aram→Avram→Avraham→Abraham

Давит (Դավիթ) – патриарх, заговорщик, мятежник.

Davith Sasunci (Դավիթ Սասունի) – мятежник из Сасуна.

Правильно:

Davit Samsunci (Դավիթ Սամսունի) – мятежник из Самсуна.

Но это другой вопрос.

Мов сис – Մով սիս – Синяя гора.

Синий Сис. Сис – Малая вершина Арарата.

Мовсис→Мовсес→Мовсей→Моисей

Мис ак – Միս ակ – Красивое око. Мистическое око.

Misak→Isak→Isahak

Мариам (Մարիամ), или Майрам (Մայրամ), – Мать всех.

Несмотря на формировавшую еврейский народ древнеармянскую аристократию, евреи по происхождению не армяне. Разницу между нами наглядно показывают наши национально самые ярко выраженные танцы – «Танец с саблями» Арама Хачатуряна и еврейский танец 7-40.

Армяно-китайское неустаревающее братство

Не думайте, что это братание слона и москы. Это – историко-генетическое братство. Молекулярная генетика человека доказала, что каждый китаец на 4 % процента армянин. Откуда взялись 4 % армян в древнекитайском обществе, которые растворились в нём? Мой самый любимый еврей Борис Гершевич Мойшезон на этот вопрос в принципе ответил. Эти 4 % составляли китайскую аристократию древности. Почему Мойшезон мой самый любимый еврей? Потому что об армянах гигантскую правду говорит. Это не часто случается в нашем мире...

III. ЯЗЫК

Передаю слово великим людям:

«Я выучил язык армян... чтобы понимать, как и на каком языке говорили боги... ибо армянский язык есть язык богов... и Армения есть родина богов... и боги родом из долины Араратской...»

Джордж БАЙРОН, английский поэт

«Как приятное времяпровождение каждый день изучаю армянский язык в армянском монастыре. Выяснилось, что для просветления мысли мне требуется каторжный труд. Это самая трудная работа для досуга, которую я нашёл здесь для замучивания и сосредоточения мысли. Это богатый язык, и мучения обучающего полностью воздаются».

Джордж БАЙРОН

«Армянский язык как араратский язык называется «языком молитв». Это шикарный и несравненный божественный язык».

«Армянский язык хоть и принадлежит к индоевропейской группе и подчиняется общим для этой группы законам, является наиболее обособленным и самобытным языком на планете Земля...»

«Армянский язык, будучи двоеродным или индоевропейско-яфетическим, хранителем древнейших состояний, века и тысячелетия питаемым, с одной стороны, литературной, а с другой – живыми диалектами и даже различными живыми языками, а значит, являясь неисчерпаемой сокровищницей и кладёзем твор-

103

ческой среды, обладает, бесспорно, богатейшим словарем и возможностями для выражения идей».

Николай МАРР, российский языковед

«Армянский язык не только равен европейским языкам, но и превосходит их. По стилю ни один индоевропейский язык не только не превосходит армянский язык, но и не может сравняться с ним».

Антуан МЕЙЕ, французский языковед

«Армянский язык – предмет моей любви... язык, который имеет мощь свободно и точно выражать строгую научную мысль, фило-софские идеи и тончайшие многогранные поэтические полутени одновременно... Среди известных мне языков армянский язык исключительный как удивительно логичный язык, а также своей гибкостью и лёгкостью создавать новые слова».

Фредрик ФЕЙД, французский языковед

«Армянский язык с удивительной гибкостью способен к составлению слов сообразно духу ораторов и писателей, ибо им отнюдь не нужно заимствовать слова из чужих наречий... Высокое их наречие, принадлежащее умам превосходным, отличается от всех восточных языков особенною силой и наименованием наук и искусств... Язык армянский, отличный от всех языков восточных словосочетанием своим, больше похож на европейский, нежели на язык восточный».

Сергей ГЛИНКА, русский историк и писатель

«Цепкость армянской речи так соответствует кованости армянских букв, что кажется, будто слово – начертанное – звякнет, как цепь... Этими буквами можно подковыривать живых коней... Или буквы эти стоило бы вытесывать из камня, потому что камень в Армении столь же естествен, как и алфавит, и плавность и твёрдость армянской буквы не противоречат камню. (Стоит вспомнить очертания армянских крестов, чтобы восхититься этим соответствием.) И так же точно подобна армянская буква своим верхним изгибом плечу древней армянской церкви или её своду, как есть эта линия и в очертаниях её гор, как подобны они в свою очередь линиям женской груди, настолько характерно вообще для Армении это удивительное сочетание твёрдости и мягкости, жесткости и плавности, мужественности и женственности – и в пейзаже, и в воздухе, и в строениях, и в людях, и в алфавите, и в речи... И всё это в точности соответствует звуку, который она изображает».

Андрей БИТОВ, русский писатель

«Если послепотопный родоначальник армян Ной говорит наречием своего отца Ламеха, человека допотопного, то армянский язык может быть признан самым древним из всех человеческих языков».

Виктор АБАЗА, русский историк

«Армянский язык – неизвестная красавица языков».

Валерий БРЮСОВ, русский поэт

P.S. В 1966 году международное сообщество под эгидой ООН организовало в Японии языковедческую конференцию для выбора одного международного языка для всех народов. Такой язык обрел бы общение. Каждый человек кроме родного языка выучит выбранный язык, и все люди смогут общаться на этом языке. Язык международного общения должен соответствовать требованиям:

- 1) быть богатым и развитым языком;
- 2) быть настолько западным, насколько и восточным;
- 3) не быть языком большой державы, чтобы не дать ей политического преимущества.

Таким языком был выбран армянский язык.

Языковеды выбрали – политики не согласились.

IV. ИМЯ

У армян издревле множество этнонимов:

Ар, Ара, Арам, Арамя, Арамеци, Арман, Армен, Армин, Армини, Кадм, Кут, Кути, Мосх, Месх, Моск, Мошк, Сомехи... Гай (Нау).

От этнонима Армен – этнонимы Эрмен, Эрмин, Эрминон, Вирмен и т.п.

Как мне представляется, абсолютно права и проста до гениальности этимология самоназвания армян Нау (Նայ), данная канадским исследователем Мартином Гавукяном (10).

Ar→Har→Hay

Ար→Հար→Հայ

Бог→Отец→Армянин

В древнеармянском языке множественное число этнонима – название соответствующей страны.

Множественные числа слов Ar, Har, Hay – Arq, Harq, Hayq.

Hayq (Հայք) – Армения;

Harq (Հարք) – Страна Отцов (Центральная Армения);

Arq (Արք) – Страна Богов. Это допотопная Арктика.

Согласно приведённой этимологии допотопные армяне пришли в Страну Богов (не оледеневшую Страну Арк) из Исторической Армении или наоборот. Огромное поле для исследования! Дерзайте, армяне!

При этом Южный полюс тоже имеет армянское имя – Антарк (Անտարք) – Леса. Греческие истолкования постпотопные, армянские – допотопные.

Армяне знали Страну Богов, которая находилась на месте Арктики, и называли его армянским словом Арк (Արք) – Страна Богов. Что из этого следует? Во-первых, следует, что армяне в этой стране были титульной нацией, раз страна называлась по-армянски. Во-вторых, следует, что армянский язык тогда существовал и, как нынче говорят, был государственным языком в Стране Богов. В-третьих, до Всемирного потопа и оледенения (смещения) полюсов армяне жили не только вокруг горы Арарат и озера Ван, но и в Арктике, Антарктике и всюду по миру. Например, в Китае, что есть древнеармянское слово:

Ки тай – Կի տայ – Пол края.

Или в слове «Америка», что есть древнеармянское слово:

А мерик – Ա մերիկ – первый материк.

Или в словах «Сус» (Тунис) и «Сирт» (Ливия), что есть армянские слова:

Сус (Սուս) – тихий. Сирт (Սիրտ) – сердце.

«Тунис» от армянского слова «тун» (տուն) – «дом».

Или в слове «Кесария» (Палестина), что есть древнеармянское слово:

Кес Ар – Կես Ար – полубог;

Кесария (Կեսարիա) – страна полубогов.

И так по всей планете.

1) Армян арамами, арамеци, арамя, арманами (harman) и т.п. называли со времён царя Великой Армении Арама Гайказуни (XIX в. до н.э.) и даже до него: он у армян не первый Арам. В те времена в честь армянского царя Арама современную Сирию называли Арамом, а её жителей – арамеци (арамейцы). Арамеицы сохранились до сих пор! В расовом смысле это смесь древних армян, ассирийцев и арабов.

Обращённая форма аймаара этнонима армян арамайя сохранилась как этноним одного из инкских народов (Перу);

2) Основной этноним армян – Армен (Богочеловек).

Этноним Армен многозначный.

Слог «ар» означает Бог, Творец, Творение.

Слог «мен» означает «человек», «я», «первый».

При первом чтении слова «армен» получают истолкования:

а) Богочеловек, Божий человек; б) Я Божий; в) человек-творец, творческий человек; г) первое творение...

От слова «ар» происходят слова ари (арий, арья), ариаци (ариец), значения которых колеблется от исходного значения Божественный до производных значений «мужественный», «отважный». Поэтому слово «армен» при втором чтении означает: а) первый арий; б) я арий; в) мужественный человек.

Третье чтение оставим в резерве.

Многозначность и многовариантность – почерк богов.

Боги в сотворенном ими «разнообразном однообразии» выделяют как стержень главное значение слова.

Главное значение слова «армен» – Богочеловек.

Богочеловек – сын Бога.

Священное армянское слово «ар» (Ար) встречается и в форме «ай».

Аналогичное изменение произошло с именем праотца: Нор→Ной.

Форма Ай (латинскими буквами: Ay). Основные значения буквы h в армянском языке: «подобный», «высокий».

(Другие значения пусть рассмотрят другие).

Тогда самоназвание армян Խաу примет значения:

БП) «Богopodobный»; ВБ) «Высокий Бог».

БП) Богopodobными являются, в частности, сыновья Бога. Поэтому недалеко от правды исследователи, доказывающие, что слово Խաу означает «сын Бога».

ВБ) Правдоподобная версия: первоначальный или родственный вариант этнонима рус – арус.

Арус означает «Высокий Бог»:

Ар ус – Ար սու – Высокий Бог (др.-арм.).

«Высокий» – древнейшее значение слова «ус» в армянском и славянских языках (12, с. 113). В русском и армянском языках слово «ус» занимает высокое положение: русское «ус» и армянское «ус» («плечо»).

3) Почти забытый этноним армян кут (կլլլ) – семя, зерно, корм.

Другой вариант: кутин:

Кут ин – Կլլլ ին – Человек-зерно. Сеятель семян. Кормилец.

V. БИОГРАФИЯ

Те, кто считает, что армянскому народу 2500 лет – наглейшие враги нашего народа, какие бы дифирамбы они нам ни пели.

Те, кто считает, что армянскому народу 3000 лет – те же наглые враги нашего народа, отступившие на полшага, независимо от их лживых хвalebных слов.

Эти чудики приобретают единомышленников среди наших ослов, хамелеонов, попугаев, прочих крохоборов, пустозвонов и первертешей.

Вон, умнейший и честнейший еврейский учёный Борис Мойшезон убедительно доказал, что арменоиды, до бишь армяне, с 10 тыс. лет до н.э. были тождественны высшему классу!

Повторить для особо одарённых?

История армянского народа прослеживается уже 12 тыс. лет!

Причем это история высшего класса древности!

Из этой сокровенной Истины не следует, что мы должны ходить по миру как индюки или как тележурналист Дмитрий Киселёв по сцене.

Из этой Истины следует, что мы, армяне, должны знать Её и извлекать из этого знания уроки.

Будь я скульптором и мэром армянской столицы, поставил бы в центре Еревана памятник Борису Мойшезону!

1) Урарту – лжеслово и лжегосударство

Персидский царь Дарий I (522-486 гг. до н.э.) на бехистунских скалах написал один и тот же текст на трёх языках: на др.-персидском, эламском и аккадском (4, с. 41). В этих текстах упоминается Армения. На первых двух языках Армения называется Armina, а на аккадском языке – Urartu. Что из этого следует? То, что Урарту аккадское (авилонское) название Армении. Однако врагам Армении факты и логика нипочём! Нечестивцы аккадское название Армении «Урарту» назначили доармянским неармянским государством и отрезали всю многоотыслетнюю предыдущую историю Армении. Это уже геноцид истории Армении. В этом чудовищном преступлении принимают участие и «наши» козлы. Их купили или они на самом деле козлы?

А что касается схожего с топонимом Арарат слова Урарту, то его правильная изначальная форма такая: Уратур.

Ура тур → Ура рту.

Перемещена последняя буква «р».

Слово Уратур из ряда армянских божественных имён:

Ар тур (Ար տուր), Аса тур (Ասա տուր), Астватза тур (Աստված տուր), Бага тур (Բագ տուր), Вана тур (Վանա տուր), Сана тур (Տանա տուր), Тира тур (Տիրա տուր), Ура тур (Սրա տուր)... В переводе на русский язык все эти армянские имена Артур, Асатур, Астватзатур, Багатур, Ванатур, Санатур, Тиратур, Уратур... означают: Богдан.

Греческий аналог: Теодор (Федор).

Ура тур – Бог дан.

Армения Богом данная страна.

О красивом имени царя царей Армении Менуа (Մենուա).

Менуа был Амену арка (Մենուա արքա) – Царь всех (царь царей).

И поныне в диалектах говорят «амену» (ամենու) – «всех».

А-мену→Мену-а

Аналогично образовалось другое царское имя Руса:

А-рус→Рус-а

Судя по изменениям произношения имён царей, произошла смена диалектов царей (пришла к власти династия из другой провинции).

«Арус» на др.-арм.: солнце, невеста.

Изначально: Ар ус – Ար սու – Высокий Бог. Высокое творение.

А имя сына Менуа (Амену) Аргишти (Аргист), основателя Еревана, означает Аист. Отсюда русское слово «аист»:

арагил→аргист→агист→аист

(«агист» - древнерусское название аиста).

Столица Армении Ван называлась словами Тушп(а) и Тосп, обращения которых Пшут и Псот – армянские слова, характеризующие флору Вана:

Пшут (փշտ) – колючий. Псот (սոտ) – смолянистый.

Местность с колючим и смолянистыми кустарниками.

Кстати, один из этнонимов обитателей Армении этого периода – хурит – означает их религиозную принадлежность. «Хур» - «солнце» в иранских языках и древнеармянских диалектах. В современном армянском языке «хур» (hur) означает «пламя». Например, армянское слово «тхур» («грустный») буквально означает: т хур (տ փուր) – не солнечный. Слово «хурит» конструировано в армянском языке и означает «солнцепоклонник». Аналог: «мат» («палец»), «матит» («карандаш»). В ту пору мидяне и парфяне (персы и талыши) были нашими братьями по крови и религии. Кровное братство сохранилось. Что касается языка клинописных надписей Армении, то их армянскую природу доказали сначала и несколько уязвимо Сурен Айвазян (9), затем исчерпывающе – Артак Мовсисян (13) и все неангажированные историки!

Товарищи нечестивцы, руки прочь от истории Армении!

P.S. Нерасшифрованными остались гигантские, доходящие до трех метров, наскальные письма Армении... Странным образом недалеко от них нашли скелет гиганта-женщины ростом 3,5 метра!

2) Арарат

Ар (Ար) – Бог, Творение. Арарел (արարել) – творить.

Арарат (Արարատ) – Место Сотворения.

3) Рождение Ваагна – Рождение Огнебога

Академик Парис Геруни доказывает, что армянской песне «Рождение Ваагна»... 25 тысяч лет (12, стр. 31-41, 154-156, 176-177)! Если можете доказать, что академик ошибается – докажите! Я не смог опровергать Геруни, а доказывать умею не хуже него. При этом известны и слова, и мелодия песни. Слова сообщил Мовсес Хоренаци (11, с. 141). Мелодию восстановил поэт Левон Мирджанян. Огромное спасибо! За такое судьбоносное открытие прощаю Левону его скучные стихи. Человек считал себя поэтом, но выяснилось, что он учёный. Так часто бывает. Горбачёв считал себя главой величайшей державы – оказался всадником без головы.

Наша кратчайшая биография в лицах величайших предводителей и царей:

4) Ной – Նո – Всемирный потоп (10 тыс. лет до н.э.).

Есть мнение, что потоп произошёл не 12, а 6 тысяч лет назад, но это другая тема. Лично я думаю, что Большой потоп произошёл примерно 12 тысяч лет назад;

5) Апет – Զափտ – сын Ноя.

6) Торгом – Թորգոմ (XXVI в. до н.э.) – потомок Апета;

7) Гайк – Զալկ (XXV в. до н.э.) – сын Торгома;

8) Арам – Արամ (XIX в. до н.э.) – правнук правнука Гайка;

9) От Арама до Вагэ (351-331 гг. до н.э.);

10) Тигран I Великий Ервандуни (560-520 гг. до н.э.);

11) Арташес I Великий Арашесян (189-159 гг. до н.э.);

12) Тигран II Великий Арташесян (95-55 гг. до н.э.).

Я назвал лишь нескольких наших пращуров-титанов. Каждый из них лучше и выше других! Но по техническим причинам пока поговорим лишь о Тигране Втором.

Карл Шипманн – профессор кафедры Древней истории в Йельском университете:

«Когда мы говорим об истории Армении, мы должны понимать, что говорим о великой цивилизации. Тигран Великий, без сом-

123

нений, был мудрейшим и храбрейшим царем своей эпохи, при этом как полководец царь Тигран затмил Марка Лициния Красса и Митридата Евпатора».

Винстент Артур Смит – научный сотрудник Института Древней истории в Оксфорде:

«Сегодня нечасто встретишь исторические публикации, которые бы отражали все величие империи, построенной Тиграном Великим. Многие документы свидетельствуют о том, что Рим признавал достойным соперником лишь Великую Армению».

Майкл Элпистон, президент Археологического музея Древней истории в Лондоне:

«В те времена титул царя царей значил одно – божественное происхождение. Тигран воплощал собой дух Великой Армении, несправедливо, что сегодня мы чаще говорим про тех, кто был вассалами Тиграна и его учениками. Фараон Египта Птолемей XII сумел захватить власть лишь благодаря военной и политической поддержке Тиграна».

Кевин Робинсон, профессор Института Макмилана по изучению истории Востока в Нью-Йорке:

«Пожалуй, Тигран был первым царем, который понимал все тонкости войны и мира, начав кровопролитные войны, создав великую империю, он стал строить мир во имя процветания народа».

Ричард Томас, американский историк, профессор Калифорнийского университета:

«Царь Митридат пытался создать особенную империю, которая затмила бы собой все остальные. И, безусловно, он понимал, что война против Рима будет неизбежна. В тот период лишь армянский царь Тигран мог позволить себе равную войну против империи, поэтому он попытался вовлечь Тиграна в прямую конфронтацию. Однако тот был мудрым правителем и понимал, что она будет губительной для Армении из-за внутренней нестабильности. Но Митридат, будучи тонким дипломатом и целеустремленным политиком, выдал свою дочь Клеопатру за армянского царя».

Рене Грусе, французский историк, востоковед:

«Царь Тигран – великий властитель, который обладал гораздо большими достоинствами, нежели его современник Митридат, вызывающий восхищение историков. Это в особенности верно, если учитывать, что Митридат блестящим образом «подтолкнул свое государство к самоубийству», в то время как Тигран обещал своему народу право на вечную жизнь».

Кристофер Д. Воукер, профессор исторического факультета Оксфордского университета:

«Тигран Великий был одним из немногих царей Древнего мира, который никогда не принимал решения единолично. В каждой сфере у него были советники, к мнению которых он всегда прислушивался. Большие привилегии имел военный совет, который состоял из самых ярких генералов империи: Арасп Багарат, Меружан Рштуни, Кайсар Багунци и Сахпар Кухбази. При всем этом Тигран не жаловал своих генералов высокими титулами, так как понимал, что может произойти разложение армии. Со всей империи были собраны лучшие экономисты, архитекторы и лекари, которые развивали фундаментальные науки. Однако непонятным остается другой вопрос, почему армяне не стремятся максимально популяризировать величайшую личность в истории своего народа. Тигран Великий – не только царь некогда сильнейшей империи, он есть само понятие армянской мудрости и идеологии. Сегодня нет ни одного в мире армянина, который бы не мечтал вновь воссоздать империю своего великого предка».

Военный совет Тиграна Великого:

Арасп Багарат, Меружан Рштуни, Кайсар Багунци, Сахпар Кухбази.

Интересные имена и фамилии. Сколько я знаю, «Ар асп» (Ար ւիշ) на др.-арм. языке означает «Божий всадник». Заменяв в фамилии Багарат основу Баг (Бог) синонимом Ар (Бог), получим нашу святыню – Арарат. Не все эти дорогие имена буду сейчас рассматривать. Но у нас есть писатель Бакунц, а у меня есть друг Бегунц. Как не подумать, что прообразами фамилии Бакунц и Бегунц является фамилия Багунци? Здесь тоже основа фамилии Баг – Бог.

Багунц, Багунци – Божий, Божественный.

Кай сар – Կայ ւսր – горная стоянка.

Кайсар Багунци (Կայսր Բագունց) – горная стоянка Бога. Не о горе ли Арарат и стоянке Ноя речь?

VI. ГЕОГРАФИЯ

Девид Лэнг – профессор Лондонского университета:

Владения Тиграна Великого протянулись от берегов Каспия до Средиземного моря, от Месопотамии до Понтийских Альп

Мовсес Хоренаци утверждает, что Тигран Великий вернул границы Армении в исходное положение. Не полностью: Малая Армения входила в состав империи Митридата Евпатора. А какие границы были у Армении во времена **Гайка Наапета** (XXV в. до н.э.)? На этот вопрос отвечает грузинский историк XI века **Леонти Мровели**:

«У кавказских народов был единый отец по имени Таргамос, сын Таршиса, внук Иафета, сына Ноева. Среди сыновей его отличились восемь братьев, герои многосильные и славные, которых звали так: первого – Гайос, второго – Картлос, третьего – Бардос, четвертого – Мовакан, пятого – Лек, шестого – Эрос, седьмого – Кавкас, восьмого – Эгрос. И были эти братья героями. Но лучшим из героев тех был Гайос, ибо подобного ему ни телом, ни мощью и мужеством не было ни до потопа, ни после... Таргамос наделил Гайоса лучшей половиной своей земли. Гайос утвердился в вотчине своего отца Таргамос и овладел страной от гор Оретских на юге до моря Гургенского на востоке и до моря Понтийского на западе, и над семью этими братьями своими был повелителем и владыкой. Все они находились во власти Гайоса» (6).

Согласно Мровели земли Армении на севере включали северокавказские горы, на востоке выходили к Гургенскому (Каспийскому) морю, на юге выходили к Оретскому (Средиземному) морю.

Большая часть земли Гайоса (Гайка) находилась южнее Кавказа.

Мровели блестяще описывает историческую битву Гайка с Белом (Небровтом):

«И произошла между ними битва жестокая, подобно разбушевавшейся стихии. Пыль от ног их – словно облака густые; блеск доспехов их – словно молнии небесные; клики уст их подобны громовым раскатам, множество стрел и взметнувшихся камней – словно град жестокий и потоки крови их – словно ливни грозовые. Была великая битва меж ними, и с обеих сторон пало множество воинов... Гайос сказал героям своим: крепите мой тыл, и я пойду на Неброта! И пошел он, сошелся с Небротом лицом к лицу, и выпустил стрелу, и поразил Неброта в покрытую медью грудь, и пронзил его насквозь. Тогда пал Неброт и бежал вспять лагерь его... А Гайос сделал себя царем над братьями своими и над прочими племенами – порубежниками своими» (6).

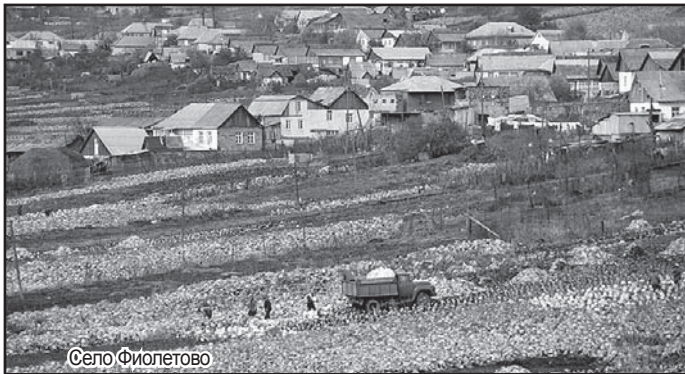
Батон Мровели совершенно ясно говорит, что армянский народ жил на Кавказе и в Передней Азии до и после Всемирного потопа и был сильнейшим во всех смыслах. Указанное грузинским летописцем место обитания армян есть прародина индоевропейцев.

Виктор ВАГАНЯН.

Литература

1. Бунак В.В. *Granica Armenica* /Труды антропологии НИИ при МГУ, вып. II. М., 1927.
2. Гамкрелидзе Т., Иванов В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. В двух томах. – Тбилиси, Изд-во ТГУ, 1984.
3. Гумилёв Л. Открытие Хазарии. – Москва, Айрис-Пресс, 2002.
4. Литература Древнего Востока. Иран. Индия. Китай. – М.: МГУ, 1984, с. 41.
5. Мойшезон Борис Г. Армения – аристократия древности /«Наука и земля». – Иерусалим, 1984-1985, № 1-3. Перепечатана в журнале «Ной». – М.: 1996, № 19.
6. Мровели Леонти. Жизнь картлийских царей. – М.: «Наука», 1979.
7. Мугдашев Э.Р. От кого мы произошли? – М.: АиФ-Принт; ОЛМА-ПРЕСС, 2003.
8. Райс Дэвид Т. Византийцы. – М.: ЦЕНТРОПОЛИГРАФ, 2009.
9. Այվազյան Ս. Հին Հայաստանի մշակութային պատմությունը. – Երեւան, «Լույս», 1986.
10. Չավուցյան Մ. Հայ ժողովրդի ծագումը. – Մոսկով, 1982.
11. Խորենացի Մ. Հայոց պատմություն. – Երեւան, ԵՊՀ, 1981.
12. Յերոնիմ Գ. Հայերը եւ Հնագույն Հայաստանը. Երեւան, «Տիգրան Մեծ», 2006.
13. Artak Movsisyan. Mithraic (Mehian) Writing in the Kingdom of Van (Biaynili, Urartu, Ararat), Yerevan, 1998.

Село без армян, или Жизнь в Фиолетове

Молокане живут в Армении с конца XIX века, сохраняя свою самоидентичность. Журналист Марк Григорян, хорошо знакомый с историей и традициями молокан, рассказал в эфире Sputnik Армения о некоторых интересных фактах из жизни села Фиолетова.

Как же молокане (особая этнографическая группа русских) появились в Армении, и кем они являются вообще?

Старообрядцами или староверами их назвать нельзя, они относятся к духовному христианству, близкому к протестантизму, так как отвергли православный культ. С точки зрения православной церкви, молокане — это сектанты, говорит журналист Марк Григорян, долгие годы изучавший историю молокан в Армении.

Молокане появились в XVII веке, однако расцвета это течение достигло в XVIII веке.

«Институт церкви, особенно в XVIII веке, был мощным и довлеющим над простыми людьми. Это течение стремилось освободиться именно от этого давления. Какие-то элементы протестантизма в этом есть», — сказал Григорян.

Молокане и духоборы (еще одно религиозное направление) сначала были в одном движении, однако в скором времени разделились. Популярность среди простых людей еще при Екатерине привела к решению властей переселить их. Именно так они оказались на берегу реки Молочное в Таврической губернии, а в первой половине XIX века были переселены уже на Кавказ, с одной стороны, для того чтобы отослать их подальше, с другой — увеличить христианское население в мятежном регионе.

«Сейчас их в Армении порядка 15 тысяч», — говорит Григорян.

По его словам, в целом молокане отвергают церковь как институт. То есть для них общение с Богом — непосредственное, напрямую. В то же время это религиозное течение, которое основывается на Библии.

«Особенно Новый Завет исповедуется очень серьезно, богослужение основывается на этом», — отмечает Григорян.

Молокане компактно проживают в Армении в двух селах — Фиолетово (село полностью состоит из молокан) и Лермонтово (около 80% молокан). Журналист и телеведущий рассказал, что первое его посещение молоканского села Фиолетова в Армении прошло не слишком гладко. Не разрешалось фотографировать и записывать голоса на диктофон.

«Было ощущение, что мы идем по главной дороге, а с двух сторон стены, через которые мы не можем проникнуть», — вспоминает Григорян.

Он признается, что это лишь подогрело профессиональный интерес. Григорян и Мангасарян начали активно работать, встречаться в Ереване с различными молоканами, изучать их вероисповедание и обычаи. Во время второго визита также не все было просто, но удалось сделать несколько десятков фотографий.

«В следующий раз мы раздали фотографии, это помогло расколоть лед. В частности, был случай: на одной фотографии у Рубика был изображен старик с окладистой бородой. Оказалось, что в промежутке между тем, как была сделана фотография, и когда мы с ней вернулись, старик умер. Его сын сказал нам: «Это единственная память о нашем отце», — рассказал Григорян.

Они подружились с несколькими молоканами, Григорян даже нашел их родственников в США, которые практически не говорят по-русски, помог им наладить виртуальную связь — через e-mail, который в Фиолетове в новинку.

Не менее диковинным считается и те-

левизор. Его отсутствие (по крайней мере на видных местах) — тоже одна из бросающихся в глаза особенностей в домах молокан. Григорян объяснил это моральным предписанием молокан.

«В глазах многих телевизор — это инструмент, который несет в дом аморальность, примеры насилия, наготы и все это «плохо». Некоторые пресвитеры запрещают иметь дома телевизоры», — сказал Григорян.

Однако не все строго следуют этому предписанию. Свидетелем этому был и сам Григорян.

«В одну из наших поездок в Фиолетово мы заметили, что на кухнях стоят большие шкафы-гардеробы. Такие вот платяные шкафы. Оказалось, что в этих шкафах держат телевизоры», — сказал Григорян.

Таким образом, они скрыты от «чужих глаз». Что касается остальной техники, то молокане ею владеют. Григорян даже знает доктора наук, который занимается космическими исследованиями.

Внимание гостей в молоканском доме может привлечь также количество детей, их часто бывает много. По словам Григоряна, верующие молокане считают, что их число зависит от того, «сколько Бог даст», сами себя они в этом не ограничивают. А браки происходят в основном между представителями общины или с теми, кто принял их вероисповедание.

Вопрос службы в армии и применения оружия не так остро стоит перед молоканами, как перед одной из ветвей духовоборов. Григорян рассказал, что однажды духоборы в конце XIX века сожгли все оружие в округе села Гореловка (в Джавахке) в знак своего миролюбия. За это царские власти их жестоко покарали. В их поддержку выступил Лев Толстой, написав статью в New York Times о том, насколько героически они поступили.

Что касается современной жизни молокан в Армении, то у них очень развито понятие общинной жизни, они сумели интегрироваться в общество.

По словам журналиста, молокане заняли несколько экономических ниш в стране. Они являются уважаемыми в этих сферах. Молокане славятся не только квашеной капустой, но также качественным ремонтом и уборкой. Это своего рода бренд армянских молокан.

Давид ГАЛСТЯН.

Фото Рубена МАНГАСАРЯНА.

По Луне с Африкяном

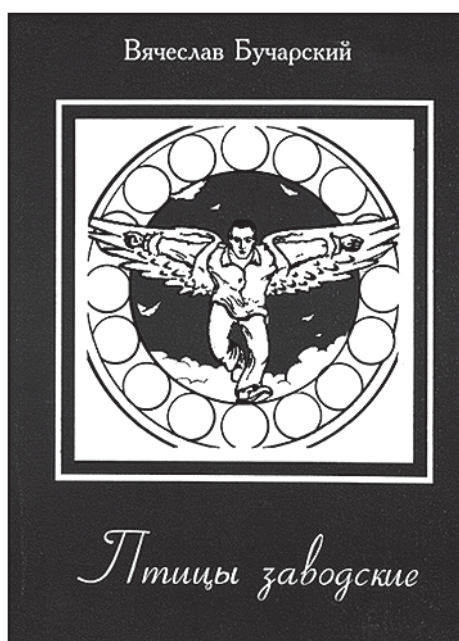
В начале XXI века в Калуге, в корпоративном издательстве «Гриф», за счёт средств, выделенных Министерством образования и науки Калужской области, опубликовали роман известного советского писателя Вячеслава Бучарского под названием «Птицы заводские».

В редакционной аннотации было написано, что события в романе разворачиваются в пространстве крупного промышленного предприятия в эпоху советско-американского соперничества за овладение Луной. Герои произведения – молодые инженеры и специалисты одного из калужских предприятий, каждый из которых ищет своё счастье. В выборе методов и средств личного самосовершенствования проявляются характеры героев романа.

Вот пересказ двух «космических» фрагментов из романа Вячеслава Бучарского «Птицы заводские».

Письмо из Ленинграда

«Дорогой мой Евгеша! Прошу тебя во всех подробностях запомнить ночь с 20 на 21 июля 1969 года. Где ты был, гуляка питерский, с кем развлекался в Калуге в то самое время, когда в истории человечества произошло событие беспрецедентное и принципиальнейшее!.. Видишь ли, молодой специалист Стригулин, когда ты, по всей вероятности, доставлял удовольствия какой-нибудь приокской барышне, трое бравых американских пилотов, Нил Армстронг, Эдвин Олдрин и Майкл Коллинз, добрались до Луны. 20 июля в 23 часа 18 минут по московскому времени Армстронг и Олдрин посадили свой лунный блок под названием «Орёл» на поверхность нашей

Обложка романа «Птицы заводские». Художник Юрий Бучарский

вечной соседки в Море Спокойствия. Это же надо, какое море выбрали, какое название!.. И через шесть с половиной часов после прилунения, по-нашему, – под утро 21 июля, Армстронг припечатал свои стопы к ближнему космическому объекту. При этом он будто бы сказал, что его маленький первый шаг является огромным скачком всего человечества. Правильно он сказал, этот парень из штата Флорида, умника он!..

Короче, ты не упускай из виду журнал «Огонёк» от 26 июля 1969 года, потому что в нём есть махонькая заметулька про троих великих американцев...

И ещё один факт ты должен сохранить в памяти. Среди приборов, оставленных якобы в Море Спокойствия на Луне «америкосами», есть уголкового отражателя лазерного излучения. То есть тот самый приборец, который ты изобразил под моим руководством в своём дипломном проекте в июне 1966 года. Так что гордись, Стригулин! И не застревай на берегах Оки, помни, что в Питере тебя ждут великие дела. Вот такие макароны, дорогой мой Стригулин!.. С дружеским чувством аспирант Юрий – твой руководитель практики в Физтехе».

ЭВМ

на дизельном топливе

Километрах в трёх от села Мокрого, вблизи немалого пруда, в котором разводились карпы, была уютная опушка берёзово-земляничной рощицы. Здесь и воцарился агрегат для производства витаминной муки – сокращённо АВМ. Каждое лето его обслуживали бригады инженеров из Калуги, с завода КЗАМЭ. Инженерная молодёжь – весьма юморной народец. Они упорно называли травяную пекарню не АВМ, а модной в те годы аббревиатурой ЭВМ. То есть электронно-вычислительная машина. И восхищались при этом иронически, что трудящиеся из колхоза Маркса имеют в распоряжении не только гусеничные и колёсные тракторы, но и ЭВМ на дизельном топливе.

Однако работа на колхозной ЭВМ была не для «бледнолицых» интеллектуалов. Инженерам-кзамовцам приходилось таскать в ритме кадрили увесистые мешки с зеленоватым полупеплом или подгрести к транспортеру тяжёлую, как глина, «зелёнку» – скошенную жатками траву.

Вислоплечий атлет Геннадий Степанян, бывший штангист-разрядник, играючи кидал себе на широченные плечи мешки с травяной мукой. Пока не прострелил его радикулит. Над добродушным увальнем, армянином «российского разлива», коллеги-инженеры из электролаборатории завода КЗАМЭ незло подтрунивали. Все, кроме Евгения Стригулина. Он сам – бывший спортсмен, альпинист-разрядник, поверил сразу, что у силача Степаняна действительно болит поясница.

Помаявшись пару дней, Степанян снова занял место у «ЭВМ на дизельном топливе», а Стригулин убедился, что нашёл верного товарища. Вместо злоупотребления дешёвой бормотухи под названием «Аромат садов» бывшие спортсмены Степанян и Стригулин решили пить чай из зверобоя. Геннадий приобрёл в сельмаге алюминиевое ведёрко для кипячения воды из пруда. Уходя в берёзовую рощицу, приятели разводили костерок и наслаждались душистым красноватым настоем. И при этом не спеша философствовали, любуясь бело-золотым лунным кругом и

Молодые инженеры электролаборатории завода КЗАМЭ. В центре Бучарский В. В., справа от него – Африкян Г. М.

АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК – КЛЮЧ К РАСШИФРОВКЕ МИРОВОЙ ИСТОРИИ

Американский исследователь, историк Роберт Дрюс в своей книге «ПРИХОД ГРЕКОВ: ОСВОЕНИЕ ИНДОЕВРОПЕЙЦАМИ ТЕРРИТОРИЙ В РАЙОНЕ ЭГЕЙСКОГО МОРЯ И НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ» указывает на то, что:

«Греческая цивилизация, или ее прототип, действительно вышла из колыбели цивилизации в Армянском нагорье, обосновавшись сначала в центральной Малой Азии, а затем в Западной Малой Азии, а именно в области вокруг Трои, ознаменовав собой дорийское вторжение, являющееся частью этой миграционной волны, хлынувшей на греческие острова.

Усилия Генриха Шлимана по поискам Трои, основанные на описаниях Гомера и увенчавшиеся успехом, лишь подтвердили правильность выводов ученых, исследовавших этот вопрос.

Такая линия просматривается также в языковом анализе. Например, греческое слово «Аристократ» является производным от армянского корня АР или АРИ, а означает, помимо прочего, принадлежность к благородному роду или правящему классу.

Это говорит о том, что когда носители армянского языка и культуры заселились в регионе, греки заимствовали у них это понятие, и в дальнейшем стали называть представителей высшего класса общества АРИстократами.

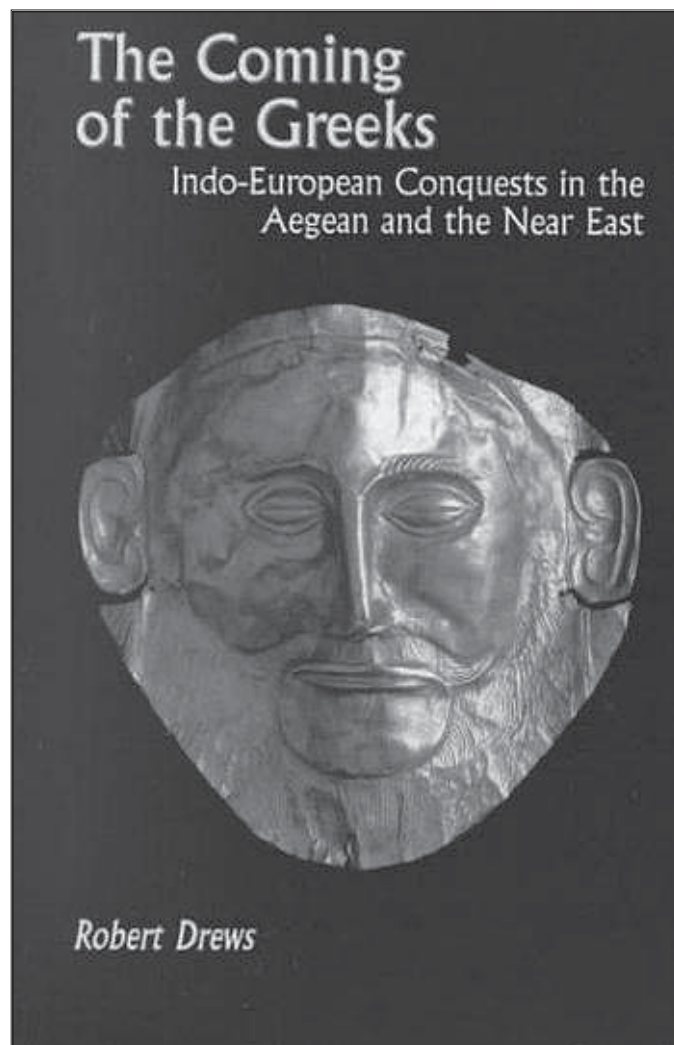
Разложив слово «Аристократ» на его составляющие, получим следующее: Ари – арм. Благородный; Сто – греч. предлог (К); Кратия – греч. Власть, Господство, Правление. Т.е. под Аристократом изначально понимали представителя благородного рода, чьей задачей было управление.

Еще одно слово интересно для рассмотрения – это слово «Воскресенье». По-гречески оно звучит как «Кириаки», а в армянском – «Ки-раки». Только на армянском языке оно имеет объяснение, связанное с огнем и солнцем, считающимся управителем первого дня недели – Воскресенья. «К(и)раки» с армянского переводится буквально как (день) Огня.

Именно так, в родительном падеже. Английское SUN-day также является производным от корня SU – Солнце. Вот почему грузины называют армян SU или Somekh – Люди Солнца.

В большинстве случаев армянский язык является ключевым элементом для расшифровки истории индоевропейских народов и их языков, возникших на основе армянского языка и мифологии Армени, Армянского Нагорья».

Ваан СЕТЯН.

150

По Луне с Африкяном

хорами июльских светил в созвездиях.

Как раз в ту пору и топтались по Луне двое американских астронавтов, а третий, по легенде, Майкл Коллинз, поджидал пилотов «Орла» в базовом корабле «Аполлон-11», кружа по лунной орбите.

Конечно же, Степанян и Стригулин знали о первой попытке астронавтов НАСА высадиться на поверхность Луны. Информации доходило на берега Оки не так уж много, но воображение у Геннадия и фантазия у Евгения были жаркими и пылкими. Степанян вскакивал с брѳвышка, на котором сидели, топтался раскорякой, с растопыренными руками, вокруг костра и приговаривал: «Вот как ходят по Луне... Вот так надо ходить!»

Тогда и Стригулин открывал от берѳового обрубка, скакал к топтыге Степаняну, приговаривая: «А спорим, что прыгают!.. На Луне ведь в шесть раз все

легче!..»

* * *

...На вопрос аспиранта Физтеха Юрия Белкина «Где ты был в конце июля 1969-го?» молодой специалист из Калуги Евгений Стригулин смог бы ответить только в конце августа, когда инженеров-кзамовцев отпустили из колхоза К. Маркса для продолжения профессиональной деятельности в электролаборатории на улице Огарѳва...

— Ответил ли? — спросил я у автора романа «Птицы заводские». Известный советский писатель-космист с берегов Оки Вячеслав Бучарский ответил категорически:

— Нет, конечно! Все персонажи из моего романа придуманы были еще в прошлом веке. Роман во многом автобиографичен, поэтому некоторые герои имеют, извиняюсь за выражение, прототипов. И фамилии

у этих самых «типов» были иные. Например, армянин «русского разлива» Степанян списан с большим уважением с прекрасного человека, калужанина, крупного специалиста и начальника крупного цеха бывшего завода КЗАМЭ Геннадия Меружановича Африкяна. Он давно уже на небесах вечной памяти, но и в живой памяти калужан не померк, как и его батюшка Меружан Павлович Африкян, ветеран Великой Отечественной войны, великий врач-исцелитель. А сын Геннадия — Сергей Геннадьевич, учёный физик высокого класса, живѳт и работает успешно в Москве, отметил недавно пятидесятилетие; а я его помню в том возрасте, когда только начинают внятно говорить...

Влад ЧИСЛОВ,
библиограф

Представители Посольства России в Армении и РЦНК в Ереване почтили память Героя Советского Союза Авага АНТИНЯНА

13 мая в селе Маргаовит по случаю открытия памятника Герою Советского Союза Авагу Антиняну состоялась встреча советника-посланника Посольства России в Армении Андрея Иванова и директора Российского центра науки и культуры в Ереване Марка Калинина с администрацией села Маргаовит Лорийской области и родственниками героя.

Памятник Герою Советского Союза Авагу Вартановичу Антиняну установлен земляками в год 100-летнего юбилея героя, а торжественное открытие было приурочено ко Дню Победы. Племянница Авага Антиняна рассказала о его героическом прошлом и жизни в послевоенное время. В зарождающемся сельском музее были выставлены личные вещи героя Великой Отечественной войны.

Советник-посланник Посольства России Андрей Иванов отметил важность сохранения и укрепления дружбы между армянским и российским народами на основе исторической памяти.

В процессе знакомства с культурной и образовательной деятельностью в селе Маргаовит обсуждались возможности укрепления дружественных связей и сотрудничества с российскими представительствами в Армении, предоставления поддержки в изучении русского языка и знакомства с русской

культурой, участия детей и молодежи села Маргаовит в мероприятиях Российского центра науки и культуры.

Аваг ХАРАТЯН.

Город не мой

Не знаю, как вы, а я бы не хотел, чтобы мой город Ереван, где я родился, оставался в руках людей, которые сделали всё, чтобы прервать связь между историей страны и её главным городом – нашим любимым Ереваном. Посмотрите, вспомните, а молодые пусть попробуют представить себе, каким был наш город и каким стал. Ведь последние постсоветские времена город служил только одной цели – удовлетворить жадность и стремление к обогащению людей, которые под видом правления осуществили вседозволенность и изуродовали город, оставив в истории след своей уродливой души и сущности. Я здесь немного резок. А как быть, если эти люди бесцеремонно плюнули в самую глубину моих воспоминаний. И я уверен, что так чувствуют многие... Еще одно. Не поверите, но когда я высказал то, что я хотел здесь сказать, я почувствовал бесконечное облегчение, что я не промолчал, как сейчас многие делают.

Рубен ГРИГОРЯН.

Город не мой,
и как будто
и не город.

Город я знаю, улицы,
но с тротуарами для пешеходов,
в городе должны быть скверы и парки,
газоны, деревья,
дома у лица, но лица почти нет,
где-то исчезло, а где-то есть,
но громадное и пугающее.

Цвет лица называется,
не дай Бог, чёрный день.
Улицы порезали кто как хотел.

По ним речушки, когда дождь моросит.
Кто-то забыл, а может,
и не думал делать ливнёвки.
По улицам машины не едут,
ползут, и узкие стали,
и без развилки и мостов.

Город мой стоит в уродливой позе,
Как будто по нему саранча прошла.
А знаете, да.
Но не они в натуре, а люди
жадные изуродовали город,
Любимый, родной...

Бедный мой город попал в их лапы.

И люди, видя уродство это,
сами немного сходят с ума.
Почему дома такие уроды?

А люди строили по нормам жадности:
как можно больше квадратных метров,
и выше, и шире, и где-то на крыше ещё
и мансарда, и консоль тоже.
А как спастись из этого дома,
случись пожар или другая большая беда?
А зачем бежать? Бежать некуда!
Лучше заживо сгореть семьёй!
Вот в чём их цель –
градостроительство прочь.

Где-то должны быть построены офисы,
где-то должны быть скверы, парки,
сады для малышей, но не до этого,
они не любят детей, точнее, любят,
но деньги больше.

Больше торговых рядов и ресторанов,
рестораны везде.
Кто скажет: хватит, их и так много!

Скажет хозяин этого города.
Думаете, мэр? Да, он тоже,
но хозяин главный –
это президент страны,
он – главный решающий,
кому и сколько...

А знает ли он строительные нормы?
Знает он нормы, но не эти, а другие,
нормы, по которым строился город
да и вся страна.

Город мой пыльный, грязный,
кажется, строят везде и повсюду.
Строят вечно, и сроков нету,
зато на заборах баннеры висят:
«Ещё более благоустроенный».
Да, город как не мой.
Когда-то родной...

Ереванец я.
Но где те улицы, где те дома,
куда мы с детства любили ходить?
Где тот дух и душа,
что волновали меня?

Как будто до этого не было истории,
ни моей, ни города.
Вырвали страницы, что до этого были.

Город не мой.
Город, сделанный жадностью людшек,
оставляет боль.
Город не мой, больше не вернётся.

Рубен ГРИГОРЯН.

Аркадий Рубенович ВЕРАПАТВЕЛЬЯН родился и жил в Москве (**20.11.1951 – 21.02.2017**). Огромное влияние на формирование его личности оказали бабушка Христина Емельяновна и отец Рубен Аракелович. Аркадий мечтал о море, но судьба сложилась по-иному, зато морская тематика прослеживается в его творчестве.

ЯГУАРЫ

Посвящается отцу

Ягуары уходят, влекомые кровью,
За сердцами животных, сердцами людей.
И гонимые злобой, глумясь над любовью,
Рвут аорты и души на сотни частей!

Им неведома милость и зов сострадания,
Жертвы крик не погасит огонь дерзких глаз!
И крадутся сквозь сельву они с придыханьем,
Поражая изящным бездушием нас!

Не страшатся они неминуемой кары,
Не тревожит их риск кровожадных затей.
И смеются, презрев здравый смысл, ягуары,
Возвышаясь над грудой кровавых костей!

А пятнистая шкура слепит красотой,
Ворожит и волнует, чарует без слов.
Как ни в чем не бывало, идут к водопою
Грациозные кошки, владыки лесов!

Ягуары уходят злодейской тропой,
Обнажив полный блеск сквозь свирепый оскал.
Рады славной охоте, довольны собою,
Тихо ждут, когда солнце взойдет из-за скал!

Но опустится ночь, предвещающая кошмары,
Ухнет филин тревожно во мраке болот.
И забудут про солнце и день ягуары,
Предаваясь веселью безумных охот!

От судьбы принимая немало ударов,
Я жалею подчас откровенно о том,
Что нельзя мне ступить на тропу ягуаров,
Что живу человеком и ночью, и днем.

02.01.2005

Время бурных штормов

Время бурных штормов и скитаний
Тянет грузом несбыточных снов.
Улетела пора ожиданий,
Упорхнула беззвучно, без слов!

Рыщет жизни моей баркентина
То по курсу, а то наугад,
Не страшит её злая пучина,
В океане нет хода назад!

Ветры рвут такелаж её в клочья
И бросают, как щепку, на вал,
У стихии свои полномочья.
Мой удел – не оставить штурвал!

Усмехаясь, храбрясь беспричинно,
Я пою, заглушая сирен.
Нет, не стать мне их жертвой невинной,
Не попасть к этим барышням в плен!

Я дойду хоть в ночи, хоть по звёздам
До победы над дерзкой волной,
Только б не было чуточку поздно
Повидаться с приморской весной.

Только б не было чуточку рано
Распроститься с безумием грёз
И уже не шептать беспрестанно
О любви непокорной всерьёз.

Слёзы женские – вечные лгуны.
Сколько отдано попусту сил.
Счастья нет в одинокой лагуне,
Счастье там, где бездумно любил!

22.07.2014

Если любят...

Если любят, то не прячутся,
Если прячутся, то лгут.
Сердце женское распахнется,
Чувства душу обожгут!

Обнажая боль смертельную,
Упоная на исход,
Ждут с тоскою беспредельною
Счастья мнимого уход!

И не ведают усталости
В схватке с призрачным огнём.
Не хватает самой малости –
От огня спастись дождём!

А когда судьбы дыхание
Сдует дымку с влажных век,
Обойдутся без рыданий
И забудут всё навеки!

03.05.2012

Понять и простить

Можно многое в жизни понять,
Станет легче, свободнее жить
И ночами спокойнее спать,
Коль сумеешь, понявши, простить!

Как быть с тем, что понять не дано,
Что ввергает твой разум во мрак?
Неужели простить всё равно?
Как же быть? Кто поведает? Как?

Режет душу тоски беспредел,
И досада за прошлое бьёт!
Тот, кто раньше простить не сумел,
Тот уже никогда не поймёт!

Боль минувших невзгод и потерь
Позволяет рассудку любить,
Поумнела любовь и теперь
Понимает и может простить!

А когда захлестнёт через край
По весне радость солнечных глаз,
Зазвенит, заколотится май,
Всё поймёт и помилует нас!

16.05.2014

* * *

Я, наверно, сошёл с ума,
Или это всего лишь ветер
Всё уносит туда, где тьма
Поселилась на этом свете!

Сердце больше не слышит зла,
Не стонет в тоске напрасно.
Ты его обогреть смогла,
Оно стало тебе подвластно.

Я, наверно, с ума схожу,
Или это грохочут годы,
Негодую, что ухожу
Я от прошлого непогоды!

Мне удастся сквозь жизни гул
Слышать речь твою в томной неге,
Я как будто вчера заснул
И очнулся на тихом берегу!

Я, наверно, сошёл с ума,
Или это всего лишь вьюга,
Замутила мой мир зима,
Опьянённый хожу по кругу.

Но не тает твой образ, нет,
В моём сердце, тобой согретом,
И души твоей чистый свет
Озаряет зимой и летом!

16.10.2013

180

Любимой

Тебя принёс загадочный муссон,
Прибил, как шлюпку, к моему причалу.
Ты появилась – это был не сон,
Пленила душу с самого начала!

Ты рождена любить, свидетель Бог,
Любимой быть, бывать всегда желанной.
И я поделаться ничего не смог –
Доверился судьбе своей туманной!

В тебе добро играет с красотой!
А женский шарм разит и восхищает.
Мужчины все мечтают о такой –
Такой всегда по жизни не хватает!

Любой твой жест чарует и манит.
Я околдован навсегда, похоже!
А голос лаской нежною звенит,
И нет на свете ничего дороже!

Красивых глаз спокойный дивный взор
Вгоняет в трепет и волнует кровь!
Скорей ледник сойдёт с великих гор,
Чем я утрачу шанс, моя любовь!

Свой шанс любить безумно, не страшась,
Вдыхать твой волос, в кудри зарываясь!
Скажи, мой друг, откуда ты взялась,
Идя навстречу, ветру улыбаясь?

Я поднимаю пенистый бокал
За то, что я дождался свये дара,
За счастье, о котором не мечтал!
За ангела, за женщину, за Лару!
09.09.2010 г.

* * *

Расклею любовь на заборах
В угоду осенним дождям.
И в пьяных своих разговорах
Отправлюсь за правдой к чертям!

Отдамся бездушному мраку,
Томимый пустою судьбой.
Найду в переулке собаку,
Которая будет со мной.

Она будет в ярости биться,
Инстинктом давая понять,
Что можно влюбиться, напиться,
Любовь на вино поменять!

Я с ней научусь ненавидеть,
Что ранее так обожал,
Как горько искать и не видеть,
Не видеть того, что искал!

Зарывшись в собачью спину,
Я буду смеяться опять,
Что боги, создавшие глину,
Не могут горшки обжигать!

Когда обрету по-собачьи
Её стервенелую злость,
Расстанусь с собакою, плача
О том, что расстаться пришлось!!!
1975 г.

Он хотел спасти ночь

Он хотел спасти ночь
От вульгарных цепей,
Эту чёрную дочь
Всех святых матерей!
Словно ласковый сон,
Не желая уйти,
С упоением он
Таял в женской груди!

Он с восторгом вдыхал
Запах трепетных плеч,
Целовал и не знал,
Как же ночь уберечь!
А когда он угас
Без надежды помочь,
Новорожденный спас
Эту чёрную ночь!

Примерно 1973 г.

* * *

Глупость людская – надёжный заслон,
Не достучаться до мозга темниц,
Вот и идём к дуракам на поклон,
Падаем перед болванами ниц!

Сколько же попрано добрых сердец,
Варварски смято плебейским умом,
Устали в этом не знает глупец,
Рубит наотмашь, идёт напролом!

Разумом слабый доволен собой,
Самонадеян, чванлив до небес,
Вечно вступает со скромностью в бой
Победоносный тщеславный балбес!

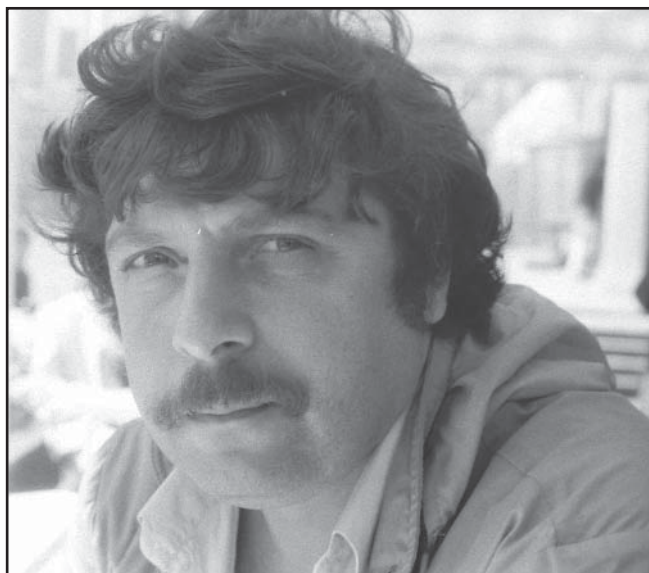
Собственноручно алтарь возведён
Для поклоненья себе и деньгам!
Страстно в своё безрассудство влюблён
Служит богатству как высшим богам!

Тупость не самый опасный порок,
Если она не приходит во власть,
Если ж пришла – это страшный звонок,
Властью упьётся, натешится всласть!

В играх с глупцами три козыря есть,
Что предрекает порою успех:
Деньги дарёные, сила и лесть
Действуют равно на всё и на всех!

На скудоумие нету суда,
Держит оно перед богом ответ,
Скрыться нельзя от него никуда,
От скудоумцев спасения нет!

Перед убогим рассудком подчас
Мудрость бессильна и немогущ свет!
Лишь красота свято радует нас
На протяжении прожитых лет!

01.07.2014

* * *

Годы долгие мне снилась
Ты, единственный мой свет.
Из тумана появилась,
Как спасительный рассвет!

Лара, Лара, ангел милый,
Ты с каких сошла небес?
И волшебной женской силой
Манишь пуще всех чудес!

Злато волоса играет,
Рассыпаясь на плечах.
Безвозвратно увлекает
Тёплый свет в твоих очах!

Сколько выстрадано с болью
В круговерти мук и бед,
Но твою угробить волю
Не под силу жизни. Нет!

Погрустишь ненастной тучкой
Вплоть до той поры, пока
Не приедут дочка с внучкой,
Не разгонят облака!

Всё кружится каруселью:
Дочка, внучка, зять да пёс,
Дни рожденья, новоселье,
Муж, любимейший до слёз!

Равнодушным взор твой чудный
Не оставит никого.
Мы – твой город изумрудный,
Ты – волшебница его!

Лара, Лара – муза счастья!
Пусть обходят стороной
Все невзгоды и напасти
Бесподобный образ твой!

Задыхаясь от волненья
И нахлынувших страстей,
Поздравляю с днём рожденья
Ту, что жизни мне милей!!!

2013 г., Сентябрь

Мне никогда не везло с мужчинами

Аркадий для меня не только любимый мужчина, он благородный, умный, талантливый, романтичный и красивый человек, не потерявший с возрастом умения восхищаться простыми вещами.

Лариса ЯНИЦКАЯ.

В каком-то женском романе я прочитала эту строчку, и она мне понравилась, потому что мне никогда не везло с мужчинами. Но произошло чудо, и я встретила Аркадия... Он позвал меня замуж через пять минут после встречи, чему я долго смеялась. Он сумел меня обаять, и я вышла за него, а потом, первые полгода, ждала, когда же начнутся скандалы. А он оставался прежним, как в первый день знакомства...

Прошло всего ничего – три с небольшим месяца – с того дня (21.02.2017), как не стало тебя, мой дорогой. Я так и называла тебя, ты помнишь, дорогой или любимый.

– Дорогой, иди обедать, – на мой призыв бежит пёс Арчи.

– Ты зовёшь меня или его? – шутит Аркадий.

– Того, кто первым придёт, – смеюсь я.

История рода Верапатвельянов берёт своё начало в Артвине – городе в северо-восточной Турции, который расположен на реке Чорох, недалеко от границы с Грузией. Во время страшных событий 1915 года предки моего мужа бежали от резни, которую чинили турецкие захватчики. Среди них был подросток Аракел, дед Аркадия.

Мой муж родился 20 ноября 1951 года в Москве в творческой семье. Отец его Рубен Аракелович подростком защищал Севастополь, а в 18 лет был призван и воевал уже в регулярных войсках. Вернувшись израненным с войны, он поступил в театральное училище, а позже получил высшее техническое образование. Мама моего мужа была художником-модельером и замечательным акварелистом, преподавала в Московском технологическом институте композицию. У таких родителей не мог родиться заурядный ребёнок. К сожалению, родители разошлись и воспитанием мальчика занялась бабушка.

Христина Емельяновна была в ссылке, потому увезла внука с собой на Урал. А вернулись они в Москву уже после смерти вождя народа. Бабушка, честь ей и хвала, сумела воспитать в мальчике благородство и умение отстаивать свою точку зрения. Сказать, что Аркадий очень любил бабушку, – это ничего не сказать, он её боготворил: просыпаясь, здоровался, а уходя, прощался, обращаясь к её портрету.

Отец воспитал сына так, что для него слова «честь, совесть и достоинство» стали не просто фигурой речи. Мама Евгения Анатольевна дала сыну творческое начало. Они проводили вместе немало времени, и это не могло не сказаться на пристрастиях Аркадия. Он видел то, что другие не замечали, чувствовал так, как другие не могли. В новой семье мамы Аркадий приобрёл сестру и брата. Татьяна Стамова (творческий псевдоним Т. Васильевой) – тонкий поэт и прекрасный переводчик с английского и итальянского. А Дмитрий Гутин был потрясающим художником и поэтом, к сожалению, он очень рано ушёл из жизни, получив смертельную дозу облучения в Чернобыле (был ликвидатором): сильно болел и не дожил до сорока лет.

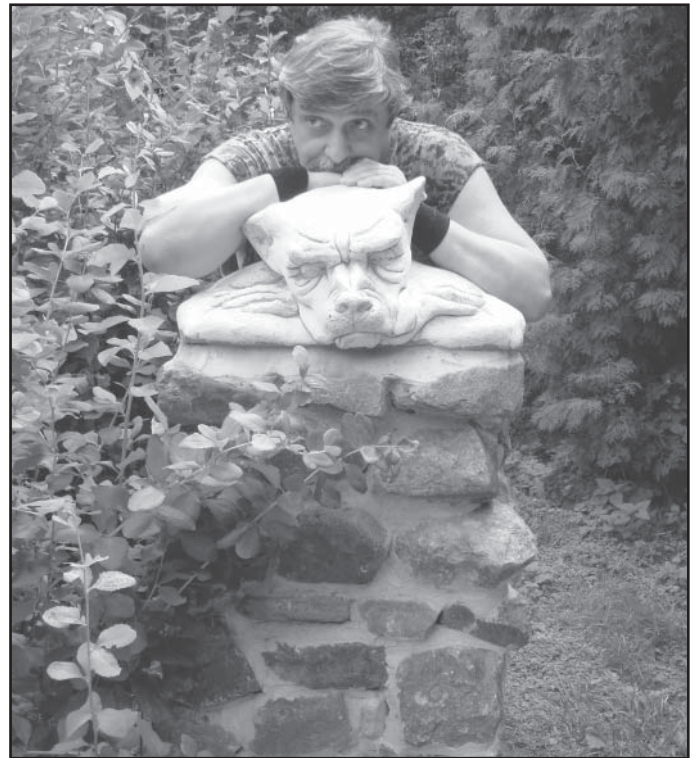
Татьяна вспоминает: «Мы с младшим братом боготворили Аркадия. Художественные способности передались Аркадию от мамы. В молодости он увлекался рисованием шаржей, и это у него отлично получалось.

Он был красавцем, душой компании, надёжным другом, никогда не проходил мимо несправедливости, любил Высоцкого и пел его под гитару так, что слушать можно было до бесконечности.

Потом Аркадий стал петь собственные песни, и это тоже было незабываемо.

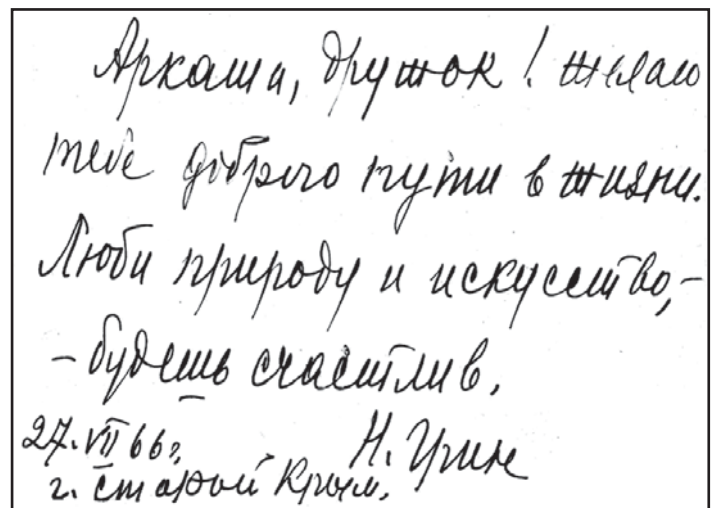
В последние годы петь он не мог из-за болезни легких. О том, что пишет стихи, почти не говорил. Но они были его утешением.

**Вероломная усталость
Овладела естеством,
Лишь любовь одна осталась,
Словно птица за бортом!**

И песни Аркадия (записанные друзьями), и его стихи остаются с нами. И сам он не ушёл – живёт во всех, кто его знал и любил, и протягивает руку».

Аркадий очень любил и хорошо знал Москву. Разбуди его среди ночи, задай вопрос, и он обстоятельно объяснит, как лучше пройти и какие интересные места ты встретишь на своём пути. А ещё он любил Крым, куда его возили родители и бабушка. В 1966 году в городе Старый Крым Нина Грин (жена А. Грина) пожелала

Аркадию: «Аркаша, дружок! Желаю тебе доброго пути в жизнь. Люби природу и искусство – будешь счастлив». И он любил

202

природу и искусство – и был счастлив. Конечно, не обошлось без падений и разочарований, предательства и потерь, но это только закаляло душу и сердце Аркадия.

В девятом классе он «заболел» морем и после окончания учебного года уехал поступать в Таллин в мореходку – путешествия, романтика, песни под гитару, восторженные взгляды девушек. Была учёба, практика, возмужание, первые выступления и первые песни, ожидание солёных брызг и первое предательство... Не доучившись последнего курса, Аркадий возвращается в Москву. Он сумел пережить это падение, получил свой урок у жизни, но ещё очень долго не мог простить предательства недавних «друзей». Так родилась песня, где есть слова «не верь друзьям – кругом мираж». И все-таки настоящие друзья есть, их мало, но есть. Валерий Добрынин, капитан дальнего плавания, не пропустил ни одного дня рождения друга, звонил, чтобы поздравить, из дальних далей, из-за синих морей и океанов. Встречались они редко, но дружбу пронесли через года. Было ещё несколько друзей.

Аркадий мечтал о море, судьба распорядилась по-другому, однако морская тематика проходит красной нитью в его творчестве. А может, он вовсе не «морской волк», а просто неизвестный хороший поэт, прекрасный человек, любимый мужчина, сумевший сделать меня счастливой, ставший другом моей дочери, да он и считал Аришу своей дочкой, а её дочерей своими внучками.

У нас как-то произошёл смешной случай. Аркадий работал в ночную смену (служил в охране), а у меня сложилась бессонная ночь, потому появились стихи, которые он после положил на музыку, получил романс.

* * *

Посвящая мужу своему Аркадию

Как долго я ждала тебя,
Рвалась, искала, сомневалась,
Обманом мучила себя,
Жила мечтами, ошибалась.

Когда последние лучи,
Сгорая, выли словно звери,
Ты в руку положил ключи,
Мне жизни отворяя двери.

С тобой купаюсь в счастье я,
Его морями не измерить.
Люблю весь мир, в тебе себя.
Прошу тебя мне в этом верить.

К тебе приду при свете дня
Через пустыню в полдень жаркий,
По каплям подарю себя,
Дотла сгорю свечою яркой.

Я по лучам спущусь к тебе,
Сжигая всё своей любовью.
Я растворюсь в твоей судьбе,
Впитаюсь в плоть твою я солью.

Холодной полночью луной
По Млечному Пути скачусь я,
Согреюсь я твоей душой,
Уйду и снова возвращусь я.

И от одной звезды к другой
Через столетия и мгновенья,
Рассеяв свет холодный свой,
С тобой останусь без сомненья.

(20 августа 2005 г.)

Когда муж пришёл домой, я протянула ему листочек:

– Почитай.

– Почитай ты, – отвечает мне Аркадий, протягивая свой листок.

* * *

Долго не спится в холодную ночь.
Синяя птица спустилась помочь.
Трепетной лаской согрела мне кровь.
Это не сказка, но это любовь!

Ты пришла ко мне неожиданно, смехом звеня!
Жил уныло я и странно – хватит с меня!
Припаду устами к кубку счастья испить!
Коль в одну мы сели шлюпку, надобно плыть!

Всё кругом не всё как надо в сонме людском.
Но ничто нам не преграда, если вдвоём!
Так угодно было Богу встретиться вдруг
И пройти одну дорогу вместе, мой друг!

Можно пить водку, а можно не пить.
Коли сел в лодку, то надобно плыть.
Можно напиться и больше не пить,
Можно влюбиться, а можно любить!

Я не понимаю толком, где же мой дом?
Я в лесу бываю волком, в небе – орлом!
Не пристало драть мне глотку, в грудь себя бить!
Коли сел однажды в лодку – надобно плыть!

Я гребу отчаянно, смело – хочется жить!
Ты ждала меня, хотела нежно любить.
Долго бил меня злой ветер, но не добил.
Но а я на этом свете вновь полюбил!

Можно пить водку, а можно не пить.
Коли сел в лодку, то надобно плыть.
Можно напиться и больше не пить,
Можно влюбиться, а можно любить!
20 августа 2005 г.

Удивительно, но мы в одну ночь написали друг другу стихи. Свои он тоже положил на музыку, так и исполнял в связке.

Мой муж очень любил творчество С. Адамо и, не зная французского, пел его песни, а ещё он написал на музыку прославленного французского шансонье свои слова, и это было великолепно. А русский язык Аркадий знал безупречно, он мог дать консультацию по телефону друзьям и знакомым, если возникали проблемы у их детей в школе. Аркадий был всю жизнь восторженным человеком, не восхищался и не охал по пустякам, а мог

найти во всём что-то удивительное и с возрастом не научился радоваться и удивляться простым вещам. Он не был жадным: мог снять с себя последнюю рубашку и поделиться последним куском хлеба. Но и безалаберным тоже не был, ведь зарабатывал тяжело, особенно в последние годы, когда болезнь уже давала серьёзно о себе знать, но не хотел уходить на покой, считал, что мужчина должен содержать семью.

Аркадий был очень настойчивым человеком. Решил выучить армянский язык – значит, выучил. Всё время сетовал на то, что в юности был непрозорливым и не учил язык с бабушкой. А в зрелом возрасте понял, что хочет знать язык предков. Покупал словари и разговорники, учил буквы и звуки. Долго не мог найти самый лучший разговорник В. Бекчяна, нашёл самого Ваграма Владимировича и получил приз – нужную книгу. Очень страдал от того, что не получается, – язык сложный, но трудился не покладая рук. Успокоился, когда узнал, что У. Шекспир так и не освоил армянского языка. Родственников, говорящих на армянском, не осталось в живых, поэтому не было разговорной среды, а выйти на улицу и разговаривать с проходящими мимо армянами считал смешным. Я, конечно, запомнила некоторые выражения и слова, но со мной не поговоришь, не отточись знания, поэтому Аркадий стал просто слушать и петь армянские песни. Красивые песни да таким замечательным голосом! Это было прекрасно!

Отпевали Аркадия в церкви Введения Пресвятой Богородицы в Вешняках, было много народа: родственники, соседи, друзья и товарищи, однокурсники. Служители храма говорили:

– Наверное, это очень хороший человек, раз так много людей пришло с ним проститься.

Да, очень хороший.

Я зажигаю перед его портретом свечу. Внучка говорит:

– Надо зажечь дедушке Аркадию свет, чтобы он знал, где его дом.

Ладушка правильно говорит, она маленькая, она всё знает.

Похоронен Аркадий Рубенович Верапатвельян на армянском участке Ваганьковского кладбища. Это энергетически очень хорошее место: там становится легко и спокойно. Вроде бы большой город вокруг, а тихо, вроде бы за оградой суэта, а здесь шелестит листва и цветут ландыши.

И всё-таки мне повезло с мужчиной, только он ушёл. Я очень стараюсь научиться жить без Аркадия, воспринимать его на духовном уровне. Это трудно, но он мне так много дал в этой жизни, что я просто должна научиться.

31.05.2017 г.
г. Москва

Ларуса ЯНИЦКАЯ.

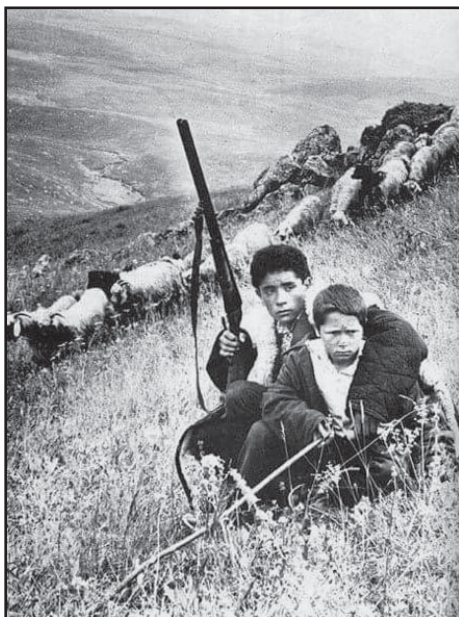
ИОСИФ ОРБЕЛИ. БАСНИ СРЕДНЕВЕКОВОЙ АРМЕНИИ САМЫЙ НЕВЕЖЕСТВЕННЫЙ ЧЕЛОВЕК

Некий царь пожелал построить башню, и сколько ни возводили ее днем, ночью она рушилась. И собрал царь своих мудрецов, и спросил причину сего. И они сказали: «Если хочешь, чтоб стены не рушились, найди ты одного невежду и замурай его в стене, и пусть кладут стену, больше башня не рухнет». И царь сказал: «Сделайте выбор сами и найдите невежду, которого живьем захоронят в стене».

И сели мудрецы вместе решать, где им найти невежду, и один сказал: «Невежественен рыбак, ибо имеет дело не с людьми, а с водой и рыбами». А некоторые сказали, что погонщик ослов невежда и есть, день-деньской он наедине с ослом и всю свою жизнь проводит с вычным животным, скитаясь с ним по горам и лесам. Одни рыбака предлагали, другие – пастуха, что зимой и летом бродит с овцами по горам, не спускаясь ни в село, ни в город. И одобрили это, и пожелали пастуха привести.

Тогда один из мудрецов царя промолвил: «У царя нашего есть пастух, который родился в горах среди овец и вырос там и за всю свою жизнь ни села не видел, ни города». И послали десять всадников, чтоб привели этого человека. И всадники нашли пастуха, который доил в это время овцу и, поприветствовав его, сказали: «Царь зовет тебя».

Пастух сказал: «Я в своей жизни ни разу ни в город не заходил, ни в село – зачем ему звать меня?» А они, слукавив, сказали: «Не знаем». А пастух устроил им угощение, ягненка зарезал, сыру принес, развеселил их и с мольбой стал просить, чтоб раскрыли, для чего зовут. И они сказали: «Вот по такой причине тебя зовут. Царские мудрецы сказали, что надо заму-

На фото Леван Учайнешвили в фильме Сергея Параджанова «Легенда о Сурамской крепости»

ровать в стене невежду, чтобы башня была прочной». Тогда пастух рассмеялся и сказал: «Невежды и глупцы и есть те мудрецы, что сделали такой выбор». И, принеся овцу, сказал: «Я вам покажу мое невежество». И сказал: «У этой овцы два ягненка в чреве, один – самец, другой – самка, головка у одного белая, у другого – черная». И зарезал овцу, и достал из чрева ягнят, и было так, как он сказал. И, принеся другую овцу, сказал: «У этой овцы один ягненок в чреве – самец, тельце у него черное, головка – белая».

И зарезали, увидели, что так. И пастух сказал: «В этих двух стадах, что перед вами, я знаю каждую овцу, какая родит, а какая – бесплодна, и какая самца родит, а какая – самку, и от какой черный будет ягненок, или белый, или пятнистый. Могут ваши мудрецы узнать это?» Всадники сказали: «Нет, никогда». Пастух сказал: «Так знайте, что не я тот глупец и невежда, которого вы ищете. А если пожелаете, я покажу вам невежду. Пусть царь схватит своего наиба и все, что есть у того, отнимет, а самого его повесит на площади и тяжким образом истязает, чтобы видели все горожане, потом пусть спрячут наиба и скажут, что убили его. И пусть три дня в городе возвещают, что какой человек придет и возьмет на себя обязанности наиба, все его имущество отдадут этому человеку и назначат его наибом царя. И если человек тот, видевший содеянное над наибом и слышавший, что сделали с ним, выйдет вперед и скажет, что он хочет стать наибом, тот человек и есть глупец и невежда, хватайте его и кладите живым в стену, чтобы не рушилась она больше и стала прочной».

Они пришли и рассказали царю, и царь сделал так, как сказал пастух, и пока в городе глашатаи возвещали, что кто придет и возьмет на себя обязанности наиба и примет его власть, получит его имущество и земли, подбежал один придурок и сказал, мол, я возьмусь за это дело. И его спросили: «Видел ты, что сделали с наибом?» Он сказал: «Да, видел». И тотчас схватили его, потащили и живым замуравали в стене, и сделалась стена прочной.

Вардан АЙГЕКЦИ.

Армянский кошелек: создано мощное портмоне с пятью уникальными функциями

В Армении создан один из самых мощных на сегодняшний день кошельков в мире с пятью уникальными функциями.

1. Кошелек под названием Volterman обладает функцией GPS, которая помогает владельцу легко найти его или понять, где он находится, в случае кражи. GPS показывает местонахождение кошелька вне зависимости от того, в какой точке мира он находится.

2. В кошелек встроена камера. Она фотографирует лицо грабителя и отправляет фото-

графию владельцу кошелька на телефон. Как только кошелек теряется, в нем автоматически подключается функция lost mode, что посылает сигнал камере сфотографировать лицо человека, который открывает кошелек.

3. Volterman имеет Bluetooth alarm (оповещатель), который синхронизируется с телефоном владельца кошелька и посылает звуковые сообщения, если расстояние между кошельком и владельцем увеличивается. Умный кошелек также сам «пикает», когда владелец далеко уходит без телефона.

4. Кошелек обладает также функцией power bank, позволяющей заряжать телефон и другие гаджеты.

5. Volterman может не только заряжать телефон, но и обеспечивать устройство интернетом благодаря функции WiFi hotspot. Возможность «раздавать» WiFi h делает «армянский» кошелек уникальным в своем роде девайсом.

У создателя кошелька Азата Товмасына идея создать такое умное портмоне родилась,

когда один из его детей положил кошелек за телевизор, а члены семьи, подумав, что кошелек и документы в нем пропали, потратили много времени для восстановления всех документов и банковских карт.

При этом кошелек со всеми своими функциями имеет достаточно скромные габариты и сделан из натуральной кожи. Дизайн кошелька полностью разработан в Армении, но производство налажено в Китае. Продажу кошелька планируется начать с 2018 года.

ՈՉ ՈՔ ԶԻ ՄՈՌԱՑՎԵԼ, ՈՉԻՆՉ ԶԻ ՄՈՌԱՑՎԵԼ

Թեև Հայրենական Մեծ պատերազմից տասնամյակներ են անցել, սակայն քաջերի փառքն ու անցած հերոսական ուղին հավերժ կմասն մեր պատմության փառապանծ էջերում: Հայրենական Մեծ պատերազմին Լոռու մարզի Մարգահովիտ (Համգաչիման) գյուղից մասնակցած 1297 մարդուց տուն չեն վերադարձել 284-ը: Իրենց անունը փառքով պսակածների թվում էին 99-ը՝ հրաձգային դիվիզիայի հրամանատար, գվարդիայի զենդապետ Զաքար Դերձյանը, երեք անգամ հերոսի կոչման ներկայացված, լեգենդար հետախույզ Մուկուչ Բեկչյանը, փառքի 2 շքանշանակիր Իվան Զուլայանը... շատերը: Մակայն Համգաչիմանի անունը աստղերին հասցրեց մի մարդ, ով իր ապրած կյանքով ցույց տվեց հերոսության տանող ուղին: Նա Խորհրդային Միության հերոս Ավագ Անտինյանն է:

Ավագ Վարդանի Անտինյանը ծնվել է 1917 թ. հունվարի 15-ին Համգաչիման գյուղում: Նախնական կրթությունն ստանալով գյուղի դպրոցում Ա. Անտինյանը սկսում է աշխատել կոլտնտեսությունում: 1939 թ. մեկնում է Խորհրդային բանակ: Հայրենական Մեծ պատերազմը դիմավորում է Զապորոժիե քաղաքում: Բելգյա Ցերկով քաղաքի պաշտպանական մարտերից մեկի ժամանակ վիրավորվում է, փոխադրվում Գորլովկա քաղաքի հոսպիտալ: Դեռ լրիվ չապաքինված խնդրում է իրեն ուղարկել ռազմաճակատ, սակայն մերժում է ստանում: Դիմում է դարձյալ, այս անգամ խնդրանքը բավարարվում է, վերադառնում է ռազմի դաշտ: Շուտով Ա. Անտինյանին վրստահվում է հրանոթի հաշվարկի հրամանատարությունը: Լուրատ գետի գետանցման ժամանակ Ա. Անտինյանի հրանոթային անձնակազմը ոչնչացնում է թշնամու երեք գնդացրային կետ, երեք բլինդաժ և կենդանի ուժ: Մարտից հետո գնդի հրամանատարը անձամբ է շնորհակալություն հայտնում Անտինյանին նրան ներկայացնելով կառավարական պարգևի: Մարտերից մեկում դարձյալ վիրավորվում է: Շարք վերադառնալով աչքի է ընկնում վճռական մարտերում, արյունալի կոծվեցին ցուցաբերելով հերոսություն ու երկաթյա կամք: Ակտիվորեն մասնակցում է Չեռնովցի քաղաքի ազատագրմանը դուրս գալով

Հարավային Բուդ, ապա Պրուտ գետերի ափերը: Տիսա գետի գետանցման ժամանակ երրորդ անգամ է վիրավորվում, հոսպիտալում ապաքինվելուց հետո կրկին շարք վերադառնում: 1944 թ. հունիսին Լեհաստանում Ա. Անտինյանը հասնում է իր նախկին գործառնին 353-րդ գվարդիական, եռակի շքանշանակիր, «Չեռնովցյան» հակատանկային գնդին: 1944 թ. հուլիսի 23-ին Լեհական Ցարոսլավ քաղաքից 7 կմ հեռավորության վրա գտնվող Պեկին բնակավայրը երեք կողմից շրջապատված էր, հարձակում էր սպասվում, որին ամեն գնով պետք էր դիմակայել, թիկունքում հոսում էր Վիսլա գետի Սան վտակը: Գումարտակի հրամանատարը Ավագ Անտինյանին հանձնարարում է ղեկավարել պաշտպանական դիրքերը: Առջևից շարժվում էին թշնամու 15 տանկ և 1 ինքնագնաց մարտկոց: Անտինյանի ղեկավարած հաշվարկը ոչնչացնում է 7 տանկ և ինքնագնաց մարտկոցը, բայց ավաղ, արհասիրտ համգաչիմանցին մենակ է մնում, միակ կենդանի մնացած ընկերը, գիտակցությունը կորցրած, արնաքամ էր լինում: Ուղիղ նշանառությամբ Անտինյանը արձակում է զրահափար արկերը, իրար ետևից սկսում են բոցավառվել մնացած 8 տանկերը:

Մնացած տանկերը բոցավառվելուց հետո սկանցիս հասավ «ուռռան»: Դիվիզիայի ճանապարհը դեպի Կրակով արդեն բաց էր: Նույն պահին ուսիս զգացի մեկի ձեռքը: Շրջվելով տեսա մեր դիվիզիայի հրամանատարին: Նա ինձ գրկեց, համբուրեց, - վերհիշել է Ա. Անտինյանը:

ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի 1944 թ. սեպտեմբերի 23-ի հրամանագրով Ավագ Վարդանի Անտինյանը արժանանում է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման պարգևատրվելով «Ոսկե աստղ» մեդալով և «Լենինի շքանշանով»: Գվարդիայի ավագ Ավագ Անտինյանը հրավիրվում է Մոսկվա Կրեմլ, որտեղ էլ նրան պարգև անձամբ է հանձնում ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահ Մ. Կալինինը: Պարգևը հանձնելիս Կալինինը ասել է.

- Ընկեր Անտինյան, մեր հայրենիքը հպարտ է քո սխրանքով: Քեզ շնորհավորում եմ մեր հայրենիքի բոլոր զինվորների անունից:

- Իմ կյանքը պատկանում է հայրենիքին, -

պատասխանել է Անտինյանը:

Ա. Անտինյանը պարգևատրվել է նաև «Հայրենական մեծ պատերազմի 1-ին աստիճանի», «Փառքի 2-րդ աստիճանի» շքանշաններով, «Վարչակազմի ազատագրման», «Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակի» մեդալներով, այլ մեդալներով, բազմաթիվ շնորհակալագրերով, պատվոգրերով: Պատերազմից հետո Ա. Անտինյանը անցնում է խաղաղ աշխատանքի՝ շուրջ 15 տարի ղեկավարելով Համգաչիմանի գյուղատվեստի գործկոմը: 1985 թ. նկարահանվում է ֆիլմ Անտինյանի սխրանքների մասին: Ավագ Անտինյանը կյանքից հեռացավ 1989 թ.: Մարգահովիտի մշակույթի տան պատի մեջ տեղադրված է Ա. Անտինյանի հուշասալիկը: Ա. Անտինյանի անունը հավերժացած է նաև Երևանի «Հաղթանակ» զբոսայգու հերոսների ծառուղու երկրորդ կողողում: 2005 թ.-ից Մարգահովիտի կրթամարզամշակութային համալիրը կոչվում է ԽՍՀՄ հերոս Ավագ Անտինյանի անվամբ:

Եվ ահա այդ համալիրի բակում հերոսի 100-ամյա տարելիցի առթիվ մայիսի 9-ին մեծ հանդիսավորությամբ բացվեց Ավագ Անտինյանի բրոնզաձույլ կիսանդրին: Քանդակի հեղինակն է ՀՀ վաստակավոր նկարիչ, քանդակագործ Համլետ Մատինյանը, ով նշեց, որ կարգը չունեն հերոսի կենսագրությանը ծանոթանալու քանդակը կերտելու համար, քանի որ նույն գյուղից է և բազմիցս է լսել նրա հերոսական մարտական ուղու մասին: Կիսանդրու բացման պատիվը տրվեց հերոսի համագյուղացի ու բարեկամ, Հայրենական Մեծ պատերազմի վետերան Արամ (Օնիկ) Անտինյանին, հերոսի թոռ Վարդան Անտինյանին և ծոռ Վոլոդյային: Մայիսյան հաղթանակների շնորհիվ, կիսանդրու բացման օրհնության խոսք ասաց Մարգահովիտի հոգևոր հովիվ Տեր Սողոմոն քահանա Ավետիսյանը: Համայնքի ղեկավար Սամվել Անանյանը ասաց. «Մեծ հայրենականում բազմաթիվ ազգերի հետ միասին քաջարի հայորդիների սխրանքով նվաճած հաղթանակը մեր երկիրը փրկեց աղետներից և հնարավորություն տվեց կառուցելու և արարելու խաղաղ օրերում: Այսօր հպարտությամբ բացում

ենք հերոսի կիսանդրին, նշում նրա 100-ամյակը: Շնորհավորում են բոլորիս փառավոր հաղթանակների առթիվ»: Մարգահովիտի միջնակարգ դպրոցի տնօրեն, «Մարգահովիտցիների Ջորալիզ» ՀԿ-ի նախագահ Աշոտ Անտինյանը ասաց. «Հայարտ եմ, որ բացում ենք մեծ հերոսի կիսանդրին, որը ոգեշնչման մեծ աղբյուր է: Շնորհակալություն «Մարգահովիտ» բարեգործական հիմնադրամին, Մարգահովիտի գյուղապետարանին, «Մարգահովիտցիների Ջորալիզ»-ի և, իհարկե, միջոցառման բոլոր կազմակերպիչներին ու աջակիցներին»: Գայանե Անտինյանը հերոսի թոռնուհին, ով նաև այս գործի ամենաեռանդուն կազմակերպիչներից էր, ասաց. «Մենք ունենք փառահեղ պատմություն, որն ասես սուրբ հոգի ունի և թեև առած տարածվել է աշխարհում: Այդ պատմության մեջ իր տեղն ունի Ավագ Անտինյան վեհ համազայնացին, հերոսը, իմ բարի ու հոգատար պապը: Մյուսին տեսնելուց հետո ինքուր ինքուր կատարումներով հանդես եկան ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ, դրամատուրգ Մամվել Խալաթյանը, ասմունքող, դերասան Զիվան Գասպարյանը, Վա-

նաձորի «Հորովել» երգի-պարի համույթի գեղարվեստական ղեկավար և մենակատար Արմեն Ներսիսյանը, Արովյան քաղաքի «Հուշեր» պարային անսամբլը (գեղարվեստական ղեկավար՝ Էդգար Ավետիսյան, պարուսույց՝ Սոսե Անտինյան), ԵԿՄ Արովյանի բաժանմունքի փոխնախագահ Մելիքսեթ Մալաթյանը: Համայնքի ավագանու որոշմամբ քանդակի հեղինակ Համլետ Մատինյանին շնորհվեց Մարգահովիտ համայնքի պատվավոր քաղաքացու կոչում, ինչի վկայագիրը Համլետ Մատինյանին հանձնեց համայնքի ղեկավար Սամվել Անանյանը: ԿՄՄՀ-ի

դաիլիճում գուսան Զաքարյանի «Քաջ Անտինյան» երգը կատարեցին աշակերտներ Անդրե Զոհրանյանը և Գուրգեն Ղուկաշյանը: Ավագ Խառատյանը ներկայացրեց հերոսի կենսագրությունը: Ավագ Անտինյանի մասին ջերմ խոսքեր ասացին, հուշեր պատմեցին հերոսի թոռ Գոհար Անտինյանը, վաստակաշատ մանկավարժ Մարգարե Դերձյանը, ազատամարտիկ, թումանյանագետ Էդգարը Անտինյանը, հերոսի թոռներն ու ծոռները:

Հավերժ փառք մեր հերոսներին:

Ավագ ԽԱՌԱՏՅԱՆ

Ձեր պատմությունը միշտ հիշեք, հայե՛ր

Նացիստական Գերմանիայի նկատմամբ նախկին ԽՍՀՄ-ի և Խորհրդային Միության բոլոր ժողովուրդների Մեծ հաղթանակի 72-րդ տարեդարձն արդեն հետևում է: Չեմ պատրաստվում նկարագրել Մոսկվայում և մեր Արցախում տեղի ունեցած գորահանդեսները. ում հետաքրքրում էր, կարող էր դիտել և ինքը: Դա ավանդույթ է, որ ընդունված է անվանել Սրբազան: Իհարկե: Չէ որ այն պատերազմը ոչ միայն Մեծ հայրենական, այլև Սրբազան անունն էր կրում: Հիշեք, մի լավ պրպտեք ձեր ուղեղի ծալքերում: Ինքնըստինքյան այն փաստը, որ Հայաստանի ողջ ղեկավարությունը տոն օրերին մեկնել էր Արցախ, արդեն վկայում է այն մասին, թե հայ ժողովրդի համար որքան կարևոր է Մայիսի 9-ի գորահանդեսի անցկացումը Արցախում: Անգամ եթե գորահանդես չլինեք էլ. պարզապես այդ օրերին Արցախում լինելը:

«Կոռ տարեթիվ» էլ չէ Մեծ հաղթանակի 72-րդ տարեդարձը: Եվ ամբողջ աշխարհում այդ օրն անցավ շատ ավելի աննկատ, քան 2015 կամ 2016 թվականներին: Մակայն Մեծ հայրենականի հետ կապված բոլոր տարեթվերն ամեն հայ պարտավոր է հիշել, այն տարիների անցքերը ժամանակն է վերափոխատարել: Օգտակար օրինակ է 2017-ի Մայիսի 9-ը. Երևանում, վերջապես, շատ թե քիչ կազմակերպված ձևով տեղի ունեցավ «Անմահ զորագունդ» միջոցառումը: Նույնիսկ Ստեփանակերտում նման միջոցառում անցկացվեց: Եվ դա կարևոր է, անգամ չափազանց կարևոր: Ուղղակի ճշշող է մի բան: Ելնելով նույնիսկ այն, միայնացիք շատ տարբերվող տարեթվերից, որոնց մասին տեղեկություններ որքան ուզեք կան տարբեր աղբյուրներում, մեր ժողովուրդն այն տարիների պատերազմի ամենակրթիվ մասնակիցներից մեկն է: Համոզիչ լինելու համար պարզապես մի քանի թիվ բերեմ տարբեր աղբյուրներից, այդ թվում՝ այն, որոնք ստորագրված են մեր լայնորեն հայտնի գեներալների ձեռքով. ազգանուններ չեմ նշի, դա չէ կարևորը:

«Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ գոհվել են մարտական գործողություններին մասնակցած 800 հազար հայերից 450 հազարը»: «Մեծ հայրենականի ռազմաճակատներում ֆաշիստ զավթիչների դեմ մարտնչել են հայ ժողովրդի ավելի քան 600 հազար ուսուրբեր ու դուստրեր»: «1941-1945 թթ. Հայրենական մեծ պատերազմին մասնակցել է մոտ 600 հազար հայ, որոնցից մոտ 300 հազարը գոհվել է»: «1941 թվականի հունիսից մինչև 1945-ի մայիս բանակ է զորակոչվել ավելի քան 500 հազար հայ, և դա եղել է ժողովրդի նշանակալի մասը (1941-ի տվյալներով, հանրապետության բնակչության թիվը եղել է մեկ միլիոն 400 հազարից էլ պակաս): 175 հազար հայ գոհվել է մարտական գործողությունների ընթացքում»: Ահա, խնդրեմ: Ի նշ է սա, եթե ոչ սեփական պատմությունը չիմանալու, սեփական հերոսների չճանաչելու մեր քարացած ու ամոթալի «ավանդույթը»: Ոչ, խոսքը նրանց, մասին չէ, ում ամբողջ աշխարհն է ճանաչում, այլ նրանց, ովքեր հաճախ այդպես էլ, անանուն են ժառանգել: Կորել են անհետ: Նրանց, ովքեր, ինչպես պարզել է Հյուսիսային Կովկա-

սում հայրենասիրական որոնողական արշավախմբերից մեկը, անօրինակ սխրանքով կասեցրել են Էսեսական «Էդելվալդի» գործողությունները լեռներում, և, ինչպես պարզվել է, խորհրդային զինծառայողների այդ խմբի զգալի մասը հայ է եղել, ասենք, նրանց հրամանատարն էլ է հայ եղել:

Շատ ավելի հստակ են Արցախին վերաբերող թվերը: Կարդանք միասին. «ԼՂԻՄ-ից զորակոչվել կազմում էր բնակչության մոտ 32 տոկոսը, այն դեպքում, երբ ամբողջությամբ վերցրած ԽՍՀՄ-ում այդ թիվը կազմում էր 6 տոկոս: Համեմատության համար. Գերմանիայում համընդհանուր զորահավաքի ժամանակ բնակչության զորակոչի թիվը 16 տոկոսից չէր անցնում: Եվ եթե ազնիվ լինենք, ապա 32 տոկոսը ոչ թե պարզապես ահալոր է, այլև աղետալի, քանի որ ստացվում է, որ ԼՂԻՄ-ի յուրաքանչյուր երեք բնակիչից մեկը զորակոչվել է կամ կամավոր մեկնել բանակ: Եթե նկատի առնենք, որ բնակչության մոտ 50 տոկոսը կանայք են լինում, ապա ժառանգ մոտ 20 տոկոսը ծեղեր ու արական սեռի երեխաներ են եղել, իսկ ժառանգ ամբողջ արական սեռի բնակչությունը եղել է ռազմաճակատում: Կամ ստացվում է, որ ռազմաճակատ են ուղարկվել նաև մեծ թվով կանայք: Մյուս կողմից, արցախյան պատերազմից մենք գիտենք, որ Ադրբեյջանի ղեկավարությունը միաժամանակ լուծում էր նաև մյուս տեղաբնիկ ժողովուրդների՝ հիմնականում լեզգիների, ավարների, թալիշների ազգային հարցը: 1939 թ. համամիութենական մարդահամարի տվյալներով, Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի բնակչության թիվը կազմում էր 150 838 մարդ, որոնց 90 տոկոսը հայեր էին: Այդ թվակազմից Հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ զորակոչվեց կամ կամավորագրվեց 45 000 մարդ կամ

բնակչության 32 տոկոսը (Խորհրդային Միության ընդգրկմամբ, 194 միլիոնից՝ 11 միլիոնը, այսինքն՝ 6 տոկոսը): Տոկոսային առումով ԼՂԻՄ-ից գորակազմեց 5 անգամ ավելի շատ, քան ամբողջ երկրում: ԼՂԻՄ-ից ռազմաճակատ մեկնած դարաբաղից հայերից, տարբեր տվյալներով, գոհվել է 18 000-ից մինչև 22 000 մարդ, ինչը կազմում է բնակչության ընդհանուր թվի 12-15 տոկոսը: Այսպիսով, հայաբնակ փոքրիկ ինքնավար մարզից, որը պատերազմի տարիներին գտնվում էր խոր թիկունքում, պատերազմում գոհվել է ամեն յոթերորդ-ութերորդ բնակիչը, ինչը մեծապես գերազանցում էր միջին միութենական մակարդակը և համեմատելի էր, ավելի շատ, Բելոռուսիայի կոռուստների հետ, որտեղ, ինչպես հայտնի է, կատաղի մարտական գործողությունների և բազմամյա ֆաշիստական օկուպացման պայմաններում գոհվել էր ամեն չորս բնակիչից մեկը»:

Ինչ է երևում այս թվերից. նախ, որ, չնայած տվյալների բավական մեծ «տատանումներին» (սկսած «ավելի քան 500 հազարից» կամ «մոտ 600 հազարից» մինչև «800 հազար հայ» գորակազմված կամ կամավորագրված), պետք է խոստովանել, որ 1941-45 թթ. Մեծ հայրենականի մասնակիցների ծառանգների քանակը ժամանակակից Հայաստանում և Արցախում պետք է, անկասկած, շատ ավելի մեծ լիներ, քան այն մարդկանց քանակը, որ 2017-ի Մայիսի 9-ին մասնակցում էին «Անմահ զորագունդ» ակցիային: Բայց ուր են նրանք՝ պատերազմի մեր մասնակիցների սերունդները: Այլ երկրներում, որտեղ նույնքան բարձր են պատերազմի մասնակցության ցուցանիշները, «Անմահ զորագունդ» ակցիան արդեն երրորդ տարին նաև իրենց նախնիների պատգամին հասարակության ակտիվ խավի, նույնիսկ իշխանության նվիրվածության ցուցանիշ է:

Մի թե Հայաստանի և Արցախի ներկա դեկադարության ոչ մի «օղակի» ընտանիքներում Հայրենական մեծ պատերազմի ոչ մի մասնակից չի եղել: Ես ամենին նպատակ չունեմ ասելու, թե Մերժ Սարգսյանն ու Բակո Սահակյանն անձամբ պետք է գլխավորեին շարապյունները նրանց, ովքեր, այնուամենայնիվ, պիտի որոշած լինեին մասնակցել «Անմահ զորագունդ» ակցիային: Ուզում եմ ասել, որ մեր երկրի իշխանությունները կարող էին մի փոքր ջանք գործադրել և հարյուրավոր, բուցե և հազարավոր հայերի համար հնարավորություն ստեղծել քայլաբար մասնակցելու «Անմահ զորագունդ» շարքերում, բայց այդպես էլ չկարողացան այդ բանն անել ֆինանսական կամ կազմակերպական դժվարությունների նկատառումով, ուղղակի հնարավորություն ստանալ պարզապես ներկա գտնվելու մի արարողության, ինչպես մարգարեաբար ասել է Վանգան, երբ մեռելները կկանգնեն ողջերի կողքին: Մերունդների միասնականացման արարողության:

Երկրորդ՝ այդ թվերն արժանի պատասխան են նրանց, ովքեր ոչ այն է թյուրիմացաբար, ոչ այն է չարատորեն նորից հիշել են այն «հին երգը», թե «դա մեր պատերազմը չէ», իբր, «հայերն ստիպված էին»: Ավագ մորաքույրս ռազմաճակատ էր մեկնել կամավոր: Ջանքել աղջիկ: Տատիկս կրտսեր եղբայրը նույնպես որպես կամավորական էր ռազմաճակատ մեկնել: Ի դեպ՝ գոհվել է: Եվ դա իմ մեծ, հսկայական տոհմի ներկայացուցիչներից ընդամենը երկուսի մասին: Բայց որքա՛ն այդպիսի հայեր են առհասարակ եղել Հայաստանում, Արցախում, ընդհանրապես ամբողջ ԽՍՀՄ-ում: Չէ՛ որ այն հայ սպան, որն իր խումբը դեպի լեռներ էր առաջնորդում փակելու «Էդելվայսի» մարդաբանական ճամփան, նույնպես կամավորական էր և ամենին էլ պրոֆեսիոնալ գլխավորական չէր, սիրողական լայինիստ էր ընդամենը: Եվ ինչու է մեր ժողովրդի մի մասն իրեն իրավունք վերապահում որոշում կայացնելու մեր նախնիների փոխարեն, թե ինչն է ճիշտ եղել և ինչը սխալ 1941-ի ամռանը: «Ազատականների» կամ նկրախական բանդերականների կասկածելի դափնիները ըր հանգիստ քնել չեն թողնում: Ցավ ու ցատում. միայն այսպիսի զգացումներ կարող են առաջացնել այն «հոգի աղտոտողները», որոնցով լի էին սոցցանցերը 2017-ի Մայիսի 9-ին:

Մենք երկար տարիներ՝ սկսած 1992-ի մայիսից, անընդհատ կրկնում ենք. հայեր, ախր, հիմա՛սի էր, որ Մայիսի 9-ի օրը մեզ համար Եռատոն է: Եվ Մեծ հայրենականում տարած հաղթանակը, և ԼՂՀ-ի պաշտպանության բանակի ստեղծումը, և Շուշիի ազատագրումը, վերջապես: Շենք այս հերթականությամբ և ուրիշ ոչ մի կերպ: Մի շատ պարզ պատճառով. եթե չլիներ հաղթանակը Գերմանիայի նկատմամբ, համոզված եմ, մեր ազգը չէր լինի նաև 1992-ի Մայիսի 9-ին: Ասեմ ինչու: Լինեի Հայաստանի ցանկացած իշխանության փոխարեն, երկաթյա որոշմամբ կստիպելի, որ մեր ազգն ամեն տարի նշեր Ստալինգրադում գերմանացիների պարտության օրը: Բայց ինչու՞ ապալի՝ «կստիպելի»: Դե, որովհետև դեռ կան կարճամիտներ, որոնք կարծում են, թե «գերմանացիների օրը լավ կլիներ»: Բայց այն տարիներին Հայաստանում կային զորամիավորումներ, որոնք Թուրքիայից պաշտպանում էին խորհրդային հարավարևմտյան սահմանը: Այն տարիներին ոչ ոքի համար գաղտնիք չէր, որ թուրքերն սպասում էին հենց Ստալինգրադի ճակատամարտի ավարտին, որ Գերմանիայի կողմից պատերազմի մեջ մտնեին: Այնպես էր, Արևելյան ճակատում գերմանական զորքերի ցանկացած, անգամ

տեղային պարտություն, գերմանական ֆաշիզմի ջախջախմանը հայ մարտիկների ցանկացած մասնակցություն ցանկացած շարքային հայի համար նշանակում էր նաև փրկություն նոր ողբերգությունից՝ կապված հայ ժողովրդի պատմության մեջ թուրքերի դերի հետ: Ողջ են դեռ այն մարդիկ, ովքեր շատ լավ հիշում են. այն ժամանակ Հայաստանում բոլորին նախապատրաստում էին գյուղերից ու քաղաքներից բարձրանալու լեռները՝ ի դեպս, եթե Թուրքիան մտներ պատերազմի մեջ: Եվ ես նրանցից ոմանց հետ, նրանց ընտանիքների անդամների հետ անձամբ ծանոթ եմ: Ողջ են նաև նրանք, ովքեր հիշում են. 1945-ից հետո խորհրդային բանակի հայկական դիվիզիաները կազմ ու պատրաստ հրամանի էին սպասում ազատագրելու Կարսի մարզը:

Այլ բան է, որ այն ժամանակ էլ Հայկական հարցը աշխարհաքաղաքականության գոյ դարձավ: Ու դեռ էլի կասկածներ ունեցող հայեր կան: Այդ դեպքում, ահա, խնդրեմ, սրանք նացիստ ֆյուրեր Ադոլֆ Հիտլերի խոսքերն են՝ ասված 1942-ի դեկտեմբերին. **«Ես չգիտեմ, թե այդ վրացիներն ինչպես կպահեն իրենց: Նրանք թյուրքական ժողովուրդներն չեն պատկանում... Ես հուսալի եմ համարում միայն մուսուլմաններին... Մնացած բոլորին ես անհույսալի եմ համարում: Այս պահին այդ զուտ կովկասյան գումարտակների կազմավորումը ես շատ վտանգավոր եմ համարում, մինչդեռ ոչ մի վտանգ չեմ տեսնում զուտ մուսուլմանական զորամիավորումների ստեղծման գործում... Չնայած Ռոզենբերգի ու զինվորականների բոլոր հայտարարություններին, ես չեմ վստահում նաև հայերին»:** Եվ գուր չէ, որ լեզեռներին առաջինը, որ պետք է «օգնեք» նացիստներին, հենց «Թուրքեստանյան լեզեռներ» էր, որի ստեղծումը թվագրված է դեռ 1941-ի նոյեմբերին:

Այնպես էր, Հիտլերի գերվատահությունը թուրքերի ու Թուրքիայի, առհասարակ թյուրքական ժողովուրդների նկատմամբ երևակայության աշխարհից չէ, դա ավելի քան իրական ապացույց է այն բանի, որ եթե չլինեի 1945-ի մայիսը, չէր լինի նաև 1992-ի մայիսը: Բայց ահա թե ինչ է գրել ռուս «սպիտակ վտարանդիական» պատմաբան Ա. Մ. Կազանցը կովկասյան լեզեռներական ստորաբաժանումների մասին. **«Բաժանման (Ռուսաստանի-խմբ.) պլանների կատարման կարգով, տարբեր ազգությունների ռազմագերիներից (և կամավորներից) ստեղծվում էին գումարտակներ, որոնք զգալիորեն անտեղյակ էին դաստիարակվում ոչ միայն բոլշևիզմի, այլև ռուսական ամեն ինչի նկատմամբ. արհեստականորեն հրեշավոր, չարագույժ շովինիզմ էր բորբոքվում... Նման գումարտակներում քարոզչությունը ոչ թե հակախորհրդային, այլ հենց հակառուսական բնույթ էր կրում: Ռուսներին անվանում էին ոչ այլ կերպ, եթե ոչ «զավթիչներ», «պատմական թշնամիներ»:** Ահա նաև գերմանական նացիզմի գլխավոր գաղափարախոս Ալֆրեդ Ռոզենբերգի վկայությունը. **«Կովկասի ցեղերի ու ժողովուրդների տարանջատումը միմյանցից... գերմանական հրամանատարության համար կեղծացներ նրանց նկատմամբ գերշխանության հաստատումը... Տարբեր ազգությունների միջև հակասությունների առաջացման նպատակով զորամասի օգտագործումն արդեն քաղաքական հանգամանք է»:** Ահա թե ինչ էր սպասելու մեզ, ընդ որում, մեզ բոլորիս՝ կովկասյան տարածքի բնակիչներին, եթե, ասենք, գերմանացիները Թուրքիային հնարավորություն չտային զավթելու տարածաշրջանը և, ասենք, փորձելու կրկնել իր գանգվածային հանցագործություններն ընդդեմ մարդկության, որ մինչ այդ իրականացվել էր Արևմտյան Հայաստանի, Համլենի, Գիլիկիայի ոչ թուրքական ժողովուրդների նկատմամբ: Հայաստանին, ամբողջ Կովկասին կսպասեին անթիվ ու անվերջանալի «վեճեր», գուցե և պատերազմներ, ուր գերմանացիները հանդես կգային իբրև «գերազույն իրավարարներ»: Թուրքերի հանդեպ Հիտլերի առանձնահատուկ «սիրտ» ու վստահության պարագայում, ինչը նա չի քաշվում խոստովանել, դժվար չէ գուշակել, թե ինչ էր սպասելու մեր ժողովրդին: Բայց փաստ է նաև այն, որ Ստալինգրադում հաղթանակ տանելու դեպքում գերմանացիները «կանաչ լույս» կվառեին հենց Թուրքիայի առջև. Անդրկովկասում հայերի սպանդով զբաղվում էին իրենք թուրքերը:

Ու վերջին հիշեցումը. գերմանացիները Ստալինգրադում անձնատուր էին 1943-ի փետրվարի 2-ին: Այս տարի հերթական թուրքական օկուպացման սպառնալիքից մեր ազգի, ինչպես և Կովկասի մյուս ժողովուրդների խուսափելու 74-րդ տարեդարձն էր: Այնպես էր, 2018-ը կլինի երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեջ Թուրքիայի մտնելու և նրա կողմից ամբողջ Կովկասն օկուպացնելու սպառնալիքից Հայաստանից և Կովկասի փրկության հոբելյանական, «կարմիր» 75-րդ տարեդարձը: Ուզում եմ հուսալ, որ Հայաստանում և Արցախում իշխանությունները բավականաչափ ողջամտություն կունենան, որպեսզի 2018-ի փետրվարի 2-ը նշանավորեն պետական մակարդակի միջոցառումներով:

Ձեզնից հետո ի՞նչ եք թողնելու, հիշելո՞ւ են ձեզ...

Սահմանադրական դատարանի նախկին անդամ Վալերի Պողոսյանը բաց նամակ է հղել օլիգարխներին: Իր նամակում նա բերում է եվրոպացի մեծահարուստների օրինակը և թերևս, հռետորական հարցեր հնչեցնում հայաստանյան օլիգարխներին ուղղված:

«Միբելի՛ բարեկամ: Անկեղծ ասած, երբ գրեցի «սիրելի», անմիջապես փոշմանեցի, քանզի ինձ համար դուք ոչ «սիրելի» եք, ոչ «հարգելի», ոչ էլ «մեծարգո», պարզապես քաղաքավարական կանոնները ստիպեցին թողնել այդ բառը: Վերջերս առիթ եղավ վերստին կարդալու իտալական Մեդիչինների գերդաստանի պատմությունը, ինչն էլ ստիպեց ձեզ դիմել:

Բանն այն է, որ այդ ընտանիքը իր ժամանակին եղել է եվրոպայի ամենահարուստը, որը ֆինանսավորել է եվրոպական թագավորներին ու իշխաններին: Բայց այսօր Մեդիչինները ժառանգել են պատմության էջերում և հիշվում են ոչ թե իրենց հարստությամբ, այլ մշակութային ժառանգությամբ, որ թողել են Իտալիային ու ամբողջ Եվրոպային: Այսօր նրանք հարգանքով հիշվում են որպես «Վերածննդի կնքահայր»: Այսօր իտալացիները հպարտությամբ ամբողջ աշխարհին ցուցադրում են Ֆլորենցիան:

Այդ նրանք են ի հայտ բերել և աշխարհին տվել Վերածննդի հանձնարել ճարտարապետներին, նկարիչներին, քանդակագործներին (Լեոնարդո դա Վինչի, Միքելանջելո և շատ ու շատ ուրիշներ): Մի այլ օրինակ: Պորտուգալիայում այսօր էլ մեծագույն հարգանքով են հիշում մեծահարուստ Գ. Գյուլբենկյանին, բայց ոչ նրա հարստության համար, այլ այն հարուստ մշակութային ժառանգության համար, որ նա նվիրաբերեց Պորտուգալիային:

Եվ անցյալում, և այսօր նրա հիմնադրամի կրթաթոշակներով են ուսում ստացել բազմաթիվ ուսանողներ, որոնք դարձել են հանրահայտ քաղաքական, հասարակական, մշակութային գործիչներ: Այս տողերը գրելիս ակամա հիշեցի Ալ. Մակեդոնացու անվան հետ առնչվող մի պատում, ըստ որի նրան թաղելիս դագաղում Մակեդոնացու ձեռքերը եղել են դագաղից դուրս պարգած, այսինքն նա դրանով ցանկացել է ի տես մարդկանց հայտնել, որ ինքը իր հետ ոչինչ չի տանում, այլ թողնում է իր գործը: Չերկարացնեմ, ուղղակի ուզում եմ հարցնել իսկ դուք ձեզնից հետո ի՞նչ եք թողնելու, հիշելու և են ձեզ, թե հայհոյելու են: Ուր են ձեր դավիչները, միքելանջելոները:

Բայց հանգիստ թողնեք եվրոպացիներին, դառնանք ինքներս մեզ: 20-ական թթ. Ա. Մյասնիկյանը Հայաստան հրավիրեց մի մեծ խումբ հայ մտավորականների, որոնք իրենց պարտքը համարեցին թողնել բարեկեցիկ կյանքը, գալ քանդակաձև Հայաստան և շենացնել այն: Այդ նրանք էին, որ կյանքի կոչեցին Երևանի համալսարանը և գիտությունների ակադեմիան: Բայց դուք գիտե՞ք արդյոք, թե ովքեր էին այդ մտավորականները և ինչպես էին դարձել նշանավոր գիտնականներ: Նրանք հիմ-

նականում լինելով աղքատ ընտանիքների զավակներ սովորել էին հայ մեծահարուստների կրթաթոշակներով:

Դա է պատճառը, որ մենք այսօր և՛ սիրով, և՛ հարգանքով ենք հիշում Ա. Մանթաշովին, Արամյաններին, Անանովներին և շատ ու շատ ուրիշներին: Այդ նրանք էին, որ հայաշատ վայրերում կառուցում էին եկեղեցիներ, դպրոցներ, օրիորդաց վարժարաններ, մշակութային օջախներ, հիվանդանոցներ: Այդ նրանց հիմնած դպրոցներում էին սովորում մեր շատ հայտնի մտավորականներ, և այդ դպրոցները այդ երկրների լավագույն դպրոցներն էին:

Այդ նրանք էին, որ շենացի Թիֆլիսն ու Բաքուն և շատ այլ քաղաքներ Կովկասում և այլուր: Նրանց բախտ չվիճակվեց շենացնել Հայաստանը. իսկ դուք, որ արժանացել եք այդ բախտին, չկարողացաք դրան արժանի լինել: Դուք նրանցից սովորեցիք միայն եկեղեցիներ կառուցել մոռանալով, որ նրանք դա կատարում էին հայապահպանության նպատակով, իսկ դուք ձեր անունը անմահացնելու համար: Այնինչ այսօր հրատապ է մեր հազարամյա կիսաքանդ եկեղեցիները վերականգնելը: Դուք տառապում եք մի հյուծիչ փառամոլությամբ և ցուցամոլությամբ:

Դուք ցանկանում եք մյուսներից տարբերվել ամենաթանկ մեքենայով, ամենաշքեղ առանձնատնով, ամենաշատ թիկնապահներով, ձեր կանանց շքեղ հագուստներով, ձեր երեխաներին թիկնապահներով դրաքոց ուղարկելով... Զթվարկեմ, դրանք շատ-շատ են: Բայց դուք չեք ուզում հպարտանալ ձեր զավակով, որ ծառայում է հայկական բանակում՝ ամենաճանր և վստահավոր դիրքերում: Երբեմն մտածել եք, թե ինչու է Անգլիայի արքայազնը ծառայում Բրիտանական զինված ուժերում, այն էլ ամենաճանր ռազմածովային ուժերում ռազմանավում, այսինքն բոլորի աչքի առջև:

Պատկերացնո՞ւմ եք անգլիական լորդը կամ մի որևէ այլ ազնվական խուսափի իր զավակին բանակ ուղարկել: Պատկերացնո՞ւմ եք ինչպես հասարակությունը կընդունի այդ ազնվականին: Ձեզնից ոմանք կարող են ասել, որ իրենց զավակները ծառայել են բանակում, բայց ախր դուք էլ գիտեք, մյուսներն էլ գիտեն, թե ինչպես մի «ծակ» մտած և ինչ պայմաններում:

Ների՛ր, բարեկամս, դու հարստացար, բայց ազնվական այդպես էլ չդարձար: Այսօր մեր խառնուրդները լեցուն են թուրքական ապրանքներով: Զե՛ որ թուրքի շահույթը դառնում է մի փամփուշտ, որից այսօր

գոհվում է հայ զինվորը:

Չէիք կարող մի քանի արտադրամաս կառուցել, որ այդ քոստ ապրանքը այստեղ արտադրվի: Մի թուրքի չափ էլ չկանք: Ժամանակը չէ, որ մենք արտադրենք այնպիսի ապրանք, որ վաճառվի Թուրքիայում և այլուր: Այսօր անընդհատ գլուխ ենք գոլում, թե որքան աշխատանք է կատարվել մեր բանակը վերազինելու համար:

Բայց ո՞ւր էիք դուք պարիլյան պատերազմից առաջ: Չգիտեիք, որ բանակում շատ բան չկար: Եթե չգիտեիք, ամուր ձեզ, իսկ եթե գիտեիք ու ոչինչ չձեռնարկեցիք, ավելի ամուր ձեզ: Դուք մասնաբաժին ունեք քաղաքից ավելի գոեթի հարցում: Միայն թե շատ եմ խնդրում, հանկարծ չասեք, թե դա ձեր գործը չէ: Չեմ ուզում շարունակել, թե ինչ մասնաբաժին ունեք գործազրկության, արտագաղթի, աղքատության և էլ շատ հարցերում: Ձեր ջանքերի շնորհիվ չէ՛ր, որ Հայաստանից խուսափում էր Քրդք Քրդքոյանը, և էլ շատ սփյուռքահայ մեծահարուստներ են խուսափում:

Պարզապես, ուզում են հիշեցնել, որ դուք շատ եք սիրում, որ ձեզ հարգեն, գովեն, ձեր կատարած քայլերը ցույց տան հեռուստատեսությամբ, պարզևատրվեք մեդալներով ու շքանշաններով, ստանաք գիտական աստիճաններ ու կոչումներ, դառնաք պատգամավոր... մի խոսքով՝ հազեցնեք ձեր սնապարծությունը: Ինչո՞ւ եք ուզում, որ ձեզ ընկալեն որպես «բիրդան աղա» կամ քաջ Նազար, որն իր ամբողջ իշխանությունը ցուցադրելու համար կարող է միայն ասել «գյադե ք, հիմա էլ դեսը կանգնեք»:

Հայերն և բուն Հայաստանում, և՛ բոլոր գաղթօջախներում հայտնի են եղել իրենց օրինապաշտությամբ: Իսկ այսօր: Ժամանակը չէ հասկանալու, որ օրինապաշտ լինելը լավագույն հպարտությունն է: Եթե առաջին միլիոնը ձեռք բերելու համար անօրինական ճանապարհը ամենալավն է, ապա հարստությունը պահպանելու և բազմապատկելու միջոցը օրինական բիզնեսն է: Զե՛ք կարծում, որ Արցախի հիմնախնդիրը լուծելու լավագույն միջոցը Հայաստանում և Արցախում Սահմանադրությամբ ապրելն է:

Ուզում եմ ձեզ մի խորհուրդ տալ: Ժամանակին թագավորները իրենց սովորում միշտ պահում էին մեկին (մոտավորապես այնպես, ինչպես Մելիք-Շահնազարը Պլլը Պուղուն), ով բացառիկ իրավունք ուներ թագավորին ասելու նրա արատները: Հետևեք այդ օրինակին, թե չէ կարող եք հայտնվել անդուր վիճակում: Ժամանակն է ուշքի գալ: Որքան արագ բուժվեք ցուցամոլությունից, այնքան լավ ձեզ համար:

Եղբայրաբար՝ Վ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ

P.S. «Եղբայրաբար» բառը գրեցի անկեղծորեն և հուսով եմ, որ հետագայում չեմ փոշմանի», – նշել է Պողոսյանը իր գրած նամակում:

ԲՅՈՒՉԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՅԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱԶԳԻ ՄԻԱՊԵՏՆԵՐԸ

Ընդունված ճշմարտություն է՝ հայրենիքն այն ապահով և կենսունակ օրրան է, որտեղ հավերժ կենդանի են ժամում նրա շնորհալի և արժանավոր զավակները: Մակայն ճակատագիրը երբեմն դաժան է վարվում մարդկանց հետ և նրանց օտար ափեր է նետում, որտեղ ծնվում, ապրում և արարում են իրենց հայրենիքից ու ժողովրդից հեռու: Ազգությամբ հայ է, սակայն կյանքի պայմաններից դրդված դարձել է մեկ այլ երկրի ու ազգի պատմության մի մասնիկը:

Պատմական ճակատագրի կողմից հալածված վտարանդիներ էին այն հայերը, ովքեր հաստատվել էին Բյուզանդիայում: Նրանց գոյությունն այնտեղ պատահական չէր, այլ պատճառաբանված էր պատմական գործոններով և ուներ խորը քաղաքական-հասարակական արմատներ:

Հայ ժողովրդի մասսայական գաղթը դեպի Բյուզանդիա և այլ երկրներ կապված էին Հայաստանում այն ժամանակ ստեղծված անապահով կյանքի, ինչպես նաև արտաքին գործոնների, հիմնականում օտար զավթիչների շարունակաբար կրկնվող բռնությունների, ասպատակությունների ու տեղահանումների հետ: Խուսափելով մասսայական ջարդերից, ֆիզիկական բռնություններից ու հալածանքներից՝ հայ ժողովրդի առանձին զանգվածներ ամբողջ գերդաստաններով բռնում էին գաղթի ճանապարհը և հաստատվում իրենց համար համեմատաբար բարվոր վայրերում:

Հայերի զանգվածային արտագաղթի առաջին հոսքը դեպի Բյուզանդիա սկսվել է դեռևս 4-րդ դ. վերջերին, երբ Արևմտյան Հայաստանը հայտվեց նրա գերիշխանության տակ: Հայերը, հաստատվելով Բյուզանդիայում, բարեկամական հարաբերությունների մեջ մտնելով տեղի բազմազգ բնակչության հետ, բեռնում կյանքով սկսեցին ապրել, կարողացան իրենց դրսևորել տարբեր ասպարեզներում: Վաղ անցյալից մեզ են հասել բյուզանդական հայագից նշանավոր բազմաթիվ գործիչների անուններ, ովքեր, ձեռք բերելով որոշակի հռչակ և ճանաչում, անուղղակիորեն նպաստեցին իրենց ծնունդ տվող ժողովրդի համբավի տարածմանը:

Բյուզանդահայերը գործում մասնակցություն ունեցան կայսրության քաղաքական, տնտեսական և մշակութային կյանքին՝ դառնալով ոչ միայն մշակույթի և գիտության ակնառու գործիչներ, բարձրաստիճան պաշտոնյաներ, զորավարներ, դիվանագետներ, այլև կայսրեր և կայսրուհիներ, որոնց թիվը, ըստ որոշ հաշվարկների հասել է ավելի քան 30-ի: Նրանց թվում հիշատակվում են Հերակլիոս I-ի (610-641 թթ.), Փիլիպպիկոս Վարդանի (711-713 թթ.), Լևոն V Հայկազունի (813-820 թթ.), Աղդոնիկոս III Պալեոլոգոսի (1328-1341 թթ.), կայսրուհիներ Մարիանեի (8-րդ դար), Եփրոսինեի (823-827 թթ.), Թեոդորայի (842-856 թթ.) և այլոց անունները, որոնցից յուրաքանչյուրն իր գործունեությամբ որոշակի հետք է թողել այդ կայսրության պատմության մեջ: Այսպես Հերակլիոսների դինաստիայի (610-716 թթ.) հիմնադիր Հերակլիոս I-ը, որի հայ լինելն ապացուցել է իտալացի պատմաբան Անգելո Պերինչեն «Հերակլիոս կայսր» աշխատությունում (1905 թ.), պատմության մեջ դասվել է այն մեծ ինքնակալների շարքին, ովքեր կարողացել են իրենց ռազմական քաջությամբ և հմտությամբ հաղթահարել անհուսալի պատերազմների ընթացքը:

Լևոն V Հայկազունի կերպարն արտացոլվել է 17-րդ դարի գերմանացի նշանավոր գրող Անդրեաս Գրիֆիուսի «Լևոն հայը» ողբերգության մեջ, ում օրոք Բյուզանդիայում, երբ խստորեն սրվել էին պատկերամարտության և պատկերապաշտության միջև պայքարը, կայսրն անողորմ ահաբեկչություն էր սկսել պատկերամարտների դեմ, ինչից հետևանքով էլ դարձավ դավադրության զոհ:

Հունական եկեղեցու սրբերի շարքին է դասվել Թեոդորա կայսրուհին, ով գորավար Մանուել Մամիկոնյանի եղբոր Մարիանոսի դուստրն էր: Նա գահակալել է 842 թ.-ից սկսած որպես որդու՝ Միքայել III կայսեր (842-867 թթ.) խնամակալուհի: Նրա մասին պահպանվել է մի ավանդություն, թե իբր եղել է այն գեղեցկուհիների շարքում, որոնցից Թեոփիլոս կայսրը (829-842 թթ.) պետք է հարսնացու ընտրեր: Երկար ընտրությունից հետո նա կանգ էր առել Թեոդորայի և բանաստեղծուհի Կասիայի վրա, սակայն ի վերջո ոսկե խնձորը տվել էր չքնաղ հայուհուն: Այդ դեպքից հետո վրդովված Կասիան գրել է իր հակահայկական էպիգրամները:

Թեոդորայի օրոք 842 թ. վերականգնվեց Բյուզանդիայում պատկերապաշտությունը: Նրա ջանքերով Բուլղարիայում 865 թ. քրիս-

տոնությունը հռչակվեց պետական կրոն: Իր եղբոր՝ Վարդաս Մամիկոնյանի ճնշման ներքո 856 թ. հրաժարվեց գահից և դարձավ միանձնուհի: Նա մահացել է վաղեմում 867 թ.:

Բյուզանդական կայսրության պատմության կարևորագույն էջերից է Մակեդոնական դինաստիայի կառավարման ժամանակաշրջանը (867-1056 թթ.), որը հայտնի է նաև որպես «Մակեդոնական վերածնունդ»՝ դարաշրջան, երբ այդ ժամանակ մեծ վերելք ապրեց բյուզանդական մշակույթը: Բյուզանդիայի պատմության մեջ Մակեդոնական դինաստիայի կառավարման ժամանակաշրջանը Հուստինիանոս I-ի (527-565 թթ.) կառավարման ժամանակաշրջանից հետո եղել է լավագույն շրջանը Բյուզանդիայի ողջ պատմության մեջ:

Ըստ ֆրանսիացի հայտնի բյուզանդագետ, Սորբոնի համալսարանի պրոֆեսոր Շառլ Դիլի այդ դինաստիան տվել է մի շարք աչքի ընկնող կայսրեր, որոնք «շնորհիվ իրենց գեղեցիկ հզոր ուժի, ճարպիկ և ճկուն դիվանագիտության ու կառավարման եռանդի, կարողացել են իրականացնել իրենց երազանքը՝ գահակալության այդ շրջանը դարձնել Բյուզանդիայի երկարատև պատմության ամենափայլուն շրջաններից մեկը»:

Մակեդոնական դինաստիայի հիմնադիր Վասիլ I-ի հայկական անունը Բարսեղ էր: Վասիլ I-ի ծննդավայրը հստակ հայտնի չէ: Ըստ ավանդական վարկածի՝ նա ծնվել է մոտ 811 թ. Ադրիանապոլսում կամ Խարիտապոլսում, հայկական աղքատ ընտանիքում, որն ապաստան էր գտել Մակեդոնիայում: Այդտեղից էլ ծագել է հետագայում նրա կողմից հիմնած արքայատան Մակեդոնական անվանումը: Պատմագրության մեջ այդ դինաստիան հիշատակվում է ինչպես նաև՝ Հայկական, քանի որ, ըստ արևմտաեվրոպական պատմաբանների՝ նրա կայսրերը, ռազմական գործիչները և բարձրաստիճան պաշտոնյաները ունեին հայկական ծագում:

Վասիլ I-ի նախնիների մասին տեղեկություններ է հաղորդում նրա թոռը՝ բյուզանդական կայսր Կոստանդին VII Օիրանածինը՝ «Թեոֆանեսի շարունակողները» ժամանակագրությունում: Ըստ այդ տեղեկությունների՝ Վասիլ I-ի նախնիները 5-րդ դարի երկրորդ կեսին Բյուզանդիա էին եկել Հայաստանից: Նրանք ծագումով եղել են Արշակունիների արքայատան ներկայացուցիչներ: Եվ դա է պատճառը, որ Վասիլ I-ի իրեն հետագայում հռչակեց Արշակունի: Իր մանկության մի մասը նա անց է կացրել գերության մեջ Բուլղարիայում, որտեղ տեղափոխվել էր նրա ընտանիքը 813 թ. բուլղարական խան Քրումի կողմից գերեվարվելուց հետո: Միայն 836 թ. նրան և մի քանիսին ի վերջո հաջողվում է դիմել փախուստի Թրակիա, որը պատկանում էր Բյուզանդիային, որտեղից էլ շուտով մեկնում է Կոստանդնուպոլիս և ծառայության անցնում Միքայել III կայսեր արքունիքում՝ որպես ձիապան, իսկ այնուհետև պարսկիմուսնուս (սենեկապետ): Հիանալի տիրապետելով ձիավարության արվեստին, լինելով ֆիզիկապես ուժեղ, գեղեցիկ և տղամարդ կարճ ժամանակամիջոցում Վասիլը դառնում է կայսր և պալատական տիկնանց ֆավորիտը: Իր սիրելիացի Միքայել III-ն առատորեն նվերներ է պարգևում և ամուսնացնում իր սիրուհու՝ Եվդոկի Բնգերինայի հետ:

Միքայել III-ը, ով աչքի էր ընկնում բարբերի շվայտությամբ, իրականում հեռու էր կանգնած պետական գործերից, և կառավարման ղեկն իր ձեռքն էր վերցրել մոր՝ կայսրուհի Թեոդորայի եղբայր Վարդ պատրիկը (Հայկազուն), ով եղել էր մանուկ կայսեր խնամակալը և արժանացել էր կեսարի տիտղոսի:

Վասիլի դեպի գահական իշխանություն տանող ճանապարհին, վճռորոշ քայլերից մեկը դարձավ հենց կայսեր մորեղբոր դեմ դավադրության կազմակերպումը՝ Միքայել III-ի համաձայնությամբ, ով չէր սիրում Վարդ պատրիկին: Վերջինս 866 թ. սպանվեց Թրակիայում մի խումբ դավադիրների ձեռքով, որոնց գլխավորում էր Վասիլը: Այդ դեպքից մեկ տարի անց նա դարձավ կայսեր կառավարչակից և սկսեց ազդեցիկ դիրք գրավել կայսրությունում, որը խիստ մտահոգության առարկա դարձավ կայսեր համար: Դա կանխատեսել էր նրա մայրը՝ Թեոդորան, ում դրդմամբ էլ Միքայելը փորձեց գաղտնի վերացնել իր մրցակից հակառակորդին, քանի որ նա ստվեր էր նետում իր վրա: Մակայն այդ մահափորձը ձախողվեց:

270

և 867 թ. սեպտեմբերյան մի գիշեր Միքայել III-ը գազանաբար սպանվեց սեփական ննջարանում՝ Վասիլի գլխավորած մի խումբ դավադիրների ձեռքով: Այդպես հայտնվեց մի նոր տիրակալ, իսկ նրա գահակալությունը՝ նոր դինաստիա՝ Մակեդոնական, որը գոյատևեց ավելի քան մեկուկես դար՝ 867-1056 թթ.:

Վասիլ I-ի օրոք (867-886 թթ.) Բյուզանդիայում հաստատվեց գահաժառանգության նոր կարգ, ըստ որի՝ միայն իշխող դինաստիայի անդամները կարող էին դառնալ կայսր: Այդ կարգը պահպանելու համար կայսրերն այսուհետ իրենց որդիներին պետք է պաշտոնապես հռչակեին կառավարչակիցներ: Նրա օրոք վերստին մշակվեց կայսր շուստինիանոս I-ի (527-565 թթ.) Օրենսգրքը, և 879 թ. հրատարակվեց «Առձեռն կանոնագիրքը»: Այդ ժամանակ ծավալվեց նաև շինարարական լայն գործունեություն, Կոստանդնուպոլիսն ավելի գեղեցիկ տեսք ընդունեց, կառուցվեցին նոր եկեղեցիներ, տաճարներ, աղբատների համար ապաստարաններ և այլն: Բյուզանդական տիրակալությունը հաստատվեց Միջերկրական և Սև ծովերի ավազանում: Ժամանակավորապես կայունացավ կայսրության արտաքին քաղաքական դրությունը: Կոստանդնուպոլսի 879 թ. եկեղեցական ժողովում հռչակվեց Արևելյան ուղղափառ եկեղեցու անկախությունը Հռոմի կաթոլիկ եկեղեցուց: Վասիլի I-ի մահից հետո (մահացել է դժբախտ պատահարի հետևանքով որսի ժամանակ 886 թ.) կրկին վերսկսվեցին արաբների և բուլղարների հարձակումները, որոնցից Բյուզանդիան արդեն 9-րդ դ. վերջին և 10-րդ դ. սկզբին սկսեց մի շարք պարտություններ, տարածքային կորուստներ կրել:

Վասիլ I-ից հետո հաջորդաբար գահ բարձրացան նրա որդիները՝ Լևոն VI (886-912 թթ.) և Ալեքսանդր (912-913 թթ.): Եթե վերջինս առավել հայտնի էր որպես հարբեցող, որն իր ժամանակն անց էր կանցնում ձիարշաժներում և զենության մեջ, ապա Լևոն VI-ն աչքի էր ընկնում իր կրթվածությամբ, որի համար ստացել էր «Բմաստուն», «Բմաստասե» պատվանունները: Նա բանաստեղծ էր, աստվածաբան, և պատահական չէ, որ նրա օրոք վերելք են ապրում բյուզանդական մշակույթը, բնական գիտությունները, ռազմական արվեստը: Ստեղծվում են գրականության և արվեստի բարձրարժեք գործեր:

Այդպիսի անհատականություն էր նաև Լևոն VI-ի և նրա կնոջ՝ Զոե կայսրուհու որդին՝ Կոստանդին VII Օիրանածին կայսրը, ով պատմաբան էր, բանաստեղծ, երաժիշտ, նկարիչ, ճարտարապետ, ինչպես նաև գիտության ու մշակույթի մեծ հովանավոր: Նրա մասին ստեղծվել է հարյուրաու գրականություն:

913 թ., երբ Կոստանդինը 8 տարեկան էր, հռչակվում է բյուզանդական կայսր, բայց քանի որ անչափահաս էր, ուստի երկրի կառավարումը հանձնվեց նրա խնամակալին՝ Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Նիկողայոս I Միստիկին: Հետագայում նրա խնամակալը դարձավ նաև ծագումով հայ ծովակալ Ռոմանոս I-ին՝ Լալկարենսը՝ Կոստանդին VII-ի կնոջ՝ Հելենի հայրը, ով ստանձնեց նաև կայսրության կառավարման գործը (920-944 թթ.): Սակայն վերջինիս որդիները, գահընկեց անելով իրենց հորը, աքսորեցին նրան վանք և սկսեցին ինքնուրույն կառավարել երկիրը, որը դժգոհության մեծ ալիք բարձրացրեց մայրաքաղաքում և Կոստանդին VII-ը, որը միայն ավանդաբան էր կառավարում երկիրը 913 թ.-ից սկսած մինչև 920 թ., վերադարձնելով արքունիք (մինչ այդ նա զբաղվում էր գրական գործունեությամբ և իրեն շրջապատել էր կրթված մարդկանցով), չէր հետևում պետական գործերին: Աքսորելով Ռոմանոս I-ի որդիներին՝ նա ինքնուրույն սկսեց կառավարել իր տերությունը 945-959 թթ.: Նրա օրոք բյուզանդական գործերը մի շարք հաղթանակներ տարան արաբների և բուլղարների նկատմամբ:

Կոստանդին VII-ը մի շարք երկերի հեղինակ է՝ «Բյուզանդական արքունիքի արարողությունների մասին», «Կայսրության կառավարման մասին», որի 43-46 գլուխները վերաբերում են Հայաստանին: Նա ամսանակցել է «Վասիլիկա» օրենսգրքի ստեղծմանը և այլն:

959 թ. Կոստանդին VII-ը դարձավ դավադրության զոհ, որի կազմակերպիչը նրա հարազատ որդին էր՝ Ռոմանոս II Կրտսերը, ով, թունավորելով հորը, գրավեց գահը, բայց և ինքը 963 թ. դարձավ մի այլ դավադրության զոհ, որի կազմակերպիչը կինն էր՝ Թեոֆանոս կայսրուհին: Դեռևս Ռոմանոս II-ի կենդանության օրոք վերջինս սիրահարվել էր հայազգի Վարդ պատրիկի որդուն՝ Նիկեփորոսին: Սպանելով ամուսնուն՝ Թեոֆանոս երկրորդ անգամ ամուսնացավ Նիկեփորոսի հետ՝ դարձնելով նրան կայսր, ով հայտնի է որպես Նիկեփորոս II Փոկաս (963-969 թթ.):

Ասվում է, որ բյուզանդական կայսրուհիների շարքում Թեոֆանոս

իր գեղեցկությամբ և խելքով մրցում էր միայն Հուստինիանոս I-ի կնոջ՝ Թեոդորայի փառքի հետ: Լինելով փառասեր, նեղ անձնավորություն՝ որոշ ժամանակ անց նա կազմակերպում է նաև Նիկեփորոս II-ի սպանությունը, քանի որ դարձել էր վերջինիս քրոջ որդու՝ Հովհաննես Չմշկիկի սիրուհին: Այսպես արդեն երրորդ անգամ ամուսնանալով վերջինիս հետ՝ 969 թ. դարձավ Թեոֆանոսի օգնությամբ բյուզանդական գահին է բազմում Հովհաննես I Չմշկիկ կայսրը, ով կառավարել է մինչև 976 թ.: Թեոֆանոս վերջինիս օրոք, որ անողոր էր ոչ միայն իր հակառակորդների, այլև ազգականների նկատմամբ, ովքեր ինչ-որ կերպ կարող էին խանգարել իր փառասիրական պլաններին՝ որպես միանձնուհի աքսորվեց մայրաքաղաքից Փոքր Ասիա: Եվ միայն հետագայում նրան թույլատրեցին վերադառնալ կայսերական պալատ՝ պայմանով, որ նա ոչ մի առնչություն չունենա պետական գործերի հետ:

Հովհաննես I Չմշկիկ կայսրը, ով հայկական աղբյուրներում հիշատակվում է Կյուռ ժան, հմուտ զորավար էր, և նրան հաճախ համեմատում են Ալեքսանդր Մակեդոնացու հետ: Նա հաղթել է արաբներին, Ռուսիայի իշխան Սվյատոսլավ Իգորևիչին, գերել է բուլղարական թագավոր Բորիսին: Նվաճել է բազմաթիվ տարածքներ, փորձել է անգամ գրավել Հայաստանը, բայց հանդիպելով մեծ դիմադրության՝ հաշտություն է կնքել Աշոտ III Ողորմած արքայի հետ:

Նա նաև ուներ շատ թշնամիներ արքունիքում, որոնք դժգոհ էին նրա քաղաքականությունից, բայց կայսրը կարողանում էր որոշ ժամանակով հմտորեն խուսանալ վիրկելով իրեն և գահը: Սակայն նրա համար ճակատագրական եղավ արաբների դեմ արշավանքը 976 թ., որից վերադառնալիս մահացավ: Այդ ժամանակ սկսվեցին համառորեն լուրեր տարածվել, թե կայսրին թունավորել են:

976 թ. բյուզանդական կայսր է հռչակվում Մակեդոնական դինաստիայի առավել հայտնի ներկայացուցիչներից՝ Վասիլ II-ը, որի օրոք (մինչև 1025 թ.) կայսրության սահմաններն ընդարձակվեցին: Նա Ռոմանոս II Կրտսերի որդին էր: Ըստ հայկական ավանդության՝ իր եղբոր՝ Կոստանդինի հետ նրան Թեոֆանոս կայսրուհու ոսնձգություններից հեռու պահելու համար, Հովհաննես Չմշկիկ կայսրը կողմից փախցրել էին Հայաստանի Անձիտ գավառի Վասակալան գյուղ և միայն 957 թ. նրանց հետ է բերել Կոստանդնուպոլիս, երբ Թեոֆանոս աքսորված էր մայրաքաղաքից:

Շուրջ 40 տարի ընդմիջումներով Վասիլ II-ը պատերազմ էր վարում բուլղարների դեմ: Ի վերջո 1018 թ. նրան հաջողվում է նվաճել Բուլղարական թագավորությունը և վերածել այն բյուզանդական նահանգի: Վասիլ II-ի կարգադրությամբ շուրջ 15 հազար բուլղար ռազմագերիներ կուրացվեցին, որի համար էլ նա կոչվեց «Բուլղարասպան»: Լինելով դաժան, միաժամանակ եռանդուն գործիչ՝ նա կարողացավ իրեն ենթարկել Բալկանյան ողջ թերակղզին, ճնշել մի շարք խռովություններ և ապստամբություններ 976 և 987 թթ.: Նրան հաջողվեց նաև կանխել ռուսների գրոհը Կոստանդնուպոլսի վրա: Բանն այն է, որ այդ ժամանակ սրվել էին հարաբերությունները Կիևյան Ռուսիայի հետ: Դեռևս 9-րդ դ. սկսած ռուսները բազմաթիվ արշավանքներ էին ձեռնարկում Բյուզանդիայի դեմ, որոնց մի քանի անգամ հաջողվեց պաշարել մայրաքաղաք Ցարգրադը, բայց այն գրավել չհաջողվեց: 989 թ. ռուս-բյուզանդական պատերազմի ժամանակ ռուսները մեծ իշխան Վլադիմիր Սվյատոսլավիչի գլխավորությամբ գանդեցին Դրիմուս հունական Խերսոն քաղաքը և պատրաստվում էին կրկին գրոհել Կոստանդնուպոլսի վրա: Վլադիմիրը, որպեսզի չիրագործի իր այդ ծրագիրը, պահանջեց Վասիլ II-ից կնության տալ 25-ամյա քրոջը՝ Մանային, ով աչքի էր ընկնում իր գեղեցկությամբ ու խելքով: Վասիլը տվեց իր համաձայնությունը, բայց Մանան ընդդիմացավ պահանջելով, որպեսզի ռուս հեթանոս իշխանը հրաժարվի իր դավանանքից և ընդունի քրիստոնեություն: Վլադիմիրը համաձայնվեց: Նրանց ամուսնությունը տեղի ունեցավ 988 թ. Խերսոնոսում, և նույն թվականին էլ Կիևյան Ռուսիան ընդունեց քրիստոնեությունը՝ պետական կրոն:

Մեծ է եղել Մանայի դերը Ռուսիայում քրիստոնեության տարածման գործում, ով աչքի է ընկել նաև եկեղեցաշինությամբ, և դա է պատճառ, որ իր ամուսնու, ինչպես նաև իրենց 2 զավակների՝ Բորիսի և Գլեբի հետ միասին, որոնք ևս կարևոր դերակատարություն են ունեցել Ռուսիայում քրիստոնեության տարածման գործում, ռուս ուղղափառ եկեղեցու կողմից դասվեցին սրբերի շարքը: Մանան մահացել է 48 տարեկան հասակում համաճարակից:

Վասիլ II-ի օրոք Բյուզանդիայում տեղի ունեցան նաև բնական աղետներ՝ երկրաշարժեր, որոնք մեծ Ֆասաներ պատճառեցին կայսրությանը: Այդ ժամանակ փլուզվեց դեռևս Հուստինիանոս I-ի

280

օրոք կառուցված Մուրբ Մոֆիայի հռչակավոր տաճարի գմբեթը, և Վասիլ II-ի հրավերով 989 թ. մայրաքաղաք ժամանեց հայ մեծ ճարտարապետ Տրդատը, ով էլ վերակառուցեց այն 1001 թ., որը կանգուն է առ այսօր:

Վասիլ II-ի մահից հետո բյուզանդական գահին է բազմում նրա եղբայրը Կոստանդին VIII-ը, ով երկար ժամանակ եղել է կայսեր կառավարչակիցը և փաստացի գահակալել է 1025-28 թթ., ով սակայն նշականալից հետք չի թողել Բյուզանդիայի պատմության մեջ: Նա ուներ 2 դուստր՝ Զոեն և Թեոդորան: Արու գավակ չունենալով նրանցով, ըստ էության, ավարտվում է Մակեդոնական դինաստիայի հայկական արական ճյուղը: Զոեն մի քանի անգամ ամուսնացել էր, և նրա շնորհիվ իր ամուսինները դարձել էին կայսրեր: Այսպես ամուսնանալով 60-ամյա Ռոմանոս III Արգիրոսի հետ, ով, դառնալով կայսր, գահակալել է 1028-1034 թթ., նրան խեղդամահ անելուց հետո Զոեն դարձել էր ապագա կայսրեր արքունի սենեկապետի եղբոր՝ Միքայել IV Պափագոնացու (1034-1041 թթ.) կինը, իսկ նրա մահից հետո Միքայել V-ի (1041-1042 թթ.) կինը, ով արգելափակել էր նրան վանքում, սակայն ապստամբների պահանջով ազատ է արձակվել, իսկ կայսրը փախուստի դիմել: Զոեն 1042 թ. ժողովրդի հավանությամբ ամուսնացավ նաև Կոստանդին IX Մոմոմաքոսի հետ (1042-1055 թթ.): 1028-1050 թթ. Զոեն եղել է կայսր կառավարչակից, իսկ 1042 թ. կայսրուհի (ապրիլ-հունիս): Նա ևս դասվել է հունական եկեղեցու սրբերի շարքը:

Մակեդոնական դինաստիայի վերջին ներկայացուցիչը հանդիսացավ Թեոդորա կայսրուհին (1055-1056 թթ.): Մինչ այդ 1028-1030 թթ. նա եղել է կառավարչակից և երկար ժամանակ հալածվել է քրոջ Զոեի կողմից, արքայի վերադարձից հետո, դարձել միանձնուհի և միայն 1055 թ. հետ է վերադարձել և հռչակվել կայսրուհի:

Բյուզանդիայի հայազգի կայսրերի և կայսրուհիների գործունեությունը գնահատելիս, անշուշտ, պետք է որպես չափանիշ ընդունել այն հանգամանքը, թե նրանք որքանով են կապված եղել իրենց նախնիների երկրին և օգտակար եղել իրենց ժողովրդին: Եթե այս տեսանկյունից ենք մոտենում հարցին, ապա պետք է նշել, որ նրանցից ոչ բոլորն են դրական դերակատարում ունեցել և անգամ ինչ-ինչ պատճառներով թաքցրել են իրենց հայկական ծագումը: Սակայն եղել են նաև գահակալներ, ովքեր չեն թաքցրել իրենց ծագումը: Օրինակ Վասիլ I-ը բարեկամական սերտ հարաբերություններ է հաստատել հայոց Աշոտ I Բագրատունի արքայի հետ, ճանաչել է հայ Բագրատունիներին թագավորությունը: Ըստ բրիտանացի գրող և պատմաբան Զոն Նորվիչի՝ նրա հարազատ լեզուն եղել է հայերենը: Մեկ այլ կայսր Կոստանդին VII Օիրանածինը պարծեցել է իր հայկական արմատներով, տիրապետել է նաև հայերենին: Կոստանդինուպոլիս հրավիրելով հայոց արքա Աշոտ II Երկաթին և Հովհաննես Դրասխանակերտցի կաթողիկոսին՝ հայոց արքային տրամադրել է օգնական զորք և աջակցել նրան Ատրապատականի

ամիրա Յուսուֆի դեմ պայքարում: Նա իրեն շրջապատել է հայազգի նշանավոր զորավարներով, ինչպիսիք էին Բագրատունյե, Մելիասը, Սլեբը, Վարդասը, Լևոն և Նիկեփորոս Փոկասները, Հովհաննես և Թեոփիլոս Կուրկուսանները և այլք: Կոստանդինը ձգտել է նաև ամրապնդել Բյուզանդիայի դիրքերը Հայաստանում:

Ինչպես նշվեց, Թեոդորայի գահակալությամբ ավարտվում է Մակեդոնական դինաստիայի հայկական արական ճյուղը, և դրանից հետո բյուզանդական գահին բազմեցին մի շարք միապետներ. Միքայել VI (1056-1057 թթ.), Բասիակ I Կոմենենոս (1057-1059 թթ.), Կոստանդին Դուկաս (1059-1067 թթ.), Եվդոկիա (1067-1071 թթ.), Ռոմանոս IV (1068-1071 թթ.), Միքայել VII Դուկաս (1071-1078 թթ.), Նիկեփորոս III Բոտանիատես (1078-1081 թթ.), ովքեր, թեև չունեին հայկական ծագում, որևէ ազգակցական կապ Մակեդոնական դինաստիայի հայազգի ներկայացուցիչների հետ, բայցնայնպես որոշ պատմաբան բյուզանդագետների կողմից, ինչպիսիք են Շառլ Դիլը, Ալեքսանդր Վասիլը և ուրիշներ, դասվեցին այդ դինաստիային պատկանող գահակալների շարքին: Եվ դա է պատճառը, որ այդ դինաստիայի գոյատևման ժամանակշրջանի ավարտը, վերջիններիս կողմից, հասցվում է մինչև 1081 թ., սակայն պատմագրության մեջ դինաստիայի ավարտը առավելապես ընդունված է համարել 1056 թվականը:

Գրականություն

1. Կարապետ Տեր-Սահակյան, Հայ կայսրեր Բյուզանդիոնի հատոր Ա-Բ, Վենետիկ 1905:
2. Թեոփանեսի շարունակողները, Եր., 1990:
3. «Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայկականի մասին. Բյուզանդական աղբյուրներ», Գ. Հովհաննես Սլիկիցես, Եր., 1979:
4. Диль Шарль. Расцвет империи при Македонской династии 867-1081//История Византийской империи. М., 1948.
5. Диль Шарль. Византийские портреты. М., 1994.
6. Михаил Пселл. Хронография. Краткая история. М., 1978.
7. Васильев А. А. Эпоха Македонской династии (867-1081)//История Византийской империи. т. 1, СПб, 1998.
8. Успенский Ф. И. История Византийской империи: В 5-и т., т. 3. М., 2005.
9. Норвич Джон. История Византии. М., 2010.
10. Дашков С. Б. Императоры Византии. М., 1997.
11. Левченко М. В. История Византии. М.-Л., 1940.
12. Скажин С. Д. История Византии. В 3-х т., Т. 2. М., 1967.
13. Рыжов К. В. Все монархи мира. Древняя Греция. Древний Рим. Византия. М., 2001.
14. Тер-Газарян Р. В. Армяне на Византийском престоле. М., 1999.
15. John H. Rosser. Historical Dictionary of Byzantium. (2nd edit.) Scarecrow Press, 2011.

Վաչագան ԽԱՄՎԿՅԱՆ
պ.գ.թ. դոցենտ

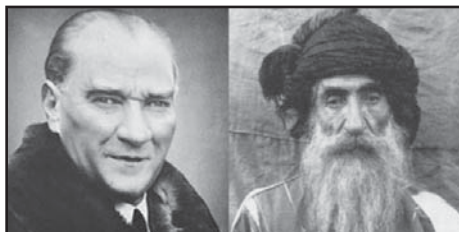
Գլխատվելուց առաջ ինչ ասաց հայ առաջնորդը Աթաթուրքին

Թուրքիայում կան թեմաներ, որոնց վերաբերյալ կան չբարձրաձայնելու մասին չգրված օրենքներ: Այդ թեմաներից են Թուրքիայում 1937-1938 թվականների Դերսիմի կոտորածին վերաբերվող շատ մանրամասներ:

NEWS.am-ն այս անգամ ներկայացնում է Դերսիմի կոտորածի ժամանակ ժողովրդի պաշտպանությունը կազմակերպած Մեյիթ Ռեզայի եւ Աթաթուրքի միջեւ գաղտնի խոսակցությունը, որի մասին բարձրաձայնել է թուրքական Yeni Safak պարբերականը ներկայացնելով այդ ամենը ապացուցող Թուրքիայի ազգային հետախուզության ծառայության փաստաթուղթը:

Ըստ այդ փաստաթղթի, թուրքական դատարանի կողմից Դերսիմի ապստամբության առաջնորդ Մեյիթ Ռեզայի դեմ մահապատժի որոշում կայացնելուց հետո Մուսթաֆա Քեմալ Աթաթուրքը նրա հետ գաղտնի հանդիպում է անցկացրել:

Հանդիպման ժամանակ Թուրքիայի այն ժամանակվա նախագահ Աթաթուրքը Մեյիթ Ռեզային ասել է, որ եթե նա ասի, որ փոշմանել է եւ ներում հայցի, մահապատժի չեն

իրականացնի: Մեյիթ Ռեզան պատասխանել է, որ ինքը այնպիսի բան չի արել, որ փոշմանի կամ ներում հայցի, քանի որ ընդամենը փորձել է պաշտպանել իրենց կյանքը, հողերն ու տները:

Մեյիթ Ռեզան Աթաթուրքին հիշեցրել է, որ իրեն խաբելով են ձերբակալել: Նա նշել, որ երբ կանչել էին իր Աթաթուրքի հետ խաղաղության համար բանակցելու, ինքն իր կամքով եկել է, սակայն նահանգապետը ձերբակալել է: «Այսքանից հետո ձեզ ինչպես վստահեմ: Ես իմ արած որևէ բանի համար չեմ փոշմանել ու ներում էլ չեմ հայցելու, սա իմ վերջին խոսքերն են», – ասել է Մեյիթ Ռեզան:

Աթաթուրքն այս խոսքերից կատաղել է՝ հրահանգելով տանել կախաղան բարձրացնելու Ռեզային: «Ես գնում եմ մահվան: Թող դա իմ դարդ լինի, իսկ որ ես չխոնարհվեցի ձեր առաջ, թող դա էլ ձեզ համար դարդ լինի», – ասել է Մեյիթ Ռեզան:

Նշենք, որ Մեյիթ Ռեզան ծնվել է Դերսիմի գյուղերից մեկում, հանդիսացել է ալեյի-զազա ցեղերից մեկի առաջնորդը, գլխավորել թուրքական պետության դեմ ապստամբությունները: Թուրքական մամուլում բազմաթիվ վկայություններ կան, որ նա հայ է եղել: Նրա վրանից խուզարկության ժամանակ հայտնաբերել են հայերեն գրություններով խաչեր եւ հայերենով գիրք:

Դերսիմի ապստամբությունը թուրքական իշխանությունները արյան մեջ են խեղդել վերացնելով հազարավոր գյուղեր: Տարբեր աղբյուրների հաղորդմամբ Դերսիմի կոտորածների զոհ է գնացել մինչև 100 հազար հոգի:

1915-ի Հայոց ցեղասպանությունից փրկված, եւ Դերսիմի տարբեր գյուղերում պատրաստված հազարավոր հայերը 1938-ին կրկնակի ցեղասպանության ենթարկվեցին:

ՆՄԱՆԸ ԶԿԱ

Յրաջա Մաթեոսյանի հիշատակին

Որքան գիտեմ, Գյոթեն ոչ միայն մեծ գրող էր, այլև ժամանակի գրական մեծագույն դիկտատոր: Միջնադարի մոռացումից նա փրկեց ու արժանին մատուցեց Վիլյամ Շեքսպիրին: Բավական է, որ Գյոթենն մի գրողի մասին դավատանքի խոսք ասեր, եւ նա կդառնար հույժ համբավվոր: Հայ իրականության մեջ նման շնորհ եւ վերագրում էի Հրանտ Մաթեոսյանին: Պատահական չէ, որ գրածս առաջին իսկ պատմվածքից հետո բախեցի մեծ գրողի դուռը: Իմ միամիտ գլուխը կարծում էր, որ նրա հեղինակավոր կարծիքը լինելու էր այն տանող իրթիոր, որն ինձ կտրելու էր ճղճիմ գոյությունից բարձրացնելով գրական անդաստան: Ավաղ: Մեծ գրողն ինձ մեծի տեղ չդրեց: Դեռ ավելին իմ վայրի գրելաձոր եւ անսյուժե պատումը ոչ մի կերպ չտեղավորվեցին Հրանտ Մաթեոսյանի գեղարվեստական պատկերացումներում: Ինձ բան չէր ասում, բայց ես շատ բան էի հասկանում... Եվ եթե իմ պնդածականությունը չլիներ, անշուշտ, ես կդադարեցնեի գրական փորձությունս: Հրանտ Մաթեոսյանի իսկ բնակարանում ես կորցրի երազանքիս մեծագույն հովանավորին, բայցեւ ձեռք բերեցի մեծ բարեկամի: Նա այնքան էլ հեռու չէր, Հրանտի կողքին էր Հրաչյա Մաթեոսյանը, որն իր ախպոր մոտ նստած՝ լռեցու միամիտ ու պայծառ ժպիտով հարց էր տալիս:

– Լեւոն, դու ինչի համար ես գրում...

Էն ժամանակ էսքան խելոք չէի, որ մի հնարամիտ պատասխան տալի: Բայց, իսկապես, ինչու էի գրում... Երեւի ես էլ էի ուզում մեծ լինել... Իսկ մեր գեղում ասում էին՝ վեճեր գոմշի թրիքն ա... Իսկ Հրաչիկն ասում էր.

– Հա... երեւի մտածում ես՝ էդ ո՞նց ա ահնիձորցին կգրի շնողնեցին չի գրի...

Ճիշտն ասած ես էդ մասին չէի մտածել: Որ էդպես կարծես է թումանյանի ու Մաթեոսյանի նման գրող պետք է որ Երեւանն էլ տված լիներ: Բայց չէր տվել: Որովհետեւ գրողի գրական ճակատագիրը ծննդավայրի մեծությամբ չէ պայմանավորված: Հիմի որ հաստատ գիտեմ. մեծ գրող լինելու համար պարտադիր չէ, որ մեծ գլուխ ունենաս, մեծ սիրտն էլ բավական է: Մաթեոսյանները Հրանտը, Հրաչը, Համոն, Լոռուց էին Ահնիձորից, Բզնաստ հորից եւ Արուստից... Վիլյամ Մաթեոսյանն աշխարհի էն ծերից եկել-հասել էր Լոռվա կորած-մոլորած Ահնիձոր գյուղ, որ տեսնի, թե էդ ինչ բնություն է Մաթեոսյան ծնել:

Խորովածի սեղանին Մարոյանի պատկառելի տեսքը, սպիտակ պիջակն ու սպիտակ տաբատը գրավել էին օջախի հոր Բզնաստի ուշադրությունը: Կողքին նստած Դազինյան Բաֆոյի բզել է, թե

– Աղա, էն ո՞վ ա էն շաքիկ-փոխանով մարդը...

Մինչդեռ էդ «շաքիկ-փոխանով» մարդն իր կենացն էր խմում: Ասում էր.

– Շնորհակալ եմ, որ Մաթեոսյան ծնացար...

Բզնաստն էլ զարմացած, թե՛

– Այտա, մերն ի՞նչ բանի էր, որ ես ծնեի... Էդպես է Լոռվա աշխարհը: Էնտեղ մայրն է ծնում, մայր բնությունը... Մաթեոսյաններինց միայն Հրաչին մոտ եղա... Հրանտն իր տաղանդով, մեծությամբ էր ինձնից հեռու, Համոն տարածությամբ: Հրաչը, չնայած իր

մեծ եղբոր քմահաճ վերաբերմունքին, ինձ ընդունեց, փայփայեց ու պաշտպանեց իր պուճուր եղբոր պես: Նույնիսկ մի անգամ, երբ «Գարուն» ամսագրի սուտիկներն ինձ սին խոստովեցնելով տանում-բերում էին, չհամբերեց ու երեսներին շապացրեց.

– Ինչ ա, Լեւոն Զավախյանը ձեր խաբելածողի կն ա...

Ոսիցգլուխ լռեցի էր Հրաչիկը: Ներքծված լռեցու շիտակությամբ, միամտությամբ, իմաստությամբ եւ հատկապես հումորով: Նրա բարկությունն էլ էր հումոր, ուրախությունն էլ, խրատն էլ: Նրա տարիքը, թոթովախոս, ծանր ու մեծ խոսքը, գեղջկական կոլորիտը, ճակատախառը փայլատակուժները, դիմք դեմքն ու մարգարեական կանխատեսումներն ինձ միշտ Կոտակարանի Սիմոն ծերունուն էին հիշեցնում: Ինքն աշխատում էր «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթում: Իր աշխատասենյակում մենք բազմիցս էինք հանդիպում: Էն ժամանակ ես էպես չէի, քիչ գիտեի շատ խոսում էի: Ես խոսում էի ինքը լսում էր, լսում էր լռեցու ծով համբերությամբ: Դե, մի քիչ էլ ես էի լռեցի, մի քիչ էլ շաշ... Քիչը ո՞րն է, մեր գեղի լիզվով ասած սելով շաշ... Պատկերացում էր, մի սալ լիք շաշություն... (ինչքան չլինի, մեջս ըրիցեցու արուն կա): Էդ շաշությունն էր Հրաչիկին դուր գալիս, երբեմն էլ համբերությունից հանում: Ասեմք, երբ գրուցակիցը Բագրատ Ուլուբաբյանի նման մեկն էր լինում.

– Լեւոն, – ասում էր, – երբ Բագրատ Ուլուբաբյանն ա խոսում, դու պիտի լռես... Ա շաշ, – ասում էր ներողամտաբար, – մեծին լսել ա պետք:

Ես մեծ չէի, բայց մեծավարի խոսում էի, ես տեր վրազն էի, ես չէի համբերում մեծանամ, ես տգետ էի եւ ամբարշտվան, ու ասել մեր գեղացի Պուրի Մաղոն՝ ես էլ ինձ ու գյուրա մարդ էի: Այնուամենայնիվ, Հրաչն ինձ կասեցնելու ձեռք գտել էր: Մեր ընկերներից օդորմածիկ Ալեքսանդր Իսկանդարյանի տանը հյուր էինք: Ոչ թողում էի ուտեն, ոչ էլ խմեն, երկար-բարակ ու, որ կարելու է, անհատ խոսում էի: Ընդհանրապես, ով էլ բերանը բաց անի խելքը երեւում է... Ա յ, էդ չէր Հրաչիկի դուրը գալիս: Մեծ էլ բերան ունեի, էնպես որ, աղամանը բերանումս բարեհաջող տեղավորվեց... Հրաչիկն էր, էլի, որ տեսավ ինձ լեցնելու հնար չկա, աղամանը բասկետբոլի գնդակի պես գցեց բերանս. Ասավ.

– Մրանից եղին էլ անհամ չես խոսա...

Իսկապես: Էդ մի պտուղնեց աղը (ես պտուղունց ասեմ՝ դուք աղաման հասկացեք) համ տվեց... Հիմա ոչ անհամ խոսում եմ,

ոչ էլ, առավել եւս՝ անհամ գրում: Վկան՝ Արթուր Անդրանիկյանը: Էս վերջերս մատկաբաշ հացի վրա մի տոպրակ աղ դրած՝ եկավ Վերնիսաժ, աղն ու հացն ինձ մեկնեց, ասաց.

– Դու ես այսօրվա հայ գրականության աղն ու հացը...

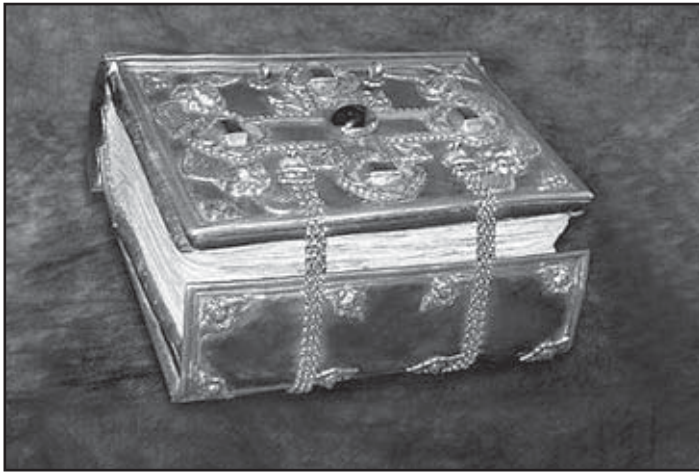
Օղորմի քեզ, Հրաչիկ, աղդ ինձ հացի արժանացրեց, եթե հավատանք Արթուրի կատակաբանությանը: Իսկ ինչու չհավատամ... Կյանքն ինքնըստինքյան սուտ է: Մնում է մի սուտ էլ ես հնարեմ ու մտնեմ մեջը, երջանիկ ապրեմ: Ո՞վ է ինձ բռնողը... Երբ աշխատում էի լուսավորության նախարարությունում, շատ էի շրջագայում Հայաստանի շրջաններով: Էն ժամանակ պաշտոնյաները հիմաականում կաշառակեր էին: Մեր մինիստրությունում կաշառք չկար: Մերը կերակրման սիստեմ էր: Երբ որեւէ տեղ ուսումնասիրությունների էինք գնում, իմացեք, որ էդ շրջանի բոլոր ռեստորանները մերն էին: Հիշում եմ, Մեւանի ավազանում գնացել էինք տեչպական ստուգումների: Էնքան էի կերել, որ կերկոխ էի եղել: Ճրնշումս հասել էր հազարի, այքերս մթնում էին, գլուխս պտտվում, սիրտս խառնում... Յոթերորդ ռեստորանից հետո ես մածուն էի ուտում, մերոնք՝ խորոված, չհաշված քյուֆթեն, իշխանն ու կողակը... Դե, նրանք պարապած էին:

Մեզ ամենից վատ կերակրում էին Լոռվա ձորում: Եվ ոչ այն բանի համար, որ ժլատ էին:

Պարզապես աղքատ էին: Մինչդեռ, ամենամեծ հարստությունը Լոռում էր: Աստված տվել ու չէր խնայել... Լոռեցուն խոսք էր տվել: Աստվածային մի գանձ, որ ոչ նեխում է, ոչ հնանում, ոչ սպառվում, ոչ էլ կորչում, մոտավորապես ըստ Կոտակարանի, որտեղ ասվում է Ձեր գանձերը պահեք երկնքում: Պարզվում է, որ երկրում էլ անթափանց գանձեր կան: Էդ խոսքը գալիս էր գլգլան աղբյուրներից, կապույտ լեռներից, թավշոտ լանջերից, բարձր սարերից, խորը ձորից, գիծ Դեբեդից, խիտ ծմակներից, նախախտ բլուրներից, պղնձագույն ժայռերից, ծաղկուն հովիտներից... Եվ այդ բնության մեջ գերբնական միասնական: Եթե չլիներ էդ աշխարհը, որտեղից էլին գալու Հրանտ Մաթեոսյանը, Հրաչյա Մաթեոսյանը, Համո Մաթեոսյանը... Մեր գրարվեստը մեր աղբյուրների նման պարզ է ու գուլալ: Մեր աստվածները մեր ակունքն են իմաստություն...

Հրաչյա Մաթեոսյանի կերպարը կլիներ կիսատ, եթե նա դրախտի այգում հանդիպած չլիներ իր մյուս կեսին Հայկանուշ Պապյանին Հայկանուշին... անուշ... նուշ... Էդ քաղցր ու քնքուշ քույրիկին: Նրա ակունքն էլ բարձր լեռներեն էր, գմբուխտ դաշտերեն, կապույտ երկնքեն, շնկշնկան հովերեն... որ իր եղբոր աղջկա Հասմիկ Պապյանի շուրթին երգ է դարձել, ոգեղեն գանձ, գմալ մեղեդի, հոգու աղոթք, արյան կանչ... Հենց այնպես ոչինչ չի լինում: Մի անգամ չէ, որ Հայկանուշի դրոմամբ, միայն թեանցուկ, ամուսիններով Վերնիսաժ ինձ այցի էին գալիս. այցի էին գալիս պուճուր գրողին տեսնելու, որին սիրում էին մեծ գրողի չափ... Հիմա ես նրանց սերն ինչպե՞ս փոխադարձեմ... Մի տարի էլ չի անցել, գնացին, երկու աղափառ պես թեւ առան թռան եւ աշխարհից... Աստծո կապույտ աչքի մեջ երկու լույս է ճառագում՝

Գիրքը, որ 7 տարի ապրեց ջրի տակ

Դժվար է ասել՝ Սուրբ Գրքի հանդեպ մեր առանձնակի վերաբերմունք է պատճառը, թե հրաշագործ գործությունների նկատմամբ մշտական նախապաշարմունքը, սակայն այլ կերպ չես բացատրի այն ակնածալի երկյուղածությունը, որով մարդիկ հարաբերվում են Մատենադարանում պահվող առեղծվածային մի ավետարանի հետ: Եվ նույնիսկ այն դեպքում, երբ ձեռագիր մատյանն այժմ այցելություններին հասանելի է միայն ապակու հետևից, մարդիկ շարունակում են նրանից հրաշք ակնկալել, առիթը բաց չեն թողնում որևէ հարցով դիմել ավետարանին. չէ որ այն անվանվում է նաև «Խնդրակատար» խնդրանք կատարող: Կամ, գուցե, առեղծվածային գրքի նկատմամբ հավատը գործել է նաև այն պարզ պատճառով, որ ավետարանն ի նքն էլ փրկվել է հրաշքով: Այլ կերպ դժվար է անվանել նրա անցած ուղու զարմանալի պատմությունն ու երկրորդ «հայտնությունը»:

Իսկ այս պատմությունը սկիզբ է առնում 1498 թվականից, երբ Վասպուրականի Քաջբերունիք գավառի Ասպիսնակ գյուղում Թուրվանդա անունով մի իշխան Տեր Բարսեղ քահանային պատվիրեց ընդօրինակել Ավետարանը: Այն ժամանակ դժվար էր նույնիսկ կրահելը, որ հետագայում վանեցիները պիտի այդքան կապվեին ձեռագրի հետ, և երբ 17-րդ դարում Շահ-Աբաս 5-րդ արքան հայերին տեղահան էր անում, վերջիններս այն իրենց հետ տեղափոխեցին Պարսկաստան: Հայտնի է, որ Փերիայում Իրանի ամենահայաբնակ գավառներից մեկում, ապրել է Տեր Գրիգորը, ով հետագայում իր ձեռքով Ավետարանը տեղափոխել է նահանգի գյուղերից մեկը՝ Շուրիշկան. այստեղից էլ ավետարանի ներկայիս անվանումը: Պատմում են, որ Տեր Գրիգորը Սուրբ Գիրքը հսկել է աչքի լույսի պես, նրա հետ գաղթի երկար ճանապարհ է անցել: Քահանան այնքան հնարամիտ է գտնվել, որ գիրքը կապել է իր մեջքին՝ այժի մորթուց պատրաստված տիկի մեջ՝ պահպանելով վտանգներից ու ամեն կարգի արտաքին ներգործություններից:

Սակայն կորստի վտանգը դեռ կար, և Շուրիշկանում վանեցիները որոշում են թաքցնել ավետարանը: Նրանք հարմար մի վայր են

ընտրում Սուրբ Բարսեղ Կեսարացու վանքի տարածքում, գիրքը թաղում են հողում, ապա վրան ուռենու շիվ են տնկում՝ իբրև նշան, որպեսզի տեղը չկորցնեն: Հետո պիտի գործվեին յոթ երկար ու ձիգ տարիներ: Ուռենին հասակ էր առել, փարթամ սաղարթ էր կապել՝ դառնալով ավետարանի փրկության խորհրդանշը: Իսկ այնտեղ, որտեղ թաղված է եղել գիրքը, նաև աղբյուր էր գոյացել, որի բուժիչ ջրերի մասին լեգենդներ էին պատմում: Ահա այսպես, յոթ տարի շարունակ ձեռագիրը մաացել էր ուռենու արմատների տակ, աղբյուրից անդադար բխող ջրերի մեջ՝ վստահված միայն ճակատագրի կամքին ...

Եվ որքան մեծ էր նրանց զարմանքը, ում վիճակվել էր տարիներ անց կրկին լույս աշխարհ դուրս բերել ձեռագիր մատյանը, երբ տեսել էին, որ գիրքը մաացել էր անփաս: Ո՛չ ջուրը, ո՛չ հողը, ո՛չ ժամանակը ի գործ չէին եղել իրենց հետքը թողնել նրա վրա: Ավետարանի 322 թերթից միայն առաջին երեք էջերն էին թեթևակի ժառավել: Բայց առաջվանն էին անկրկնելի մանրանկարները, կիսախորան-անվանաթերթերը և լուսանցքազարդերը: Նույն էր կաշեպատ կազմը՝ պատված արծաթե բարձրաքանդակ ականա-կուռ կրկնակազմով, զարդարված թանկարժեք քարերով (ըստ ավանդույթի, դրանք մի պարսիկ փաշայի նվիրատվությունն էին իր որդուն Ավետարանի միջոցով բուժելու համար): Պատմությանը այսպիսի քանի՜ դեպք է հայտնի, երբ որևէ գիրք տարիներով ջրասույզ է արվել, ծածկվել է հողով ու արմատներով, իսկ հետո դուրս է բերվել այնտեղից այն նույն տեսքով, ինչպիսին եղել էր նախկինում:

Հետագայում այդ վայրն անվանեցին «Պապի աղբյուր», դրա մոտ կառուցվեց մատուռ, որը դարձավ սրբատեղի հազարավոր ուխտավորների համար: Մարդիկ, արդեն, ավելի մեծ հավատով էին լցվել ավետարանի գորավոր ուժի նկատմամբ. շատ հիվանդներ, հայցելով դրա գորությունը, բժշկվում էին, բազմաթիվ անպտուղ կանայք, այդ սուրբ գրքին դիմելուց հետո, մայրանում էին: Անգամ պատմում են, որ համաճարակների ժամանակ ավետարանը հրաշքներ է գործել. երբ ձեռագիրը հայտնվել է վտանգի օջախում, համաճարակն անմիջապես նահանջել է: Ավետարանի հոչակը հասել էր երկրի տարբեր հատվածներ, և շատ ուխտավորներ անմասն չէին մնացել բարեգործությունից: Նրանց թողած գումարով էլ Շուրիշկանում կառուցվեց ծխական դպրոց: Ավետարանի հոչակը, սակայն, միայն հայերի մոտ չէ, որ տարածվել էր. ամենաուշագրավ փաստերից մեկն էլ այն է, որ դրա մասին իմացել էին նաև օտարները, ավելին պարսիկ իշխաններն իրենք էին արգելել ձեռք տալ Շուրիշկանի ավետարանին, դրա գորությունն ընդունելով բացարձակ՝ վեր ամեն կարգի կրոնական ու ազգային տարբերություններից:

Երկար ժամանակ ժողովուրդը կարողացել է առձեռն շփում ունենալ ավետարանի հետ, դիպչել դրան և դիմել խնդրանքով: Եվ միայն 1970-ականներին հրաշագործ գրքի դարավոր դեգերումները վերջ գտան, երբ Հայաստան ներգաղթած Շուրիշկանի բնակիչների կողմից բերված գիրքը հանգրվանեց Հին ձեռագրերի ինստիտուտում:

Երբ կայցելեք Մատենադարան, դուք էլ մոտեցե՛ք այն ցուցափեղկին, որտեղ դրված է «Խնդրակատար» ավետարանը: Ձեր ձեռքը հպե՛ք ապակուն ու մտքում ցանկություն պահե՛ք: Ասում են՝ երազանքն անպայման իրականություն կդառնա:

Սևնա ԲԱԲԱՋԱՆՅԱՆ

303 ՆՄԱՆԸ ԶԿԱ

մի արեգակ ու մի լուսին: Արեգակը ցերեկն է լուսնյակին փնտրում ու չի գտնում, լուսինը գիշերն է արեգակին փնտրում ու չի գտնում: Երկու թռչուն, երկու ոգի լույս դարձան մեր գլխավերելում: Հավիտյանս հավիտենից նրանք կփնտրեն իրար ու չեն գտնի: Աշխարհի կարգն է: Մենք էլ չենք գտնի: Բայց լույս կատանանք... Նրանց նման իրենց ծննդավայրում չկար, նրանց նմանը Երեւանում էլ չկա, սխալված չեմ լինի, եթե ասեմ՝ հիմա նրանց նմանը աշխարհում չկա...

Լեոն ԶՍԿԱՆՅԱՆ

Մոր մասին

Մոր սիրո մասին շատերն են երգել,
Ասողերի չափ բոլոր մտքեր են հյուսել:
Ես էլ եմ ուզում իմ խոսքը ասել,
Սուրբ մոր սիրուն արժանի, վայել:
Երբեք դուստրի երբ մայր ես դարձա
Երկուսների մեջ շատ բան իմացա,
Եվ մայր դառնալով նոր եմ հասկանում,
Թե ինչ է իրավ մայրը աշխարհում:
Իմ հոգում ունեմ մի իդ՝ մայրական՝
Իմ գավակները ինչ էլ որ դառնան,
Ինչ բարձունքի էլ որ նրանք հասնեն,
Թող որ հայասեր ծնողաց նման
Իրենց լույս կյանքում խոսեն հայերեն:

Նոր կյանքի շեմին

Կանգնած եմ ուրախ նոր կյանքի շեմին
Հայացքս գցած ծով հորիզոնին,
Հույսերով օծված ջահել իմ հոգին,

Ուզում է թռչել ասածո բարձունքին,
Ու տեսնել մարդկանց գերծ բյուր ցավերից,
Սինդ ու դաժան կոտորածներից:
Երանի թե տեսնե իմ խնդագին,
Իրացած լինի նոր կյանքի շեմին:

Իմ Հայաստան

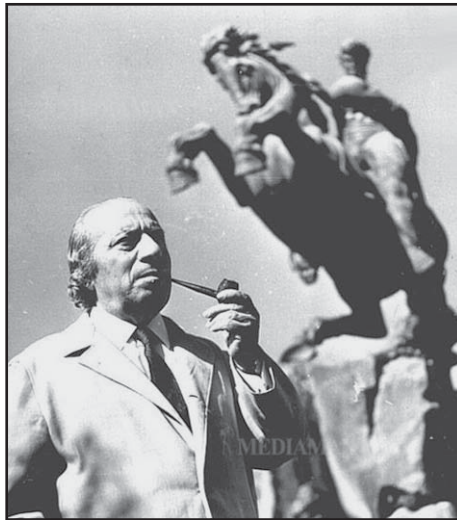
Յոթ տարեկան հասակում
Երբ ժիր էի հավքի պես,
Որպես հրաշք իմ կյանքում,
Երևանում մայրս ինձ
Ողջ քաղաքն է ման ածել,
Ու յոթնակն աղբյուրից
Իմ ծաղակն է հագցել:
Մեր մայր հողի սուրբ գրկում
Ես ինձ լավ եմ զգացել,
Դրա համար իմ կյանքում
Հայաստանն եմ հար սիրել:

Օրսանա ՌԱՅԱՆՅԱՆ

Այն, ինչ եղավ 1959-ի դեկտեմբերի 3-ին, ոչ մի արձանի բացումից հետո չէր պատահել

Այն, ինչ եղավ 1959-ի դեկտեմբերի 3-ին, ոչ մի արձանի բացումից հետո չէր պատահել: Բացման հանդիսավոր, պաշտոնական մասն ավարտվեց, սպիտակ ծածկոցը ցած քաշվեց արձանի վրայից և նրա շուրջը խորնված հոծ բազմությունը, տեսնելով Դավթին թռիչքի պահին, մի պահ հիացած ժպտեց, և հետո պտղակց ծափահարությունը: Ասել, թե դա ծափահարություն էր, քիչ կլինի: Բոլոր ներկաներին համակել էր խանդավառ

մի տրամադրություն: Ծափերին միացան ողևորված բացականչություններ:

Արձանը իբրև արժեք գնահատելու համար ժամանակ չպահանջվեց: Ամենքը հասկացան, որ դա գեղարվեստական հոյակապ կոթող է, որ ինչքան էլ գովես քիչ կլինի:

Ժողովուրդն իրեն տեսավ արձանի մեջ: Նրան մի պահ թվաց, թե դա մի արձանագործի ձեռքի աշխատանք չէ, այլ հավաքական ստեղծագործություն: Եվ չէր սխալվում, եթե ասվածը բառացի չհասկանանք:

Ոգևորության ալիքն անագնացավ, երբ ասպարեզ եկան աշակեցիներն ու սկսեցին

իրենց մարտաշունչ պարը: Ես մի փոքր հեռու էի կանգնած Քոչարից: Հուզված էր, գիտեմ, թե ինչ արժեք է ստեղծել: Գիտեմ, որ ժողովրդի սրտովն է իր տարիների աշխատանքը, բայց, ըստ երևույթին, չէր սպասում այդպիսի խանդավառության: Այն մարդը, որի միտքը միշտ զգաստ էր գործում, հիմա կանգնած էր շփոթ հուզմունքով:

Ժամերն անցնում էին, իսկ ժողովուրդը չէր հանդարտվում: Եվ տեղի ունեցավ անսպասելի: Արձանի չորս կողմը սեղաններ բացվեցին, կարպատներ փռվեցին և դրանց վրա հայտնվեցին գինի ու օղի, հաց ու պանիր, կանաչի ու երշիկ: Ժողովրդական հյուրասիրություն էր: Նախաձեռնողները մոտենում էին հեռու կանգնած մտավորականներին, խնդրում բաժակ բարձրացնել, մի խոսք ասել, միանալ իրենց ուրախությանը: Քոչարն անընդհատ շրջապատման մեջ էր: Փաթաթվում էին, համբուրում, ծունկի գալիս:

«Տեսնո՞ւմ ես ինչ է կատարվում: Միտքը պահիր այս բոլորը, – ասաց ինձ Քոչարը, երբ մոտեցա իրեն: – Սա իմ կյանքի ամենաերջանիկ պահն է: Դու լավ գիտես, թե ինչեր եմ քաշել, և հանկարծ... Չեմ կարծում, թե մի ուրիշ քանդակագործ այս բախտին արժանացած լինի աշխարհում: Գիտես, չէ՞, ինչու եմ ասում: Դավիթն իմն էր մինչև հիմա, էլ իմը չէ, ժողովրդին է: Արվեստի իսկական բախտը սա է»:

<http://www.magaghat.am/>

Ինչու է Հայաստանը ջնջվել Աստվածաշնչից

Մա 1630 թվականի Սուրբ Աստվածաշնչի երկրորդ էջից է, որտեղ նշված է Հայաստանը որպես մարդկության ծագման վայր: Ավելի ուշ, 18-րդ դարից հետո, Հայաստանը ջնջվեց Աստվածաշնչից, երբ 1600 թվականներից մինչև 1749 թվականները Հակոբոս Թագավորի Աստվածաշունչը փոփոխվեց: Ոչ մի հայի երբեք չի հետաքրքրել հարցնել, թե ինչպես է ամբողջ աշխարհը ընդունում Հայաստանը որպես առաջին քրիստոնյա ազգ, սակայն նոր Աստվածաշնչում մեր մասին նշված է միայն մեկ անգամ: Մենք չենք խոսում անգամ Արարատի և Նոյի մասին, որոնք նույնպես շատ քիչ են նշվել Աստվածաշնչում, այլ խոսում ենք Արմենիա բառի մասին, որը գոյություն է ունեցել Աստվածաշունչի միայն մեկ հատվածում: Ստուգեք ցուցանիշը և կտեսնեք, թե ինչ է Աստվածաշունչն ասում

Հայաստանի մասին:

«2 Թագավորներ 19:37 — և դա գալիս է նրանից, որ նա երկրպագում էր Նիզորքին, իր Աստծուն, և որ Աղրամել էր և Մարասարը,

նրա որդիները, զարկեցին սրով, և փախան Հայաստան երկիր, որից հետո Հաորհադուն, որն իր որդին էր թագավորեց իր փոխարեն»:

Սա է արդյոք այն ամենը, ինչի մենք արժանի ենք որպես քրիստոնյաներ: Դա բավական արտառոց և տարօրինակ միջոց է առաջին քրիստոնյա ազգը պատվելու համար: Ճշմարտությունն այն է, որ հասարակությունը այնքան սոցիալապես խեղությունավորված է, որ չի կարողացել հասկանալ և հետևել պատմական կարեւոր իրադարձությունների ճշմարտությանը: Այդ իրադարձությունների կարեւորագույններից մեկը քրիստոնեական բարեփոխումն էր: Խաչակրաց արշավանքներից հետո քրիստոնեական աշխարհը բաժանման ենթարկվեց, և Մագնա Գարտա կարուցելուց հետո Եվրոպայի կեսը ցանկացավ դուրս գալ Հռոմի հին քրիստոնեական կայսրության ղեկավարությունից և նվաճեց այս ամենը, ձեռք բերելով ազատություն և անկախություն:

Բարեփոխված քրիստոնյաները Աստծո փոխարեն հավատում էին միապետության, իսկ ուղղափառ և կաթոլիկ քրիստոնյաները հավատում էին աստվածային իրավունքի իշխանությանը: Միտքը կայանում էր նրանում, որ նրանք ծագել էին հինագույն աստվածներից և երկրի երեսին ապրող

Տիգրան ԽՉՄԱԼՅԱՆ. «Ռուբեն, միգուցե սա կյանքիդ ամենաերջանիկ օրն է»

Մոտ մեկ շաբաթ առաջ հանդիպել էի Հախվերդյան Ռուբենին: Նա մտահոգված էր Գլաձորից ստացած լուրերով՝ գյուղական համայնքի և իշխանությունների բախման մասին հերթական հանք այնտեղ բացելու և մարդկանց հողերը օտարելու հարցով: Մոայլ նստած էինք գրասպասում: Մեկ էլ մոտեցան երկու փոքրիկ հրեշտակ ինչպիսին են լինում հինգ-վեց տարեկան սկսյալ հայ աղջնակները: Նրանցից ավելի խիզախը դիմեց Ռուբենին՝ «Կներեք, Դո ք եք գրել Զատիկի երգը...»: «Այո, նման մեղք էլ եմ գործել», – ժպտած Ռուբեն:

Աղջնակները շուրջով իրար մեջ ինչ-որ բան էին քննարկում: «Եվ ոչ միայն «Զատիկի երգը», այլ նաև «Դո Փոքրիկ Նավակը», «Գտնված երազ» ձեր սիրված մուլտֆիլմի երգերը...», – միջամտեցի ես:

«Իսկ կարելի՞ է, մենք Ձեզ համար Ձեր երգերից երգենք...», – առաջարկեցին փոքրիկները: Այդ ընթացքում մոտեցան մինչև այդ հեռավոր կանգնած մայրերը, որոնք երևի ուղարկել էին աղջիկներին Ռուբենի մոտ, ճանաչելով նրան:

Երկու ձայնով, խոսքերը կույ տալով ու իրար հերթ չտալով սկսեցին երգել: Ռուբենի աչքերը լցվեցին: «Զատիկը», «Փոքրիկ Նավակը», «Աստղագարդ երկինքը»...

Ես մի քանի քայլ հեռու կանգնեցի, որ չխանգարեմ մայրերին հեռախոսներով նկարել այդ անկրկնելի դրվագը՝ Ռուբեն Հախվերդյանը Սիրահարների Այգում լսում է, թե ինչպես են նրա համար նրա երգերը կատարում երկու պատահական հայ երեխա:

Երբ նրանք հեռացան, մենք դեռ որոշ ժամանակ լուռ նստած էինք: «Ռուբ, միգուցե սա կյանքիդ ամենաերջանիկ օրն է», – ի վերջո

ասացի ես:

«Սա պատահականություն չէր կարող լինել: Սա ուղերձ էր քեզ, քո բոլոր հարցերի պատասխանը...»:

Ռուբեն Հախվերդյանը միայնակ կատարել է ազգային սիրանք՝ նա հայերեն երգելու հնարավորություն է ստեղծել մի քանի սերունդների համար: Նա դրանով իսկ փրկել է մի քանի սերունդ: Նա փրկել է հայոց լեզուն այդ սերունդների համար: Ի՞նչ պիտի երգեին այս աղջնակները, եթե չլիներ Ռուբենը: «Չեքուրաշկա» կամ «Չունգա-Չա նգա»: Երևի:

Ամեն ձևեր, հենց տեղում է առաջին ձյունը՝ երթում ու սոցցան-ցերում լավում է Ռուբենի «Ձյունը երկար սպասեց գիշերվա խորհրդին...»-ը:

Ամեն զարուն, հենց սկսվում են անձրևները՝ Հայաստանով մեկ սավառնում է Ռուբենի «Խելագար անձրևը»:

Ամեն աշուն սրճարաններում ու ռադիոներով անխուսափելիորեն հնչում է «Օ քամի, քամի, պոկիր իմ սերն առանց ցավի...»-ն:

Ռուբենի ձայնը և խոսքը շրջապատում և ուղեկցում է մեզ գրեթե քառասուն տարի շարունակ՝ Երևանի գիշերներում և կարմիր կապաշներով ծաղկած դիրքերում, սիրո պահին և տխրության օրերին, պանդխտության ճամփաներում և մոտակա սրճարանում:

«Փոստատար Ռուբեն Հախվերդյան» վավերագրական ֆիլմում, որ ես նկարահանել էի տարիներ առաջ, նա ծիծաղով ասաց՝ «Ես ակամա ահագին նպաստել եմ հայ ժողովրդի բազմանալուն: Ինձ հաճախ խոստովանել են, որ իմ երգերը լսելով սիրով են զբաղվել...»:

Նա նվիրել է մեզ ժամանակակից հայերենով վերստեղծված և գունագարդված աշխարհը, առանց կեղծ պաթոսի և կուրծք ծեծող հորդորների:

Մենք անխնայ և անշնորհակալ օգտվում ենք նրա նվերներից, ոչինչ չտալով փոխարենը: Սիրուց բացի:

Նա, ինչպես միշտ, առանց փողի ու առանց որևէ հատակ ապագայի թափառում է իր հարազատ ու օտար քաղաքում, Երևանի վերջին պոետը: Ես չգիտեմ, ինչ պետք է անել: Փարիզը գլխի վրա էր ման ածում Ժակ Բրեյլին, Մոսկվան ձեռքից ձեռք էր փոխանցում Վիտցեկուն: Այո, տաքսիստները Ռուբենից հաճախ փող չեն վերցնում, սրճարաններում նրա հաշիվը փակելու հերթ է առաջանում, բայց մենք կարծես պետություն ունենք: Մի թե որևէ մշտական թռչակ կամ չգիտեմ ինչ շրայություն կլինի Հայաստանի համար, որպես մեր բոլորի պարտքն ու տուրքը մեր միակ ու անկրկնելի Ռուբեն Հախվերդյանին...

Նա ինձ չի լիազորել սա գրելու ես միգուցե նեղանա ինձնից սրա համար: Կներեք, Ռուբեն...

Տիգրան ԽՉՄԱԼՅԱՆ

320

ոչ մի միապետ չէր կարող փոխարինել Աստծուն: Այս վեճը դարեր շարունակ հանգեցրեց արյունալի պատերազմների եւ որից հետո բարեփոխված քրիստոնյաները անջատվեցին Եվրոպայից եւ նախակեցին դեպի Ամերիկա, նոր աշխարհ, ստեղծելով իրենց սեփական կայսրությունները, ովքեր այսօր իշխում են մեզ: Անկախություն եւ ազատություն ստանալուց եւ քրիստոնեական կայսրությունից հեռանալուց հետո նրանք իրավունք վերապահեցին փոխել Աստվածաշունչը սեփական տարբերակով եւ սեփական մարգարեներով, ինչպես նաեւ ջնջել Հայաստանը Աստվածաշնչից:

Նրանք իշխում էին այն հողը, որը նվաճել էին, որպեսզի նաեւ կարողանան վերահսկել իրենց հայրենակիցներին եւ քաղաքացիների համագումունքների համակարգերը:

Աշխարհն այսօր օգտագործում է այն Աստվածաշունչը, որը բողոքական եւ նոր

բարեփոխված քրիստոնեական տարբերակն է: Դա է հիմնական պատճառը, որ հին Աստվածաշունչում Հայաստանը ներկայացված էր որպես աշխարհի մարդկության հիմնասկզբ: Ինչպես երեւում է տոհմաձառում, եբրայեցիները գտնվում էին ծագումնաբանական ծառի ամենավերջում: 9-րդ դարի վերջերում անգլո-սաքսոնական մատենագրերը իրենց առաջին էջերում նշում էին, որ առաջին անգլիացիները Հայաստանից էին: Հայրուրավոր տարիներ առաջ Գերմանիայի վարդապետ Աննո երկրորդը գրել էր, որ առաջին բավարիացիներն ու գերմանացիները հայեր են եղել: Ռոբերտ Էլիսը գրել էր, որ առաջին իտալացիները նույնպես հայեր են եղել, Էլիզաբեթ Բեդեթթըր գրել էր, որ առաջին իռլանդացիներն էլ են հայ եղել:

Շատ հին քարտեզներ, պատմաբաններ, հնագետներ եւ այժմ նաեւ գիտնականներ բացահայտում եւ գրում են այն մասին, որ Հայաստանը, լինելով մարդկային քաղաքա-

կրթության ծագման հիմնախրոնիկ, ինչպես նաեւ առաջին աղբյուրը, որ միշտ պատվով էր ներկայացրել մեզ, ոչ մի անգամ չի նշվել նոր սուրբ Աստվածաշունչում:

Հետեւաբար մեր շատ սիրելի քույրեր եւ եղբայրներ կարելու է հանգիստ լինել եւ հասկանալ, թե ովքեր ենք մենք եւ ուր ենք գնում, եւ ամեն կերպ օգնենք մեր երիտասարդներին գերծ մալ մոլորությունից եւ փորձել հետ բերել այն մարդկանց, ովքեր օրեցօր հեռվանում են ուղղափառ քրիստոնեությունից, քանի որ դա է միակ ճանապարհը ըմբռնելու, թե որքան է մեր կրոնը սխալ կերպ հաղորդակցվել եւ ոչնչացվել համաշխարհային պատմությունից: Մենք երբեք չենք հավատա, ինչպես նաեւ մեր սրտերում երբեք չենք ընդունի այն գրքերի գրված մտքերին կամ մարդկանց, ովքեր մինչեւ օրս ծխախոտ են Հայոց ցեղասպանությունը եւ հայ ժողովրդի պատմությունն ու կրոնը:

ԱՇԽԱՐՀԻ ՎԵՐՁՈՐ (Գեշ երազ)

Էսգիշեր Աստված Գաբրիել իրեշտակապետի ու մի խումբ քաղաքական գործիչների հետ երազ եկավ:

Ուրախության չափ չկար:

– Աստված ջան, – ասի, – ուրե՛մն էս ամեն ինչը ճիշտ է ո՞ւր... Ուրե՛մն, վերջապես, աշխարհի վերջն է...

– Հատ է ս ուզում, որ լինի, – տարօրինակ ժպտաց Տերը:

– Դե...նոց ասեմ..., – կմկմացի, – մի կողմից՝ ափսոս է, դեռ մի քանի հազար ծառ մնացել է, չհասցրեցինք կտրել, Խոստովի արգելափակումը դեռ բանջար-մանջար է բուսնում, չհասցրեցինք ամայացնել, մի երկու բակ ու փողոց դեռ սեփականաշնորհված չեն... Մարդ ենք էլի, էն էլ՝ հայ, գործներս կիսատ չմնար... Բայց, մյուս կողմից էլ, ավար... փրկություն է...սա ինչ կյանք է, որ ափսոսանք... Էսքան պարտքերի ու տոկոսի տակից ո՞նց ենք դուրս գալու...

– Էդ երկրային մտածողությունդ թող, – խոժոռվեց Տերը, – հաստատ որոշված է՝ աշխարհի վերջ չի լինելու...

– Ո՞նց թե չի լինելու... Էսքան սպասել ենք էս օրվան ու չի լինելու... Բա որ չի լինելու, էս մեր քաղաքական գործիչների հետ ինչու էս ժամանակ...

– Հատուկ եկել ենք, որ ազդարարենք նոր աշխարհի սկիզբը:

– Ո՞նց... դեռ սկզբում ե՞նք...

– Բա ի՞նչ էք, այ տղա, չես տեսնո՞ւմ, որ ընտրությունների ենք պատրաստվում:

– Այ ցավդ տանեմ, – աղաչեցի, – բեր սրանց խելքին մի ընկնի, կործանի պրծենք... դժոխքում մի անկյուն տուր, կու՛չ գանք, տանջվենք...

– Հալա սրա խելքին տես, – Գաբրիելին դիմեց Տերը, – Դժոխք... է՛ն փ՛ պոզեր... Առաջին հայր չես, որ կաշին փրկելու համար աղաչում է, թե՛ հոգիս առ, թեկուզ դժոխք ընկնեմ...

– Տառապանքս փորձ ունի, – հոգոցով հաստատեց Գաբրիելը:

– Այ մարդ... ներողություն... այ պարոն հրեշտակ ջան, ուրե՛մն քո փորձը բերել համեմատում էս մեր կյանքի հետ... Էդպես եք վարվում, էլի, որ Տիրոջը սխալ ինֆորմացիա եք տալի, նա էլ, հրեա, խոսքից ետ է կանգնում...

– Դու էդ բանը չափտի ասեիր, – նեղացավ Տերը, – թե Էդպես շարունակես վա՛յ յ քո մեղքը, կպատժեմ ու հուր-հավիտյան հոգիդ չեմ առնի... Բա էս խոսքից ետ կանգնող Աստված ե՛մ... Ժամանակը կգա, կկործանվեք: Խոստանում եմ՝ Հայաստանից կսկսեմ: Բայց դեռ դրա ժամանակը չի: Առջում ընտրություններ են: Էս ընտրություններն էլ անցնեն, կերևա՛, թե ինչ ենք անում... Պայմանավորվեցի՞նք: Քեզ հետ եմ պայմանավորվեցի՞նք...

– Դե, որ ասում ես...

– Ապրես, – խրախուսեց ինձ Տերն ու շրջվեց դեպի Գաբրիելը, – Գաբո, սրան մի 10 000 դրամ տուր...

Սամվել ԽԱՆԱԹՅԱՆ

Տիե բաներ...

Լոռեցի Աշոտը ընկերների հետ պատրաստվում է խոպան գնալ: Ավտոկայան հասնելու համար զգ ծրագրով տաքսի է պատվիրում:

– Ուրե՛մն մատու դնիլ տեմ սրա վրա, հետո՛ սրա... Հի՛րն էդ գանգեց: Այո՛, տաքսու շոֆերն ա՛... Բարըլիս, ախպեր ջան... դու հըմի որդի՛ ես... Հա, ուրե՛մն ուղիղ արի, առաջին խաչմերուկից աջ կթեքվես... Այտա, դե հասցեն եմ ասում էլի՛... Արտանց Վալոդին ճընանչում է՛ս, ուստա Վալոդին... Խի, դու որդիանցի՛ ես... Հա՛... դե լավ, որ ասում ես, ուրե՛մն կարևոր չի: Կհարցնես Վալոդի տունը որն ա, շանց կտան... Վալոդի տան կողքի փողոցով աջ կթեքվես... Ա, հո յոթնուկ չես, հասցեն եմ ասում էլի՛... Ուրե՛մն Վալոդի տան կողքի փողոցով աջ կթեքվես, առաջին տունը՝ Վարսկանցն ա, անց կկենաս, երկրորդ տունը՝ Մեհրաբանցն ա, անց կկենաս, երրորդը՝ Շատկորանց տունն ա, դա էլ անց կկենաս, չորրորդի հայաթում կանգնած ենք: Միջոցների բոյովը ես եմ... Ուր տենք գնալ... Արթուրն ասում ա Օմսկ գնանք, ընդի ամֆալտի գործը լավ ա, բայց Միշոն էլ կպել ա, թե՛ Պաղմասկովյա գնանք... Հա ջա՛ն... արևը ապրիլ..., – անջատում է հեռախոսը: – Այտա, էս ինչ ֆայնով օբլի էր էս շոֆերը, կես խոսքից հասկացավ...
– Հըմի գալիս ա՛:
– Չէ, ասավ գանիտ եմ...

Լոռեցին կնոջը տանում է Երևան, բժշկական ստուգման: Ետ են գալիս, պայմանով, որ երկու օրից կգանգահարի բժշկին՝ կիմա-

նա անալիզների պատասխանը:

Երկու օրից գանգում է: Բժիշկը ասում է.
– Գիտեք, վատ բան է եղել, երկու կանանց անալիզների համարները սխալմամբ նույնն է գրվել ու հիմա չենք կարող կոնկրետ ասել, թե ո՞րն է ձեր կնոջին... Այդ կանացից մեկը տառապում է սկլերոզով, մյուսը՝ սպիդով:
– Այտա, բա ո՞նց անենք, – շվարում է լոռեցին:

– Դե, որպեսզի էլի Երևան չհասնեք, ձեր կնոջը տարեք անտառ ու բաց թողեք, եթե երեկոյան տուն վերադարձավ, ուրե՛մն սկլերոզ չունի...

Երկու լոռեցի:

– Այտա, – ասում է մեկը, – քու հըմար ամենադժար գործը ո՞րն ա:
– Աղամանի մեջ աղ լցնելը:
– Խի, էդ ի՞նչ մի դժվար բան ա, որ...
– Դե հալա էդ փոքր ծակերովը աղը ներս լցրու, տենամ կարա՞ս ու...

– Այտա, Մաքո, հորդ մահապատիժ էին տվել, ինչ եղավ:

– Սրապ ջան, հաշիվը տվինք՝ ծանր վիրավորեցին...

Գաիչնիկը կանգնեցնում է սպիտակցու ավտոն ու նկատելով, որ մոտեցած վարորդի շավարի ցեփը կոճկած չի, զգուշացնում է.

– Շավարիդ ցեփն ի՞նչ ա:
– Ա, տրա հըմար էլ ե՛ք կանգնացնում, – զարմանում է սպիտակցին:

Սամվել ԽԱՆԱԹՅԱՆ

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель –
Ваграм БЕКЧЯН

Главный редактор - Ваграм БЕКЧЯН
Գլխավոր խմբագիր՝ Վահրամ ԲԵԿՉՅԱՆ

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН
Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ԴՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы

не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

Материалы со знаком **Գ** публикуются
на правах рекламы.

Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 477.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы

«НОВЕ КОБЧЕ», «АЗГ», «АРАВОТ»,
«ГА», «ЕТЕР», «ԲԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ»,
«ԻՐԱՎԱՆԿ», «ՎՕՅՆԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:

248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.

Тел.: (4842) 56-59-29.

E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru